

«ΦΛΟΓΑ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΕΦΡΑΝ»

Του καθηγητού κ. **Léon A. Zander**

Τὸ ἄρθρον αὐτὸ τοῦ κ. Α. Α. Ζάντερ, καθηγητοῦ τῶν Σχέσεων Φιλοσοφίας καὶ Θρησκείας εἰς τὸ Παρίσι, ἀποτελεῖ μίαν θαυμασίαν «σπουδὴν» τῆς πρώτης περιόδου τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ. Ἐχει γραφῆ πρό τοῦ θανάτου τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΚΓ', τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ προσδίδει εἰς τὸ ἄρθρον ἰδιαιτέραν βαρύτητα διὰ τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς προσδοκίας ἀπὸ τῆν δευτέραν περίοδον τῆς Συνόδου, τῆς ὁποίας αἱ ἐργασίαι εὐρίσκονται ἐν πλήρει ἐξελίξει.

«ΦΛΟΓΑ ὑπὸ τὴν τέφραν» — Ἡ φόρμουλα αὐτὴ δὲν μοῦ ἀνήκει· μετὰ τὰ λόγια αὐτὰ ὁ θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Κατάνης Κασσιανὸς ἐχαρκτήρισε τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ, τὰς ἐργασίας τῆς ὁποίας παρηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης περιόδου τῆς.

Ἐχει ἐν προκειμένῳ θέσιν τὸ ἐρώτημα: τί εἶναι τέφρα; καὶ τί εἶναι φλόγα;

Ἡ τέφρα εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ θανάτου, τῆς ἀκινήσιας, τῆς ἀδρανείας. Ταυτοχρόνως ἡ τέφρα εἶναι φαῖα καὶ ἐλαφρά. Ἡ τέφρα δὲν διακρίνεται, τὰ πάντα ἀποπροσωποποιεῖ καὶ ἐξισώνει. Δὲν πιέζει ἡ τέφρα, ἀλλὰ καταπνίγει...

Ἡ φλόγα εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ζωῆς, τῆς κινήσεως, τῆς ἀλλαγῆς. Αὐτὴ φωτίζει, θερμαίνει, ὅπως ἐπίσης καίει. Ἡ ἀναπνοή, ἡ καύσις, ἡ ζωή, ὅλα εἶναι θερμότης, δηλαδὴ, φωτιά, φλόγα διαφόρου δυνάμεως καὶ δραστηριότητος...

Τί εἶναι, λοιπόν, τέφρα καὶ τί εἶναι φλόγα εἰς τὴν ζωὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης; Μετὰ τὸ «μέγα σχίσμα», μετὰ τὴν σχηματισθεῖσαν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν Παπῶν τῆς Ἀδινιῶν καὶ τῆς Ρώμης, μετὰ τὴν θύελλαν τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων ἡ ζωὴ τοῦ κα-

θολικισμοῦ εἰσῆλθεν εἰς μίαν περίοδον ἡρεμίας.

Τὸ σύμβολον τῆς ἡρεμίας ταύτης ἦτο ἡ Θεολογία τοῦ Τριδέντου. Ἡ δὲ στιγμή τοῦ ἀνωτάτου θριάμβου τῆς, ἡ Α' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ (1870).

Ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς προοπτικῆς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν αὐτὸς Ρωμαϊκὸς κόσμος (Pax romana!) ἐνεφανίσθη ὡς μία ἐπικράτης τοῦ συστήματος τῆς Κουρίας εἰς ἄραος τῆς Ἐπισκοπικῆς τάξεως ἢ τοῦ ἐπισκοπικοῦ καθεστώτος — ἐνεφανίσθη, λοιπόν, ἡ κυριαρχία τῆς Κουρίας. Ἀκριβῶς τῆς Κουρίας καὶ ὄχι τοῦ Πάπα! Διότι οἱ Πάπα ἐναλλάσσονται: εἰς τὸν «θρόνον τοῦ Πέτρου» συναντῶμεν διαφόρους Πάπας, ἤτοι ἀνθρώπους μετὰ αὐτοκυριαρχίαν ἢ μετὰ ἀσθενὴ θέλησιν. Ἐναρέτους ἢ μὴ. Εὐσεβεῖς ἢ κοσμικοῦς. Προφῆτας ἢ πολιτικοῦς. Ἱερεῖς ἢ διπλωμάτας.

Ἐνῶ ἡ Κούρια παραμένει πάντοτε ἡ αὐτή, ἐν μέσῳ πάντων τῶν ὡς ἄνω ἐναλλαγῶν. Εἶναι, δηλαδὴ, ἡ Κούρια ἕνας οργανισμὸς κοσμικὸς καὶ γραφειοκρατικὸς μετὰ στερεὰς παραδόσεις. Ὁ Πάπας θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἀκολουθήσῃ νέας ὁδοὺς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Ὁ Πάπας θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἐπιδιώκῃ καθαρῶς θρη-

σκευτικούς σκοπούς και να θέλη να ύψηρετη ἔνα ἀνόθευτον Ἰδανικὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις ἡ Κούρια θὰ εἶναι πάντοτε προσηλωμένη εἰς ὄρισμένα πολιτικά συμφέροντα και εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἡ διατήρησις τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς της.

— «La chiesa non è uno credo», εἶπεν εἰς τὸν γράφοντα τὰς γραμμὰς αὐτὰς μία προσωπικότης τοῦ Βατικανοῦ, πρελάτος τῆς Ρώμης, — la chiesa è una disciplina e uno impero». («Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι Πίστις. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία πειθαρχία και μία αὐταρχικὴ ἐξουσία»)!.

Ὅταν διαβάξῃ κανεὶς τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἐκείνους τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸν κάλαμον ἐνὸς ἐκ τῶν πλέον καλυτέρων μελετητῶν τοῦ καθολικισμοῦ, ἄθελα ἐνθυμεῖται τὰ λόγια τοῦ Δοστογιέφσκυ (λεχθέντα μὲ ἄλλην ἀφορμὴν): «Τὸ ὕλικὸ θὰ μᾶς φθάσῃ διὰ χίλια ἔτη, ἀλλὰ εἶναι ἀ ν ἄ γ κ η ν ἂ ὀ ρ γ α ν ω θ ῆ ἡ ὕ π α κ ο ῆ». Καὶ ἰδοὺ τὰ ἀποτελέσματα: «Ὅποια τάξις! Ὅποια, φέρ' εἰπεῖν, ἡρεμία τῆς τάξεως! Θέλω νὰ μὲ καταλάβετε: ὄχι τὸσον ἡ ἐξωτερικὴ τάξις και ὁ κανονισμὸς, ἡ ὁποία εἶναι ἀσήμαντος ἀξία (σχετικῶς, ἐννοεῖται), ἀλλὰ ἡ τεραστία ἐσωτερικὴ τοιαύτη, ἡ πνευματικὴ, ἡ πηγάζουσα ἀπὸ τὴν ψυχὴν... Πόσον εὐχαριστημένοι θὰ εἶναι πάντες, ἀλλὰ και τελείως εὐτυχημένοι! Καί, μάλιστα, τὸσον καθ' ὑπερβολὴν προσεπάθησαν πάντες, ὥστε κατώρθωσαν νὰ πείσουν τὸν ἑαυτὸ τους ὅτι εἶναι πράγματι τελείως εὐτυχημένοι και... ἐσταμάτησαν ἐκεῖ...».

ΕΑΝ ΣΤΡΑΦΩΜΕΝ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Καθολικισμοῦ τοῦ τελευταίου αἰῶνος, θὰ παρατηρήσωμεν μίαν θλιβεράν εἰκόνα: Σχεδὸν ὅλοι αἱ νέαι πρωτοπορειακαὶ προσπάθειαι και αἱ νέαι κατευθύνσεις κατὰ τόπους ἀνεκόπτοντο² σκληρότατα ὑπὸ τῆς Ρώμης και «ὁ ἀγρὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τῶν καθολικῶν ἐπιστημόνων ἐξω-

μοιώθη πρὸς νεκροταφεῖον, ἐπὶ τῶν μνημείων τοῦ ὁποίου ἐχαράχθησαν αἱ λέξεις: «laudabiliter se subiecit» («μετ' ἐπαίνων ὑπετάγη»)³.

Ἐν τούτοις δὲν ὑπετάγησαν πάντες.

Τόσοι και τόσοι ἐπιστήμονες και ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας διὰ νὰ συνεχίσουν τὰς ἐργασίας των!

Ὅμως τόσοι και τόσοι ἐσιώπησαν διὰ παντός, προτιμήσαντες τὸν θάνατον και ὑποταχθέντες ἐφ' ὄρου ζωῆς «εἰς τὴν γενικὴν γραμμὴν». Ὑπήρχον ὅμως και ἄλλοι, οἱ ὁποιοὶ συνέχιζον τὴν ἐργασίαν των, προσαρμοζόμενοι πρὸς τὴν κατάστασιν και κάμνοντες ἔνα βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω διὰ νὰ βαδίσουν κατόπιν δύο δῆματα πρὸς τὰ ἐμπρός... Ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν διὰ νὰ ἐννοηθῆ τὸ περιεχόμενον και ὁ ρυθμὸς τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ἅτινα εἰς μέγαν βαθμὸν ἀπεκάλυψαν ἐκεῖνον ποῦ διετηρεῖτο ἀκόμη ὑποκαίον ὑπὸ τὴν τέφραν τοῦ καθεστῶτος τῆς Κουρίας και ἔλαμψεν αἰφνιδίως μὲ τὴν λαμπρὰν φλόγα του, ὅταν ὁ Πάπας ἐκάλεσε τὰ μέλη τῆς Συνόδου ὅπως συζητήσουν ἐ λ ε υ θ ε ρ ω ς ὅλα τὰ συνταράσσοντα τὸν καθολικὸν κόσμον ζητήματα.

Δυνάμεθα μόνον συντόμως νὰ ἀπαριθμήσωμεν τὰς κινήσεις αὐτὰς πρὸς καλύτεραν κατανόησιν τῶν ὅσων συμβαίνουν και δι' ὅσων ζῆ ὁ σύγχρονος καθολικισμὸς.

Κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐνεφανίσθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς καθολικὰς Χώρας μία Κίνησις, τὴν ὁποίαν ἡ Ρώμη ὠνόμασε «μοντερνισμόν» (διὰ τοὺς ἡγέτας τῆς Κινήσεως ἡ ἐπωνυμία αὐτῆ ἦταν ξένη). Ὁ βασικὸς σκοπὸς τῶν θεολόγων ἐκείνων ἦτο ὅπως πλησιάζουν τὸν καθολικισμόν, ὡς διδασκαλίαν, και ἐν γένει ὡς Ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀναζητήσεις τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος. Ἦθελαν δηλονότι νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὰ δεδομένα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, νὰ ἀντιμετωπίσουν ὑπευθύνως τὸν κοινωνικὸν προβληματισμὸν τῆς ἐπογῆς μας.

Ἡ Κίνησις αὕτη ὑπέστη ἀπηνῆ διω-

(1) F. Heiler. «Der Katholizismus, seine Idee und seine Erscheinung». p. 30v.

(2) Διὰ νὰ πεισθῆ κανεὶς ἀρκεῖ νὰ διαβάσῃ: A. Dansette. L'histoire du catholicisme en France.

(3) Heiler, αὐτόθι, σ. 320.

γμόν: κατ' ἀρχάς μὲν κατεκρίθη διὰ τῆς βούλλας «Pascendi» καὶ μὲ τὸ διάταγμα «Lamentabile», ἀργότερον δὲ διὰ τῆς εὐρυτάτης ἐκκαθαρίσεως ὅλων τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐστηροῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς σκέψεως καί, τέλος, διὰ τῆς θεσπίσεως ἰδιαίτερου ὅρκου «κατὰ τῶν πλανῶν τοῦ μοντερνισμού», τὸν ὁποῖον ὄφειλον νὰ δώσουν πάντες οἱ καθολικοὶ κληρικοὶ πρὸ τῆς χειροτονίας των. (Ὁ ὅρκος οὗτος καταλαμβάνει 60 μεγάλας σελίδας καὶ οὐσιαστικῶς περιώριζε τὴν καθολικὴν σκέψιν μὲ τὰς γενικῶς παραδεδεγμένους ἐπιστήμους καὶ ἐγκεκριμένας δογματικὰς ἀρχάς).

Ὁ προβληματισμὸς παρὰ ταῦτα παρέμεινε. Καὶ διὰ τὴν ἐπίλυσίν του εἰργάζοντο καὶ ἠγωνίζοντο ἐξακολουθητικῶς οἱ θεολόγοι, τὰ τάγματα καὶ οἱ λαϊκοὶ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες.

Ἡ ἀντίδρασις αὕτη ἦταν ἀρκετὰ πολὺπλοκος καὶ εἶναι ἐξόχως δραματικὴ αὐτὴ αὕτη ἢ ἱστορία του. Διὰ μερικὰ ἐκ τῶν γεγονότων τούτων παρέστημεν προσωπικῶς αὐτόπαι μάρτυρες (ὅπως ἡ τραγωδία τῶν ἱερωμένων ἐργατῶν, ἡ καταστροφή τῆς Ἰησουητικῆς Σχολῆς τῆς Λυών...).

Δυνάμεθα κατὰ ἓνα ἀπλοῦν καὶ σύντομον τρόπον νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν ἱστορίαν αὐτὴν καὶ νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ ἀγὼν διὰ τὸν «ἐκσυγχρονισμόν» τῆς Ἐκκλησίας διήρχετο διὰ τῶν ἀκολούθων τεσσάρων κατεθύνσεων:

1. Διὰ τῆς «λειτουργικῆς Κινήσεως» μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως ἀποκατασταθῆ τὸ λειτουργικὸν καθεστῶς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως, δηλαδή, ἐπαναφερθῆ τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας εἰς τὴν πρέπουσαν κεντρικὴν θέσιν του, ἐνῶ δεόντως θὰ περιωρίζετο ἡ σημασία τῶν ἐπὶ μέρους ἀκολουθιῶν, αἵτινες ἐπεσκίαζαν τὴν Θ. Εὐχαριστίαν καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ νὰ πλησιάσουν τὴν ζωὴν τῶν Ἱεροτελεστιῶν πρὸς τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν.

2. Διὰ τῆς «κοινωνικῆς Κινήσεως» μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως ἀποτρέψουν τὴν περαιτέρω καταβρόχθισιν τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν εὐπόρων τάξεων καὶ ὅπως πλησιάσουν αὐτὴν πρὸς τὰς ἀποχριστιανισθείσας μάζας τῶν ἐργατῶν.

3. Διὰ τῆς «Βιβλικῆς Κινήσεως» μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως ἐφαρμοσθοῦν σύγχρονοι μέθοδοι μελέτης καὶ ἐρμηγείας τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τῆς Βίβλου μεταξὺ τοῦ θρησκευόντος λαοῦ.

4. Καί, τέλος, διὰ τῆς ἀνεπισήμου συμμετοχῆς τῶν καθολικῶν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Οἰκουμένης Κινήσεως, διὰ τὴν προσέγγισιν τῶν καθολικῶν πρὸς τοὺς «ἀποχωρισθέντας ἀδελφούς» καὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν ὁδῶν πρὸς ἐνοποίησιν ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ὅλοι αἱ ὡς ἄνω Κινήσεις ἔχουν τὴν ἱστορίαν των καὶ τὰ συγγράμματά των καὶ θὰ ἦτο πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἀναλύσῃ κανεὶς τὴν πρώτην ἐμφάνισίν των ὡς καὶ τὴν ἐξέλιξίν των καὶ νὰ σημειώσῃ ὅλας ἐκεῖνας τὰς δυσκολίας, τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰς τριβόλους, τὰς ὁποίας αἱ Κινήσεις αὗται συνήντησαν εἰς τὸν δρόμον των. (Τὰς τελευταίας δὲ κυρίως ὑπὸ μορφήν βουλλῶν καὶ ἐγκυκλίων, αἱ ὁποῖαι κατέκριναν καὶ ἀνεχαίτιζαν τὰς περισσοτέρας τῶν προσπαθειῶν των).

Ἵπῃρχον ὅμως καὶ μερικαὶ ἀναλαμπαι, ὅπως ἡ βούλλα «Divino afflante Spiritu» (ἀφιερωμένη εἰς τὴν βιβλικὴν ἐργασίαν), τὴν ὁποίαν εἰς καθολικὸς Ἐπίσκοπος ἐχαρκτήρισεν ὡς ρεῦμα καθαρῶ ἀέρος, ὡς ὕζον μετὰ τὴν καταιγίδα.

Γενικῶς ὅσον κανεὶς μελετᾷ τὸ σχετικὸν ὕλικόν, τόσον καὶ περισσότερον καταλήγει εἰς τὸν θαυμασμόν διὰ τοὺς καθολικοὺς Ἐπιστήμονας, δηλαδή, διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν των, διὰ τὴν αὐτοθυσίαν των καὶ διὰ τὴν ἰκανότητά των πρὸς ἐργασίαν. Ὅλοι αὐτοὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των ὑπὸ τὴν συνεχῆ ἀπειλὴν τοῦ ξίφους τοῦ Sanctum Officium...

Ὅλοι αἱ ὡς ἄνω ἱστορικαὶ θεβαιώσεις ἐπεξηγοῦν τὴν ὕψην τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ. Ἡ ἐξαγγελθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα ἀρχῆ Aggiornamento (ὁ ὅρος δὲν μεταφράζεται: σημαίνει «πορεία πρὸς μίαν κατάστασιν ἀντίστοιχον πρὸς τὴν σήμερον»), ἠκούσθη ὡς μία ἐπίσημος κλήσις πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀκριβῶς ἐκεῖνην, τὴν ὁποίαν κάποτε ἤρχισαν οἱ «μοντερνισταὶ» (τὴν συσχετίσιν ταύτην ἔκαμε ὁ προτε-

στάνης παρατηρητής, καθηγ. Ο. Κούλμαν).

Η συζήτηση των λειτουργικών προβλημάτων, ή τονίσασα και προωθήσασα τήν ἀνάγκην μιᾶς προσιτῆς γλώσσης, τῆς συλλειτουργίας, τῆς μεταλήψεως και ὑπὸ τὰ δύο εἶδη κ.τ.λ. κ.τ.λ. ἐνεφανίσθη ὡς φυσική συνέπεια τῶν ἐν ἀναπτύξει θεμάτων τῆς Λειτουργικῆς Κινήσεως.

Τὸ ζήτημα περὶ πηγῶν τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας, περὶ Ἀγ. Γραφῆς και Ἱερ. Παράδοσεως ἔδωκε συνέχειαν εἰς τὸν προβληματισμὸν τῆς Βιβλικῆς Κινήσεως.

Ἡ «Θεολογία τῆς πτωχείας», ἣτις ἂν και δὲν ἔλαβε ἀκόμη τήν πρέπουσαν ἀνάπτυξιν της εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου, ὅμως ἡ ἐπικαιρότης της ἔγινε ἀντιληπτὴ και ἐτέθη ἐνώπιον τῆς χριστιανικῆς συνεδήσεως ὡς ἐν ἐκ τῶν πλέον ἐπειγόντων αἰτημάτων και εἶχεν ἰδιάζουσαν ἀνανάγκασιν εἰς τὰς σκέψεις (ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον ὡς ἐρώτημα και ἀνησυχία) διανοουμένων ὡς οἱ Λ. Μπλουά, Σ. Πεγκύ, Ε. Μυνιέ και τῶν σὺν αὐτοῖς (π.χ. τῶν ἱερομένων ἐργατῶν και ἄλλων συνεργατῶν τοῦ κοινωνικοῦ χριστιανισμοῦ).

Τέλος, τὸ οἰκουμενικὸν πρόβλημα ἔλαβε τήν λαμπρὰν ἔκφρασιν του εἰς τήν ὄργανωσιν και τὰς ἐργασίας τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς Ἐνότητος, εἰς τήν προαγωγὴν τῆς Γραμματείας ταύτης εἰς τὸν βαθμὸν Ἐπιτροπῆς, εἰς τήν πρόσκλησιν διὰ τήν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ παρατηρητῶν μὴ καθολικῶν και εἰς τήν ζωντανὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν παρατηρητῶν τούτων τῶν μελῶν τῆς Συνόδου.

ΕΠΙΛΗΣΙΑΣΑΜΕΝ οὗτω πρὸς τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου καθ' ἑαυτὰς και διὰ τὰ δώσωμεν μίαν ζωντανὴν δι' αὐτὰ ἐντύπωσιν και ὄχι μόνον σχηματικὴν ἀνακεφαλαίωσιν, παραθέτομεν ἐξ ὀλοκλήρου ἐπιστολὴν περὶ τῆς Συνόδου τοῦ π. Maurice Villain (4), διὰ τῆς ὁποίας ἀπηυθύνθη οὗτος

(4) Ὁ Μ. Villain, συνεργάτης και συνεχιστῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ ἀββᾶ Ρ. Couturier, ἀνθρωπος μὲ μεγάλην καρδίαν και μὲ οἰκουμενικοὺς ὁρίζοντας, συγγραφεὺς ἐξόχου συγγράμματος: *Introduction à l'Œcuménisme*, Chez Castermanne, 1958.

πρὸς τοὺς φίλους και συνεργάτας ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή:

«Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ και ἀδελφαί,
»Τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἡ προσευχή μας πρέπει νὰ
»εἶναι εὐχαριστία πρὸς τὸν Κύριον, διότι τὸ
»Πνεῦμα Του ἐπέρασεν ὡς θύελλα ὑπεράνω ἡ-
»μῶν, ὑπεράνω τῆς Συνόδου και τοῦ κόσμου. Ἐ-
»χάραξε τὸν δρόμον του ἐν μέσῳ φοβερῶν ὑφά-
»λων. Ἐφερε τὴν ἐκτόνωσιν μιᾶς δραματικῆς
»ἐντάσεως. Ἐνέσπειρεν ἐντὸς τῆς Καθολικῆς
»Ἐκκλησίας εὐαγγελικοὺς σπόρους, οἱ ὅποιοι
»ἐπέφερον εἰς αὐτὴν καινούργιαν νεότητα και
»πλείονα ἀκτινοβολίαν, θὰ βοηθήσῃ δὲ ὅπως ἀρ-
»χίσῃ ἡ Ἐκκλησία τὸν τόσον ἀναμενόμενον
»διάλογον μὲ ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς χριστια-
»νοὺς.

»Ἡ πρώτη αὐτὴ περίοδος τῆς Συνόδου μᾶς
»φαίνεται ὡς ἓνα συμβὰν ἐκτάκτου σοβαρότητος
»— τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν — ἓνα πραγματικὸν
»θαῦμα. Διὰ;

»Διότι ἡ Σύνοδος αὐτὴ—αἱ ἀποφάσεις τῆς
»ὁποίας εἰς ὠρισμένους κύκλους ἐπροκάλεσαν
»κατάπληξιν (αἰφνιδιασμὸν) —διὰ τὰς προε-
»τοιμασίας τῆς ὁποίας ἀντεμετωπίσθησαν τόσα
»δυσάρεστα, ἤρχισεν ἤδη τὰς ἐργασίας της κα-
»τὰ τὴν ὁμοσθεῖσαν ἡμερομηνίαν, 11 Ὀκτω-
»βρίου, ἐν μέσῳ ψαλμοδιῶν και δοξολογιῶν.

»Διότι ὁ Ἅγιος Πατὴρ εἰς τὸν ἐναρκτήριον
»λόγον του μετὰ περισσῆς σαφηνείας καθώρισε
»τοὺς σκοποὺς της και ὠδήγησε τὰς ἐργασίας
»της εἰς μίαν ὁδὸν πλήρους ἀγάπης, ἐλεύσεως και
»εὐαγγελικῆς πτωχείας.

»Διότι ἡ Σύνοδος παρὰ τὰς θυέλλας και ἀντι-
»θέτους ἀνέμους, χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ
»καρδιαλίου Μπέα, ἀκλονήτως κατηυθύνετο
»πρὸς τὸν ἀπόθετον σκοπὸν της — τὴν ἐνότητα
»τῶν Χριστιανῶν και διότι εἰς τὴν Σύνοδον
»παρίστατο μεγάλο πλῆθος ἀδελφῶν χριστια-
»νῶν, οἵτινες ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν πρόσ-
»κλησιν τοῦ καρδιαλίου Μπέα, ἀπευθυνθεῖσαν
»πρὸς τὰς διαφόρους Ἐκκλησίας και Ἐνώσεις.

»Διότι εἰς τοὺς παρατηρητὰς παρεσχέθησαν
»ὄλαι αἱ δυνατότητες (ἐνώπιόν των ἠνοιχθη-
»σαν ὄλαι αἱ θύραι) και διότι οἱ ἴδιοι παρου-
»σίασαν τόσον βαθθὲν ἐνδιαφέρον, ἦσαν τόσον
»προσεκτικοί, διακριτικοί, ταπεινοὶ και ἐμπνευ-
»σμένοι εἰς τὰς συνομιλίας των μετὰ τῶν Κα-
»θολικῶν θεολόγων κατὰ τὰς συναντήσεις μετ'

» αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς συνεντεύξεις τῶν διαφό-
» ρων Ἐπισκοπικῶν ὁμάδων. Ἄρκει δὲ νὰ ση-
» μειωθῆ ὅτι παρὰ τὰς τεραστίας δυσκολίας ἐκ
» τῆς παρουσίας 2.500 μελῶν τῆς Συνόδου (ἐ-
» κτός τῶν ἐμπειρογνομόνων) ὅλη αὐτὴ ἡ μᾶ-
» ζα τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς προθεσμίας τριῶν ἐ-
» βδομάδων μετεβλήθη εἰς ἓνα «διαφοροποιηθὲν
» σῶμα», τὸ ὁποῖον εἶχε τοὺς ἡγέτας του καὶ
» τοὺς ὀδηγούς του καὶ ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἀπελάμ-
» θανον ἀπολύτου καὶ πλήρους ἐλευθερίας διὰ
» τὴν ἔκφρασιν τῶν σκέψεων των — ἀντὶ πλη-
» ρωμῆς μιᾶς ἀπωλείας σημαντικοῦ ἴσως χρόνου.

» Διότι ἀπροσδοκῆτως ἡ Σύνοδος ἔλαβε κατεύ-
» θυνσιν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πτωχῶν—
» κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἔννοιαν. Τὸ πρόβλημα
» τοῦτο δὲν περιελαμβάνετο εἰς τὸ πρόγραμμα
» τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ἀλλ' ἀπέκτησεν
» εἰς τὰς ἐργασίας της τὴν πρωταρχικὴν σημα-
» σίαν του. Ἡ παρέκκλισις αὕτη δύναται νὰ ὀ-
» δηγήσῃ πρὸς τὰ πλέον ἐπείγοντα καὶ δραμα-
» τικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

» Διότι ἡ Σύνοδος αἴτη, διὰ ζωντανοῦ πειρά-
» ματος ἔγινε προηγούμενον συναδελφώσεως καὶ
» οἰκουμενικότητος τοῦ Ἐπισκοπάτου, τὸ ὁποῖον
» μετὰ χαρᾶς συνηθάνθη τὴν εὐθύνην του
» ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας.

» Ἡ ἰσχυρὰ συναίσθησις τῶν δικαιωμάτων
» της κατόρθωσε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς Κου-
» ρίας μέχρι καὶ τῶν ἀξιώσεων μιᾶς ριζικῆς
» μεταρρυθμίσεως τῆς τελευταίας.

» Διότι ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν ἱεροτελεστιῶν
» ἠγέρθησαν καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς συζήτησιν
» προβλήματα, ἔχοντα ζωτικὴν σημασίαν διὰ
» τὸν ἐκκλησιαζόμενον λαὸν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ
» ὑπερνικηθῶν προκαταβολικῶς, ἂν καὶ ὄχι ἐ-
» πίσης τυπικῶς, ὅλα τὰ ἐμπόδια, τὰ μέχρι τοῦ-
» δε ἀνυπερέβλητα (τὸ πρόβλημα τῆς ζωντανῆς
» λαϊκῆς γλώσσης, τῆς συλλειτουργίας, τῆς με-
» ταλήψεως ὑπὸ τὰ δύο εἶδη).

» Διότι τὸ ὄξυ πρόβλημα τῶν ἐπισκοπικῶν
» συμβουλίων ἐκάστω ἔθνους τόσον σαφῶς ἐ-
» τέθη ἥδη εἰς τὴν βάσιν ὅλων τῶν αἰτημάτων
» καὶ τῶν εὐχῶν τῆς Συνόδου, ὥστε μελλοντι-
» κῶς δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφευχθῆ τὸ
» πρόβλημα τοῦτο, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσον οὐσια-
» στικῶς αὐτὸ ἔλαβεν ἥδη τὴν λύσιν του ἀπὸ
» τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι παρόμοια συμβού-
» λια εὐθαρσῶς συνεκροτοῦντο κατὰ τὴν διάφ-
» κειαν τῆς Συνόδου καὶ οὕτως ἀπεδείχθη ἡ ἀ-
» ναγκαιότης τῆς κατ' εὐχὴν λύσεώς των. (Δύ-

» ναι τοῦτο νὰ θεωρηθῆ, δηλαδή, ὡς προα-
» νάκρουσμα τῆς ἀναποφεύκτου ἀποκεντρό-
» σεως).

» Διότι ἡ τοιαύτη ὁρμὴ τῆς ζωσῆς Ἐκκλη-
» σίας ἐστάθη ἱκανὴ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀνδρείως
» τὴν ἀρκούντως ἀτελῆ προετοιμασίαν τῆς Συ-
» νόδου, τὴν ὁποίαν ἐν σχέσει μὲ τὰς προηγου-
» μένας πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀντιδραστι-
» κήν. (Ὁ μονασιεὺς Σμέντ ἐξαρχατήρισε τὸ
» σχέδιον περὶ δόγματος ὡς ἐξῆς: τοῦτο σημαί-
» νει ἓνα βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω, καθότι δὲν εὐ-
» νοεῖ τὸν οἰκουμενικὸν διάλογον, ἀλλὰ ἀποτε-
» λεῖ δι' αὐτὸν ἐμπόδιον).

» Ὁ αὐτὸς Ἐπίσκοπος ἔθεσε τὰς βάσεις ἐνὸς
» σχεδίου διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου ἀντὶ τοῦ
» «τριουμφαλισμοῦ», τοῦ «κλεικαλισμοῦ» καὶ
» τοῦ γιουριντισμοῦ» ἠξίωσε τὴν ἐμφάνισιν τῆς
» «μητροτήτος» τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἀποτελε-
» σμα πάντων τούτων ἐλήφθη ἀπόφασις, ἡ ὀ-
» ποία καὶ ἔτυχε τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Πάπα: δηλ.
» ὅλα αὐτὰ τὰ σχέδια νὰ ἐπεξεργασθῶν βασι-
» κῶς καὶ νὰ παρουσιασθῶν ὑπὸ νέαν μορφήν
» εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον τῆς Συνόδου, τὸν
» Σεπτέμβριον τοῦ 1963, οὕτως ὥστε τὰ σχέδια
» νὰ ἀπλοποιηθῶν καὶ νὰ συμμορφωθῶν πρὸς
» τὰ προβλήματα, ἅτινα ἐνδιαφέρουν τὴν Οἰ-
» κουμενικὴν Ἐκκλησίαν ἐν πνεύματι ποιμαν-
» τορικῷ καὶ οἰκουμενικῷ...

» Αὐτὸ, εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας τὸ θαῦ-
» μα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ὅμως τὸ Πνεῦμα
» μᾶς ὑποχρώνει εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀφανοῦς
» πίστεως. Αὐτὸ τὸ μέγα γεγονός τῆς μεταρ-
» ρυθμίσεως ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ ὀ-
» ποῖον, κατὰ τὴν γνώμην μας, δὲν δύναται
» νὰ παραμερισθῆ, ἐξαργτάται κατὰ μέγα μέρος
» ἀπὸ τὴν ὑγείαν τοῦ Ἁγ. Πατρός, ἥτις ἐμ-
» πνέει μεγάλης ἀνησυχίας. Ἐὰν ὅλοι μας —
» καθολικοὶ καὶ μὴ — ἐπὶ διαφόρων θέσεων,
» ἀλλ' εἰλικρινῶς καὶ βαθῶς, διακρίνωμεν ἐν
» τῷ Ἰωάννῃ 23ῳ θεῖον πρεσβυτήν καὶ μέγαν
» προφήτην, ὀφειλομεν νὰ ἀναπέμψωμεν καθ'
» ἐκάστην δεήσεις δι' αὐτὸν πρὸς τὸν Κύριον.
» Ἄγαπῆτοι ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί, γένοιτο οὕ-
» τω!».

» Ὅποιος διαβάσει τὰ ἔνθερμα ταῦτα λό-
» για, αἰσθάνεται ἓνα παράξενο συναίσθημα:
» ὁ συγγραφεὺς μᾶς μεταδίδει τὴν χαρὰν
» του, μᾶς παρασύρει μὲ τὴν ἐλπίδα του.
» Μαζί του, μαζί μὲ τοὺς λοιποὺς δυτι-
» κούς ἀδελφούς μας ἐσρατάζομεν τὴν ἀνακαί-

τος: ὅτι, δηλαδή, κάθε σ υ μ β ἄ ν τ ὸ ἀντιλαμβανόμεθα ἐσωτερικῶς ὡς κάτι τὸ νέον, ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου του καὶ ἂν ἀκόμη, ἴσως, ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἐγνωρίζαμεν εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας του.

Ἄλλα αὐτὸ ἀκριδῶς θὰ συμβῆ καὶ κατὰ τὴν φοβερὰν Κρίσιν, ὅταν καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ ἀπευθυνθοῦν πρὸς τὸν Κριτὴν μὲ τὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο, ἢ ἀπάντησις τοῦ ὁποίου θὰ πρέπη νὰ τοὺς εἶναι γνωστὴ πρὸ πολλοῦ.

Δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὸν «Ποιμένα» τοῦ Ἑρμᾶ ἢ Ἐκκλησία δὲν παρουσιάζεται ὡς γερόντισσα μὲ κατάλευκα μαλλιά (τὸ σύμβολον τῆς πείρας, τῆς ἐπαναληπτικότητος), ἀλλὰ μὲ μορφὴν Παρθένου, διὰ τὴν ὁποίαν τὰ πάντα εἶναι νέα. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι ἡ Ἐκκλησία αἰωνίως «νεάζει».

Εἰς τὴν ἀντιπαβολίαν τῶν νοημάτων περὶ Καθιδρύματος καὶ Γεγονότος (ἅτινα δὲν ἀναιροῦν, ἀλλὰ συμπληρῶνουν ἄλληλα) εὐρίσκομεν τὸ κλειδί εἰς τὸ συνταρακτικὸν πρόβλημα.

Ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ἐνοεῖτο ὡς ἐκκλησιαστικὴ τοποθέτησις: δηλαδή, ὅλοι οἱ ὅροι τῆς συγκλήσεώς της, τῶν ἐργασιῶν της, τῶν ἀποφάσεών της, κ.τ.λ. εἶχον προβλεφθῆ, προκαθορισθῆ διὰ τῆς ἀντιστοίχου παραγράφου τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου.

Ἡ συγκεκριμένη χρησιμοποίησις των, τὸ πρόγραμμα τῆς ἐργασίας της εἶχε καταρτισθῆ ὑπὸ τῶν ἀντιστοίχων ἐπιτροπῶν τῆς Κουρίας. Σχετικῶς δὲ μὲ τὴν χρονολογίαν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου ἐν Ρώμῃ ἐκυριαρχοῦσε μία ὑπολανθάνουσα ἀνησυχία εἰς τὰ πνεύματα: ἐφαίνετο ὡσάν νὰ μὴν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ Σύνοδος, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων ἀποφασισμένα, ὅτι ἡ παντοδυναμία τῆς Κουρίας ἦτο κάτι τὸ αὐτονόητον καὶ ἢ ἐξουσία της ἀκατάβλητος... Ἐφαίνετο, δηλαδή, ὅτι ἡ Κουρία θὰ διηθῆνε ἀπλῶς τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου (7), ἢ δὲ Σύνοδος

θὰ ἠδύνατο νὰ δέχεται μόνον καὶ νὰ ἐπικροτῆ τὰ σχέδια, προετοιμασθέντα ἤδη ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τῆς Κουρίας...

Καὶ ἐδῶ ἀκριδῶς ἔλαβε χώραν τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ ἀπρόδλεπτον γ ε γ ο ν ὅ ς : τὰ μέλη τῆς Συνόδου ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν ὀλόκληρον σειρὰν σχεδίων τῆς Κουρίας καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ συνελθὸν Ἐπισκοπάτον ἠσθάνθη ἑαυτὸ ὡς κύριον τοῦ ἰδικοῦ του ἔργου μὲ ἀποτελέσματα νὰ δημιουργηθῆ ἐντὸς τῆς Συνόδου ἀμέσως μία ἀτμόσφαιρα αὐτόχρημα συνοδική. Ἐγινε φανερόν ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις τῆς Κουρίας, ὅπως κατακτήσι καὶ διευθύνῃ τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ, ἀπέτυχε (8).

Διὰ νὰ κατανοηθῆ ἡ σημασία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἐνθυμηθῆ τις ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐπὶ σειρὰν πολλῶν αἰῶνων ἀγῶνος μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων — τοῦ Ἐπισκοπάτου καὶ τῆς Κουρίας — ἡ ἐλευθέρω φωνὴ ἤχησε διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ ἔτη 1418-1449! (Εἰς τὰς Συνόδους τῆς Κωνσταντίας καὶ τῆς Μπάξελ). Ἀπὸ τότε εἶχε τακτοποιηθῆ ἡ «ὑπακοὴ τῶν Ἐπισκόπων» (9) καὶ κάθε προσπάθειά των νὰ διατυπωθῆ προσωπικὴ γνώμη διεκόπτετο πάντοτε κατηγορηματικῶς. Καὶ κατὰ τὴν Πρώτην Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ ἐκυριάρχησε καθεστῶς τοιαύτης τρομοκρατίας, ὥστε ἡ ἀντιπολίτευσις ἐξηραγκάσθη εἰς σιωπὴν καὶ ἐγκατέλειψε τὴν Σύνοδον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐδέχθη ὅλα ὅσα τῆς ὑπεδείχθη νὰ δεχθῆ.

Ἡ νίκη τῆς Κουρίας ἐγινε τότε ὄχι μόνον γεγονός, ἀλλὰ καὶ ἤχθη εἰς περιωπὴν Κανόνος μὲ τὴν δημοσίευσιν κατὰ τὸ 1917 τοῦ κώδικος Κανονικοῦ δικαίου. Ἐφάνη ὅτι διὰ μίαν μακρὰν περίοδον ἡ Ἱστορία ἔκλεισε. Καὶ ἤρχισε μία ἄλλη ἐποχὴ ἀπλῆς ἐκτελέσεως τῶν παραγράφων τοῦ Κώδικος, αἱ ὁποῖαι τὰ πάντα προέβλεπον καὶ τὰ πάντα ἐρροθμίζον. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν λαὸν παρεχωρεῖτο μόνον

(8) Dom. O. Roussau, αὐτόθι.

(9) Τὸ 1786 οἱ Γερμανοὶ Ἀρχιεπίσκοποι, οἱ ὑψώσαντες φωνὴν ὑπὲρ τοῦ Ἐπισκοπάτου των, δὲν ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων Ἐπισκόπων.

7) Dom. O. Roussau. Le deuxième Concile du Vatican «Irenicon» 1962, No IV, d.p 472.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ 40 ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΜΑΣ

Του κ. Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΟΤΑΝ Ο ΑΙΣΧΥΛΟΣ, ο μεγαλύτερος ποιητής όλων των αιώνων, όπως τον είπε κάπου ο Σικελιανός¹, έγραψε την τραγωδία του «Πέρσες» στα 472 π.Χ. είχαν μεσολαβήσει μονάχα έφτα χρόνια από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας (479 π.Χ.), στην οποία κι ο ίδιος ο ποιητής έλαβε μέρος. Στους «Πέρσες» του ο Αισχύλος, κάνει, με τον υψηλό λόγο του, μια μεγαλόπροση αναπαράσταση της μεγάλης Νίκης στη Σαλαμίνα, που κράτησε αδόουλωτη την Ελλάδα, ταυτόχρονα όμως, στήνει ένα άθνατο μνημείο στην ελληνική αντίσταση, έναντιον της επιδρομής των βαρβάρων. Η μεγάλη αγάπη που έτρεφε για την πατρίδα του ο ποιητής, τον έκανε, όχι μόνο να λάβει ο ίδιος μέρος σε τόσες κρίσιμες και αποφασιστικές μάχες, που έκριναν την τύχη της για πάρα πολλά χρόνια² (πολέμησε όπως είναι γνωστό από την ιστορία εκτός από τη Σαλαμίνα, στο Μαραθώνα, στο Άρτεμίσιο και στις Πλαταιές), αλλά και να θελήσει ν' αποθανάτισει, μια απ' αυτές τις Μεγάλες ιστορικές στιγμές της, στην περίφημη τραγωδία του «Πέρσες», που δεν είναι τίποτ' άλλο από ένα χρονικό της Μεγάλης Ναυμαχίας, όπου οι Έλληνες, αν και υστερούσαν σε αριθμό, μπόρεσαν να αντισταθούν άποτελεσματικά και να νικήσουν τε-

λικά τους πολυδύναμους Πέρσες. Ο Ξέρξης απ' τη μια μεριά, εκφράζει στην τραγωδία αυτή το πνεύμα της βίας, της σκλαβιάς και της αδικίας, σε αντίθεση με τους Έλληνες Σαλαμινομάχους, που εκφράζουν το πνεύμα της αρετής και του χρέους, έχοντας τη συναίσθηση ότι πολεμούν για τη Θρησκεία, την Πατρίδα και τη Δικαιοσύνη³. Ακόμα και σήμερα, όταν ακούμε ή διαβάζουμε, τον περίφημο παιάνα της Σαλαμίνας που βγαίνει απ' το στόμα του αγγελιαφόρου, καθώς φέρνει το μήνυμα της συμφοράς στη Βασίλισσα των Περσών, μās κυριεύει ή πιο ιερή συγκίνηση.

«Ω Παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,
ἐλευθεροῦτε Πατρίδ' ἐλευθεροῦτε,
παῖδας, γυναῖκας, Θεῶν τε Πατρῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων. Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγόν!»

**

ΕΤΣΙ ΕΓΙΝΕ και στις 28 Ὀκτωβρίου του 40. Σαν ξύπνησαν τους Έλληνες, το μεγάλο εκείνο πρωινό, οι σειρήνες του πολεμικού συναγερμού, για να τους μεταδώσουν το συγκλονιστικό μήνυμα, τότε όλοι μαζί, σαν ένας άνθρωπος, ξεσηκώθηκαν να υπερασπίσουν κι αυτοί με τη σειρά τους, ό,τι και οι πρόγονοί τους, οι Σαλαμινομάχοι πριν από δύομισν χιλιάδες χρόνια περσίτου: την ελευθερία τους. Έτσι πήραν

3. Φάνη Μιχαλόπουλου: «Τό πνεύμα της ελευθερίας και οι «Πέρσαι» του Αισχύλου», περ. «Νέα Έστία» τόμ. ΚΗ 1940 σελ. 1397.

1. Άγγελου Σικελιανού: «Αισχύλος» περ. «Άγγλοελληνική Έπιθεώρηση» τόμ. 5 σελ. 257.

2. Τάκη Μπαρλά: «Αισχύλος» άρθρο στο «Νεώτερον Έγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν ΗΑΙΟΥ» τόμ. 2 σελ. 26.

όλοι, τὰ ὄπλα κι ἔτρεξαν μ' ἀπερίγραφτο ἐνθουσιασμό στὰ ἡπειρωτικά βουνά, γιὰ ν' ἀποκρούσουν τὸν ἐπιδρομέα. Καὶ πάλι λίγοι ἦταν τότε οἱ Ἕλληνες. Καὶ πάλι ὁ ἐχθρὸς, τότε τὸ 40, κατέβαινε πανίσχυρος καὶ σιδερόφρακτος, γιὰ νὰ συντρίψει τοὺς Ἕλληνες, πὺ πῆγαν ὅμως νὰ τοῦ φράξουν τὸ δρόμο, μὲ τὴ λόγχη τους ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ψυχὴ τους. Καμμιά σύγκριση δὲ μποροῦσε νὰ γίνει, ἀνάμεσα στὴν πολεμικὴ προπαρασκευὴ τῶν Ἰταλῶν, πὺ μᾶς ἐπιτέθηκαν, καὶ τῶν Ἑλλήνων, πὺ πῆγαν νὰ ὑπερασπίσουν τὸ πάτριο ἔδαφος. Κι ὅμως, οἱ Ἕλληνες πῆγαν ν' ἀνισταθοῦν καὶ νὰ τὰ βάλουν μὲ μιὰν Αὐτοκρατορία. Καὶ παρ' ὅλες τὶς ἐντελῶς περιορισμένες δυνάμεις τους καὶ τὶς ἀσύγκριτα ὑπέρτερες δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ, κατόρθωσαν νὰ τὸν νικήσουν. Γιὰ νὰ λάμψει ἀκόμα μιὰ φορά, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος ἀπέναντι στὴν ὕλη, τῆς ψυχῆς ἀπέναντι στὴν ψυχρὴ λογικὴ.

Αὐτὸ τὸ θαῦμα τῆς νίκης, αὐτὸ τὸ ἔπος, πὺ γράφτηκε στ' Ἀλβανικὰ βουνά, ἀπ' τὸ πρῶτὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 40, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, μὲ ὅτι ὑψηλὸ καὶ μεγάλο ἐκφράζει, ἔπρεπε νὰ περάσει στὴ δικαιοδοσίᾳ τῆς Τέχνης, γιὰ νὰ γίνει ζωγραφικὸς πίνακας ἢ τραγούδι ἢ ὅ,τι ἄλλο, ἔτσι ὥστε νὰ θυμίζει στὶς ἐρχόμενες γενιές, τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς θυσίες καὶ τὶς ὑπεράνθρωπες προσπάθειες τῶν μαχητῶν ἐκείνων τῆς ἐλευθερίας. Γιὰ νὰ θυμίζει, ἀκόμα, τὸ χρέος τῶν αὐριανῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ φρονηματίζει τοὺς δειλοὺς καὶ τοὺς μικρόψυχους, σ' ὁποιαδήποτε γωνία τῆς γῆς. Ὅπως ὁ Αἰσχύλος μὲ τοὺς «Πέρσες» του, ἔστησε μνημεῖο ἀκατάλυτο ἀπὸ τὸ χρόνο στοὺς Σαλαμινομάχους, ἔτσι ἔπρεπε καὶ ἡ νεοελληνικὴ Τέχνη καὶ εἰδικώτερα ἡ νεοελληνικὴ ποίηση, νὰ ὑμνήσουν καὶ νὰ παραδώσουν στὴν αἰωνιότητα, μὲ τὰ ἀκατάλυτα ἔργα τοῦ πνεύματος, τὸ ἀσύγκριτο ἔπος τῶν ἄλβανικῶν βουνῶν. Οἱ νεοἝλληνες ποιητὲς, ἄλλωστε, δὲν εἶχαν μπροστὰ στὰ μάτια τους, μονάχα, τὸ πρότυπο τοῦ Αἰσχύλου μὲ τοὺς «Πέρσες» του. Εἶχαν ἀκόμα νὰ μιμηθοῦν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου τὸν Ἀκάθιστο Ὕμνο καὶ τὸν ποιητὴ του, πὺ ὑμνήσαν τὶς νίκες τοῦ Ἔθνους τῶν κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἐξέφρασαν τὰ «εὐχαριστή-

ρια» τοῦ Λαοῦ, πρὸς τὴν Ὑπέρομαχη Στρατηγῷ, γιὰ τὰ «νικητήρια» πὺ τοὺς χάρισε, καὶ ἀκόμα, στὴν πιὸ πρόσφατῃ περιόδῳ τοῦ Ἔθνους, τὸ παράδειγμα ἐνὸς Σολωμοῦ, ἐνὸς Κάλβου, ἐνὸς Βαλαωρίτη⁴, πὺ ἡ ποίησή τους τραγοῦδησε, μὲ τοὺς πιὸ ἐξαισίους ποιητικὸς τόνους, τοὺς ἀγῶνες τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τὴν Κλεφτουριά. Δὲν θὰ πρέπει, ἀκόμα νὰ παραλείψουμε ν' ἀναφέρουμε τὸ ποιητικὸ παράδειγμα ἐνὸς Παλαμᾶ, πὺ πνευματικὰ προπαρασκεύασε καὶ ἐξύμνησε τοὺς χτεσινὸς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους μας, τοῦ 1912 - 13 καὶ τοῦ 1917 - 22.

**

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ γεγονός, ὅταν περάσει στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ καλλιτέχνη καὶ μετουσιωθεῖ σὲ Τέχνη — σὲ ὁποιαδήποτε μορφὴ Τέχνης — ἀποκτᾶ μιὰ δική του φυσιογνωμία, ἀνεξαρτοποιεῖται ἀπὸ τὸ «γεγονός», πὺ στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ γίνεται, τὸ ἴδιο τὸ καλλιτέχνημα πιά, ἕνα αὐτόνομο πνευματικὸ «γεγονός». Ἡ νίκη τῶν Σαλαμινομάχων ἔγινε «ὁ παιάνας τῆς Σαλαμίνας» μὲ τὰ θαυμάσια χορικά τῶν «Περσῶν», οἱ νίκες τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν βαρβάρων ἔγιναν «ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος» ἢ ἀκόμα ἡ συγκλονιστικὴ θυσία τῆς ἐξόδου στὸ Μεσολόγγι, ὅπως ἀπαθανατίστηκε στὸ γνωστὸ ἀριστουργηματικὸ (ἀλλὰ δυστυχῶς ἀποσπασματικὸ) ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, ἔκανε τοὺς Μεσολογγίτες καὶ τὶς Μεσολογγίτισσες, «ἐλεύθερους πολιορκημένους».

Γιὰ νὰ γίνει, ὅμως, τὸ ἱστορικὸ γεγονός, ἀληθινὸ καλλιτέχνημα, μακριὰ ἀπὸ τὸ στενὰ ἐπικαιρικὸ συμβάν, χρειάζεται μιὰ προοπτικὴ χρόνου, μιὰ ἀπομάκρυνση ἀπ' αὐτό, ὥστε νὰ διωλιστεῖ, μέσα στὴ συνείδηση τοῦ καλλιτέχνη καὶ ν' ἀποκτήσει, μαζί του καὶ τὸ ολοκληρωμένο πιά καλλιτεχνικὸ δημιούργημα πὺ θὰ ξεπεταχτεῖ, τὶς διατάσεις ἐνὸς συμβόλου. Αὐτὸ συνέβηκε καὶ μὲ τὸ ἔπος τοῦ 40. Τὰ μεγάλα συνθετικὰ ἔργα ἄργησαν νὰ φανοῦν. Γράφτηκαν, ἀφοῦ

4. Σωτήρη Σκίπη: «Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων Ποιητῶν» περ. «Νέα Ἔστια» τόμ. ΚΗ 1940 σελ. 1389.

πέρασαν κάμποσα χρόνια, μετά τὸν πόλεμο καί, φυσικά, πρόκειται κι ἄλλα νὰ γραφοῦν στὸ μέλλον. Ἄν, ὅμως, τὰ συνθετικὰ ἔργα στὴν ποίηση — γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνο σ' αὐτήν, ἀφοῦ μονάχα ἡ ποίηση μ' ἐνδιαφέρει ἐδῶ πέρα — ἄργησαν νὰ φανοῦν, καὶ μάλιστα πολὺ λίγα σὲ ἀριθμὸ, δὲν ἔλειψαν καθόλου ἀπὸ τὴν ποίησή μας, τὰ ποιήματα ποὺ φάνηκαν, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, γραμμένα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ πιὸ ἄμεσου καὶ ζεστοῦ παρόντος, γιὰ νὰ χαλυθῶσουν τὴν πίστη τῶν μαχητῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ τῶν μετόπισθεν, στὸ δίκαιο τοῦ διεξαγόμενου ἀγώνα, γιὰ νὰ τονίσουν τὴ συμπαράσταση τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Μεγαλόχαρης, νὰ ἐκφράσουν τὴν πνευματικὴ σημασία καὶ βαρῦτητα, ποὺ εἶχε ἡ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας στὴν ἀπρόκλητη ἐπίθεση καὶ γιὰ τὴν Εὐρώπη δλόκληρη ἀκόμα καὶ γιὰ νὰ μεταδώσουν τὸ ἄγγελμα τῆς Νίκης. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιητικὰ αὐτὰ ἔργα, παρ' ὅλο ποὺ φάνηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου καὶ γράφτηκαν μὲ τὴν παρόρμηση τοῦ πιὸ ἄδολου καὶ γνήσιου πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἔρχονται, λές, νὰ διαψεύσουν τὸν κανόνα, ποὺ πιὸ πάνω διατυπώσαμε. Ἐχουν ὅμως κι αὐτὰ τὴν ἀξία τους, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ, μάλιστα, μὲ τὸ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ τὴ δυνατὴ ἐμπνευση ποὺ τὰ χαρακτηρίζει, θὰ ἐπιζήσουν καὶ θὰ μείνουν γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ποίηση, ὡς ὠραῖοι πνευματικοὶ καρποὶ μιᾶς μεγάλης ἱστορικῆς στιγμῆς. Στὰ περισσότερα ὅμως ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, λείπει ἡ συνθετικότητα, οἱ δημιουργοὶ τους, ἔξυμνοῦν κάτι τὸ συγκεκριμένο, ἓνα ἀπομονωμένο γεγονός, χωρὶς νὰ προβαίνουν σὲ μιὰ συνολικὴ ποιητικὴ σύλληψη καὶ ἐκτίμηση τῆς μοίρας τοῦ Ἑθνους τους, τῆς σημασίας τῶν ἀγώνων του, τοῦ ἥρωισμοῦ καὶ τῶν κατορθωμάτων, τῶν πολεμιστῶν τοῦ μετώπου, τῆς ἀνίσης πάλης, ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ὕλη. Ἀπεναντίας, τὸ συνθετικὸ ποιητικὸ ἔργο, ποὺ ἔκλεισε μέσα του ὅλο τὸν ἥρωισμό κι ὅλο τὸ νόημα τοῦ πολέμου τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν, ἄργησε ἀρχετὰ νὰ φανεῖ, ἀλλ' αὐτὸ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει στὴ συνέχεια τοῦ μελετήματός μας.

Ἔτσι μπορούμε τώρα νὰ διακρίνουμε τὰ ποιητικὰ ἔργα, ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὴ μεγάλη ἐκείνη ἱστορικὴ περίοδο τῆς Φυ-

λῆς μας, σὲ ὅσα εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, σὲ ἐφημερίδες καὶ στὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς καὶ ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ μίαν ἄμεσην ἐπικαιρότητα, καὶ σὲ ὅσα βγήκαν σὲ βιβλίον, τότε, ἢ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας μας, ἀπὸ τὴν ξενικὴ Κατοχή.

**

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ δημιουργία, ὅμως, ποὺ ἀνάγεται στὸ πνεῦμα καὶ στὸ ἦθος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 40, δὲν ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ τοῦτο γιὰ τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, ὅπως διαμορφώθηκε καὶ ὅπως ἐκδηλώθηκε τὸ ἱστορικὸ ἐκείνο πρωινό, δέχτηκε μίαν ἐπίδραση καὶ πέρασε ἀπὸ μίαν ἀποφασιστικὴν δοκιμασίαν, ἐξ αἰτίας κάποιου ἄλλου ἱστορικοῦ γεγονότος, ποὺ σημειώθηκε δυὸ μῆνες καὶ κάτι μέρες πρὶν. Ἔτσι καὶ ἡ νεοελληνικὴ ποίηση, δὲν ἄφισε νὰ περάσει ἀπαράτηρητο καὶ τὸ γεγονός αὐτό. Ἴσα - ἴσα, μάλιστα, ποὺ τὸ πῆρε, τοῦ ἔδωσε τὴ σημασίαν ποὺ εἶχε καὶ θέλησε, μὲ αὐτὸ τὸ γεγονός, νὰ παρασκευάσει τὶς συνειδήσεις καὶ νὰ χαλυθῶσει τὸ φρόνημα, γιὰ τὴν ἐπερχομένη, τότε, θύελλα. Τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός, ποὺ γιγάντωσε τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ Ἑθνους γι' ἀντίσταση, ἀπέναντι σὲ ὅποιοδήποτε ἐπιδρομέα ἀνάγεται στὸ Δεκαπενταῦγουστο τοῦ 40, τότε ποὺ ἀνήμερα τῆς γιορτῆς τῆς Μεγαλόχαρης, στὸ ἰερό Νησί τῆς Τήνου, ὁ λαὸς μας δέχτηκε τὴν πιὸ δεινὴν προσβολή, ποὺ μπορούσε νὰ τοῦ γίνει, στὰ ὅσα καὶ στὰ ἱερά του, μὲ τὸν τορπιλισμὸ τῆς «Ἑλλης». Τότε ἀκριβῶς, τὴ μέρα ἐκείνη, πῆρε τὴν ἀπόφασιν, νὰ ἀντισταθεῖ στὸν ἐπιδρομέαν καὶ νὰ μὴ σκύψει τὸ κεφάλιν μπροστὰ στὴ βία, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι στὸν ἀγώνα, ποὺ ἦταν φανερό πὼς θ' ἄρχιζε σὲ λίγο, θὰ εἶχε τὴν προστασίαν τῆς Μεγαλόχαρης, ποὺ δέχτηκε πρώτη αὐτή, τὴν ἐχθρικὴν ἐπίθεση. Ὁ ποιητῆς Ἀγγελὸς Σικελιανός, ἔκλεισε μέσα στοὺς ἀκόλουθους ἐξαίσιους στίχους του, ὅλη τὴν ὀδύνην ποὺ προκάλεσε στὸ λαὸ αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ ἦταν προἰάγγελος τῆς ἐπερχόμενης δοκιμασίας καὶ θέλησε, κάνοντας μίαν ἐπίκλησιν «στῶν Οὐρανῶν τὴν Πλατυτέρα», νὰ ξυπνήσει καὶ νὰ προπαρα-

σκευάζει τις συνειδήσεις, καθώς τότε ἀργοσήμαινε, ὅπως λέει, «ἡ προαιώνια ὥρα». Τὸ ποίημα ἔχει τὸν τίτλο: «Δεκαπενταύγουστος τοῦ 1940»⁵:

ῶ! Ἐσὺ τῶν Οὐρανῶν ἢ πλατυτέρα
ποῦ ἀγκάλιασες τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς,
τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν ἢ θεία Μητέρα
π' ὄλους τῆς γῆς ξεχειλίσες τοὺς ναούς,

Μάνα, ποῦ ἀγνάντια μου εἶσαι ὡς θερισμένη
ἀπ' ἀστάχια χλωμότατη πλαγιά
κι εἶσαι κι ἡ Ἑλλάδα, κι εἶσαι ἡ Κοιμημένη
μὲ σταυρωτὰ τὰ χέρια Παναγιά,

Μάνα, ποῦ ὁ νοῦς Σου μοναχὰ τὸ ξέρει
ἄν, ἀντικρὺ στὴν ἄγια Σου ἐντολή,
ἡ καρδιά μου δὲν εἶναι ὡς περιστέρι
ἀθῶα, δοκιμασμένη καὶ καλή,

δῶσε τὴν ὥρα τούτη (κι εἶναι τώρα
π' ἀγγίζουμε τὸν ἕστερο θυθῶ
κι ἀργοσημαίνει ἡ προαιώνια ὥρα)
στὴν ἄγιαν ἐντολή Σου νὰ σταθῶ

ἀνύσταχτος, στὴν ἄκρη γινωμένος
ἀγρύπνια μὴν ἀπέραντη ματιὰ
σὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς Ἐσταυρωμένος
σὰν οἱ Ἅγιοι Παῖδες μέσα στὴ φωτιά...

Ἄλλὰ ἡ ποιητικὴ φαντασία τοῦ Σικελιανοῦ προχώρησε ἀκόμη πάρα πέρα καὶ μετὰ τὴν πρώτη πολεμικὴ προσβολή τοῦ Δεκαπενταύγουστου τοῦ 40, ποῦ ἐνορατικὰ κατάλαβε ἀπὸ ποῦ προερχόταν, συνειδητοποίησε μέσα του, πὼς ἡ ἐπερχομένη πολεμικὴ θύελλα θὰ μᾶς ἔρριχνε σ' ἓναν ἀνίσσων ἀγῶνα, ὅπου γιὰ μιὰ φορὰν ἀκόμα, θὰ βρίσκονταν ἀντιμέτωποι ἡ Ἕλλη μὲ τὸ Πνεῦμα, γιὰ νὰ θριαμβεύσει στὸ τέλος καὶ πάλι τὸ Πνεῦμα. Καρπὸς αὐτῆς τῆς ἐνόρασης τοῦ ποιητῆ, ὑπῆρξε ἡ τραγωδία του «Σίβυλλα», ἓνας ἀπὸ τοὺς πῶ ἐξαιρετοὺς καρποὺς τοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος ποῦ γράφτηκε, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν ὁ ἴδιος στὸν πρόλογό της, τὸν Αὐγούστο καὶ στὴν πρώτη

ἐβδομάδα τοῦ Σεπτεμβροῦ τοῦ ἴδιου χρόνου⁶.

Ἡ «Σίβυλλα» ὡς τραγωδία πετυχαίνει μὲ τὸν πῶ ἔντονα δραματικὸ ἀλλὰ καὶ ποιητικὸ τρόπο, νὰ ἐκφράσει τὴν ἀποφασιστικὴ σύγκρουση, ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ Ρώμη, ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ποῦ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰν ἀνένδοτη ἀντίληψη ἐλευθερίας καὶ στὸ ρωμαϊκὸ πνεῦμα, ὅπως ἐκφράζεται, στὴν τραγωδία αὐτή, μὲ τὴν ἀντιπνευματικὴ βαρβαρότητα ἐνὸς Νέρωνα. Μῦθος τῆς «Σίβυλλας» εἶναι ἡ μετάβαση τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Νέρωνα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ περιουσία του στὴν Ἑλλάδα, ὅπου θριαμβεύει, σὲ ὄλων τῶν εἰδῶν τοὺς ἀγῶνες, καὶ στοὺς Δελφούς, γιὰ ν' ἀγωνιστεῖ στὸ τραγούδι μπροστὰ στὸ θεὸ τῆς Μουσικῆς, στὸν Ἀπόλλωνα, ὥστε νὰ γίνῃ καὶ πυθιονίκης καὶ νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ Μαντεῖο ἓνα χρησμὸ, ποῦ θὰ τὸν ἀνακηρύξει ἰσόθεο. Ἀλλὰ ἡ ἱερεία Σίβυλλα ἀντιδρῶ, ξεσκεπάζοντας μπροστὰ στὰ μάτια, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τῆς συνοδείας του, τὸ παρελθόν του καὶ τὸ μέλλον του, ὅλες τὶς βαρβαρότητες, τὶς σκληρότητες καὶ τὰ ἐγκλήματά του, καὶ προφητεύοντας τὸ φοβερὸ καὶ ἄδοξο τέλος του. Ὁ Νέρωνας, ντροπιασμένος πιά, ἀπειλεῖ θεοὺς καὶ δαίμονες, μὲ ξολοθρεμὸ καὶ δολοκρηωτικὴ καταστροφή καὶ ἀρχίζει τὶς φοβέρες, ὅτι δὲ θὰ σεβαστεῖ τίποτα καὶ ὅτι θὰ καταστρέψει τὰ πάντα. Ἀλλὰ ἀπτόητοι ὄλοι οἱ ἱερεῖς τοῦ δελφικοῦ Ναοῦ, τραγουδοῦν ὕμνους στὴν ἐλευθερία, ποῦ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ξανάρθῃ, ὕστερα ἀπ' τὴν καταστροφή, ποῦ ἀπειλεῖ ὁ βάρβαρος αὐτοκράτορας. Ἡ Σίβυλλα, τότε, πεθαίνει, οἱ Ρωμαῖοι ξεχύνονται γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν τιμωρία ποῦ ἀπειλήσῃ ὁ Νέρωνας, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Ναοῦ, οἱ μουσικοὶ καὶ ὁ λαός, ἔχοντας πεποίθηση στὴ νίκη τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀπέναντι στὴ βαρβαρότητα καὶ στὸ ἔγκλημα, τραγουδοῦν νικητήριους παιάνες.

Ἡ τραγωδία αὐτὴ εἶχε μιὰν ἀντιστοιχία ἀπόλυτη, στὶς ἱστορικὲς στιγμὲς τῆς ἐ-

5. Ἄγγελου Σικελιανοῦ: «Λυρικὸς Βίος» τόμ. Γ'. Ἐπίνικοι Β' (1940-1946), σελ. 287 (ἔκδ. «Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου» 1947).

6. Ἄγγελου Σικελιανοῦ: «Εἰσαγωγή στὴ «Σίβυλλα», περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. ΛΕ 1944 σελ. 6.

πέρασαν κάμποσα χρόνια, μετά τὸν πόλεμο καί, φυσικά, πρόκειται κι ἄλλα νὰ γραφοῦν στὸ μέλλον. Ἄν, ὅμως, τὰ συνθετικὰ ἔργα στὴν ποίηση — γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνο σ' αὐτήν, ἀφοῦ μονάχα ἡ ποίηση μ' ἐνδιαφέρει ἐδῶ πέρα — ἄργησαν νὰ φανοῦν, καὶ μάλιστα πολὺ λίγα σὲ ἀριθμὸ, δὲν ἔλλειψαν καθόλου ἀπὸ τὴν ποίησή μας, τὰ ποιήματα ποὺ φάνηκαν, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, γραμμένα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ πιὸ ἄμεσου καὶ ζεστοῦ παρόντος, γιὰ νὰ χαλυδῶσουν τὴν πίστη τῶν μαχητῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ τῶν μετόπισθεν, στὸ δίκαιο τοῦ διεξαγόμενου ἀγώνα, γιὰ νὰ τονίσουν τὴ συμπαράσταση τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Μεγαλόχαρης, νὰ ἐκφράσουν τὴν πνευματικὴ σημασία καὶ βαρύτητα, ποὺ εἶχε ἡ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας στὴν ἀπρόκλητη ἐπίθεση καὶ γιὰ τὴν Εὐρώπη δόλοκληρη ἀκόμα καὶ γιὰ νὰ μεταδώσουν τὸ ἄγγελμα τῆς Νίκης. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιητικὰ αὐτὰ ἔργα, παρ' ὅλο ποὺ φάνηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου καὶ γράφτηκαν μὲ τὴν παρόρμηση τοῦ πιὸ ἄδολου καὶ γνήσιου πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἔρχονται, λές, νὰ διαφεύσουν τὸν κανόνα, ποὺ πιὸ πάνω διατυπώσαμε. Ἔχουν ὅμως κι αὐτὰ τὴν ἀξία τους, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ, μάλιστα, μὲ τὸ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ τὴ δυνατὴ ἐμπνευση ποὺ τὰ χαρακтерίζει, θὰ ἐπιζήσουν καὶ θὰ μείνουν γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ποίηση, ὡς ὠραῖοι πνευματικοὶ καρποὶ μιᾶς μεγάλης ἱστορικῆς στιγμῆς. Στὰ περισσότερα ὅμως ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, λείπει ἡ συνθετικότητα, οἱ δημιουργοὶ τους, ἐξυμνοῦν κάτι τὸ συγκεκριμένο, ἓνα ἀπομονωμένο γεγονός, χωρὶς νὰ προβαίνουν σὲ μιὰ συνολικὴ ποιητικὴ σύλληψη καὶ ἐκτίμηση τῆς μοίρας τοῦ ἔθνους τους, τῆς σημασίας τῶν ἀγώνων του, τοῦ ἥρωισμοῦ καὶ τῶν κατορθωμάτων, τῶν πολεμιστῶν τοῦ μετόπου, τῆς ἀνίσης πάλης, ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ὕλη. Ἀπεναντίας, τὸ συνθετικὸ ποιητικὸ ἔργο, ποὺ ἔκλεισε μέσα του ὅλο τὸν ἥρωισμό κι ὅλο τὸ νόημα τοῦ πολέμου τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν, ἄργησε ἀρκετὰ νὰ φανεῖ, ἀλλ' αὐτὸ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει στὴ συνέχεια τοῦ μελετήματός μας.

Ἔτσι μποροῦμε τώρα νὰ διακρίνουμε τὰ ποιητικὰ ἔργα, ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὴ μεγάλη ἐκείνη ἱστορικὴ περίοδο τῆς Φυ-

λῆς μας, σὲ ὅσα εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, σὲ ἐφημερίδες καὶ στὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς καὶ ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ μιὰν ἄμεσην ἐπικαιρότητα, καὶ σὲ ὅσα βγήκαν σὲ βιβλίον, τότε, ἢ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας μας, ἀπὸ τὴν ξενικὴ Κατοχὴ.

**

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ δημιουργία, ὅμως, ποὺ ἀνάγεται στὸ πνεῦμα καὶ στὸ ἦθος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 40, δὲν ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ τοῦτο γιὰ τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, ὅπως διαμορφώθηκε καὶ ὅπως ἐκδηλώθηκε τὸ ἱστορικὸ ἐκείνο πρωινό, δέχτηκε μιὰν ἐπίδραση καὶ πέρασε ἀπὸ μιὰν ἀποφασιστικὴν δοκιμασίαν, ἐξ αἰτίας κάποιου ἄλλου ἱστορικοῦ γεγονότος, ποὺ σημειώθηκε δυὸ μῆνες καὶ κάτι μέρες πρὶν. Ἔτσι καὶ ἡ νεοελληνικὴ ποίηση, δὲν ἄφισε νὰ περάσει ἀπαρατήρητο καὶ τὸ γεγονός αὐτό. Ἰσα - ἴσα, μάλιστα, ποὺ τὸ πῆρε, τοῦ ἔδωσε τὴ σημασίαν ποὺ εἶχε καὶ θέλησε, μὲ αὐτὸ τὸ γεγονός, νὰ προπαρασκευάσει τὶς συνειδήσεις καὶ νὰ χαλυδῶσει τὸ φρόνημα, γιὰ τὴν ἐπερχομένην, τότε, θύελλα. Τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός, ποὺ γιγάντωσε τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ ἔθνους γι' ἀντίσταση, ἀπέναντι σὲ ὀπιοδήποτε ἐπιδρομὴν ἀνάγεται στὸ Δεκαπενταύγουστο τοῦ 40, τότε ποὺ ἀνήμερα τῆς γιορτῆς τῆς Μεγαλόχαρης, στὸ ἱερὸ Νησί τῆς Τήνου, ὁ λαὸς μας δέχτηκε τὴν πιὸ δεινὴν προσβολήν, ποὺ μπορούσε νὰ τοῦ γίνῃ, στὰ ὅσα καὶ στὰ ἱερά του, μὲ τὸν τορπιλισμὸ τῆς «Ἑλλης». Τότε ἀκριβῶς, τὴ μέρα κείνη, πῆρε τὴν ἀπόφαση, νὰ ἀντισταθεῖ στὸν ἐπιδρομέαν καὶ νὰ μὴ σκύψει τὸ κεφάλι μπροστὰ στὴ βία, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι στὸν ἀγώνα, ποὺ ἦταν φανερό πὼς θ' ἄρχιζε σὲ λίγο, θὰ εἶχε τὴν προστασίαν τῆς Μεγαλόχαρης, ποὺ δέχτηκε πρώτη αὐτή, τὴν ἐχθρικὴν ἐπίθεση. Ὁ ποιητῆς Ἀγγελὸς Σικελιανός, ἔκλεισε μέσα στοὺς ἀκόλουθους ἐξαίσιους στίχους του, ὅλη τὴν ὀδύνην ποὺ προκάλεσε στὸ λαὸ αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ ἦταν προάγγελος τῆς ἐπερχόμενης δοκιμασίας καὶ θέλησε, κάνοντας μιὰν ἐπίκλησιν «στῶν Οὐρανῶν τὴν Πλατυτέρα», νὰ ξυπνήσει καὶ νὰ προπαρα-

σκευάζει τις συνειδήσεις, καθώς τότε ἀργοσήμαινε, ὅπως λέει, «ἡ προαιώνια ὥρα». Τὸ ποίημα ἔχει τὸν τίτλο: «Δεκαπενταύγουστος τοῦ 1940»⁵:

ῶ! Ἐσὸ τῶν Οὐρανῶν ἡ πλατυτέρα
πὸ ἀγκάλιασες τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαοὺς,
τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν ἡ θεία Μητέρα
π' ὅλους τῆς γῆς ξεχειλίσεις τοὺς ναοὺς,

Μάνα, πὸ ἀγνάντια μου εἶσαι ὡς θερισμένη
ἀπ' ἀστάχια χλωμότατη πλαγιά
κι εἶσαι κι ἡ Ἑλλάδα, κι εἶσαι ἡ Κοιμημένη
μὲ σταυρωτὰ τὰ χέρια Παναγιά,

Μάνα, πὸ ὁ νοὺς Σου μοναχὰ τὸ ξέρει
ἄν, ἀντικρὺ στὴν ἄγια Σου ἐντολή,
ἡ καρδιά μου δὲν εἶναι ὡς περιστέρι
ἀθώα, δοκιμασμένη καὶ καλή,

δῶσε τὴν ὥρα τούτη (κι εἶναι τώρα
π' ἀγγίζουμε τὸν ὕστερο βυθὸ
κι ἀργοσήμαινει ἡ προαιώνια ὥρα)
στὴν ἄγια ἐντολή Σου νὰ σταθῶ

ἀνύσταχτος, στὴν ἄκρη γινωμένος
ἀγρόπνια μιὰν ἀπέραντη ματιὰ
σὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς Ἐσταυρωμένος
σὰν οἱ Ἅγιοι Παῖδες μέσα στὴ φωτιά...

Ἄλλὰ ἡ ποιητικὴ φαντασία τοῦ Σικελιανοῦ προχώρησε ἀκόμη πάρα πέρα καὶ μετὰ τὴν πρώτη πολεμικὴ προσβολὴ τοῦ Δεκαπενταύγουστου τοῦ 40, πὸ ἐνορατικὰ κατάλαβε ἀπὸ ποῦ προερχόταν, συνειδητοποίησε μέσα του, πῶς ἡ ἐπερχομένη πολεμικὴ θύελλα θὰ μᾶς ἔρριχνε σ' ἕναν ἄνισον ἀγῶνα, ὅπου γιὰ μιὰ φορὰν ἀκόμα, θὰ βρῖσκονταν ἀντιμέτωποι ἡ Ἕλλη μὲ τὸ Πνεῦμα, γιὰ νὰ θριαμβεύσει στὸ τέλος καὶ πάλι τὸ Πνεῦμα. Καρπὸς αὐτῆς τῆς ἐνόρασης τοῦ ποιητῆ, ὑπῆρξε ἡ τραγωδία του «Σίβυλλα», ἕνας ἀπὸ τοὺς πὸ ἐξαίρετους καρποὺς τοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος πὸ γράφτηκε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος στὸν πρόλογό της, τὸν Αὐγουστο καὶ στὴν πρώτη

ἐβδομάδα τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ ἴδιου χρόνου⁶.

Ἡ «Σίβυλλα» ὡς τραγωδία πετυχαίνει μὲ τὸν πὸ ἐντονα δραματικὸ ἀλλὰ καὶ ποιητικὸ τρόπο, νὰ ἐκφράσει τὴν ἀποφασιστικὴ σύγκρουση, ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ Ρώμη, ἀνάμεσα στὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, πὸν χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰν ἀνένδοτη ἀντίληψη ἐλευθερίας καὶ στὸ ρωμαϊκὸ πνεῦμα, ὅπως ἐκφράζεται, στὴν τραγωδία αὐτῆ, μὲ τὴν ἀντιπνευματικὴν βαρβαρότητα ἐνὸς Νέρωνα. Μῦθος τῆς «Σίβυλλας» εἶναι ἡ μετάβαση τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Νέρωνα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ περιουσία του στὴν Ἑλλάδα, ὅπου θριαμβεύει, σὲ ὄλων τῶν εἰδῶν τοὺς ἀγῶνες, καὶ στοὺς Δελφούς, γιὰ ν' ἀγωνιστεῖ στὸ τραγοῦδι μπροστὰ στὸ θεὸ τῆς Μουσικῆς, στὸν Ἀπόλλωνα, ὥστε νὰ γίνεῖ καὶ πυθιονίκης καὶ νὰ πάρει ἀπὸ τὸ Μαντεῖο ἕνα χρησμὸ, πὸν θὰ τὸν ἀνακηρύξει ἰσθθεο. Ἄλλὰ ἡ ἱερεία Σίβυλλα ἀντιδρᾷ, ξεσκεπάζοντας μπροστὰ στὰ μάτια, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τῆς συνοδείας του, τὸ παρελθόν του καὶ τὸ μέλλον του, ὅλες τὶς βαρβαρότητες, τὶς σκληρότητες καὶ τὰ ἐγκλήματά του, καὶ προφητεύοντας τὸ φοβερὸ καὶ ἄδοξο τέλος του. Ὁ Νέρωνας, ντροπιασμένος πιά, ἀπειλεῖ θεοὺς καὶ δαίμονες, μὲ ἰσοθροεῖ καὶ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή καὶ ἀρχίζει τὶς φοβέρες, ὅτι δὲ θὰ σεβαστεῖ τίποτα καὶ ὅτι θὰ καταστρέψει τὰ πάντα. Ἄλλὰ ἀπτόητοι ὄλοι οἱ ἱερεῖς τοῦ δελφικοῦ Ναοῦ, τραγουδοῦν ὕμνους στὴν ἐλευθερία, πὸν δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ξανάρθει, ὕστερα ἀπ' τὴν καταστροφή, πὸν ἀπειλεῖ ὁ βάρβαρος αὐτοκράτορας. Ἡ Σίβυλλα, τότε, πεθαίνει, οἱ Ρωμαῖοι ξεχώνονται γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν τιμωρία πὸν ἀπέληξε ὁ Νέρωνας, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Ναοῦ, οἱ μουσικοὶ καὶ ὁ λαός, ἔχοντας πεποιθήση στὴ νίκη τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀπέναντι στὴ βαρβαρότητα καὶ στὸ ἐγκλημα, τραγουδοῦν νικητῆριους παιᾶνες.

Ἡ τραγωδία αὐτῆ εἶχε μιὰν ἀντιστοιχία ἀπόλυτη, στὶς ἱστορικὲς στιγμὲς τῆς ἐ-

5. Ἄγγελου Σικελιανοῦ: «Λυρικὸς Βίος» τόμ. Γ'. Ἐπὶνικοὶ Β' (1940-1946), σελ. 287 (ἔκδ. «Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου» 1947).

6. Ἄγγελου Σικελιανοῦ: «Εἰσαγωγὴ στὴ «Σίβυλλα», περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. ΛΕ 1944 σελ. 6.

ποχής πού γράφτηκε. "Όπως σημειώνει και ὁ ἴδιος ὁ ποιητής στήν εἰσαγωγή τῆς τραγωδίας αὐτῆς, «τὸ παρελθὸν ἐρχότανε ἔτσι νὰ φωτίσει, σὲ ἀνταπόκριση ἀπόλυτη, τὸ τότε ἐπιχείμενο παρὸν» ἀφοῦ, τότε πού γράφτηκε ἡ τραγωδία αὐτή, «ἦταν μιὰ δόμολογία ἱστορική ἐποχή»⁷.

Μὲ τὰ διαλογικὰ τῆς μέρη, μὲ τὰ ἐπεισόδια καὶ τὰ ἐξαισία χορικά τῆς ἢ «Σίβυλλα» τοῦ Σικελιανοῦ, πῆρε ἀναμφισβήτητα τὴν πρώτη θέση, ὅσῃ νεοελληνική ποιητικὴ δημιουργία⁸. "Όταν πρωτοδιαβάστηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ, σὲ δημόσια συγκέντρωση στήν αἴθουσα τῆς «Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» τίς πρώτες μέρες τοῦ πολέμου, ἐνῶ ὁ στρατός μας ἀγωνιζόταν μὲ πείσμα ἱερό, πάνω στ' Ἀλβανικὰ βουνά, γιὰ ν' ἀποκρούσει τὴ βάρβαρη ἐπιδρομή⁹, σκόρπισε ῥίγη ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐθνικῆς περηφάνειας, μὲ τὴν ἀλληγορία τῆς καὶ τὴν ἀνταποκρισὴ τῆς, στίς μεγάλες στιγμὲς πού περνοῦσε, τότε, ὁ ἑλληνισμός:

Μὰ τώρα

ἄ! τώρα, ἰδές, ξανάφεξεν ἡ μέρα
πού θὰ γιομίσει αὐτὸς ὁ τόπος ξάφνου
μὲ διάνεμα λαῶν πού θ' ἀνεβοῦνε
τὴ δίψα, πού τοὺς ἔκαιε τόσα χρόνια
νὰ ξεδιψάσουν πίνοντας καὶ πάλι
στῆς προφητείας, ἀχόρατοι, τὸ ρέμα!
.....

Καὶ φέρε, ἄ, φέρε
στὸν τόπο αὐτό, ξανά, τὴν πρώτη δόξα!¹⁰.

7. Ἄγγελου Σικελιανοῦ: ὅπου παραπάνω σελ. 6.

8. Κλ. Παράσχου: «Σίβυλλα» περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. ΚΗ 1940 σελ. 1442. Θεόδωρου Εὐδή: «Οἱ Τραγωδίαι τοῦ Σικελιανοῦ» περ. «Ἀγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» τόμ. 4 σελ. 427, Πέτρου Χάρη: «Οἱ τραγωδίαι τοῦ Σικελιανοῦ» περ. «Νέα Ἑστία» χριστογεννηιάτικο τεῦχος 1952 σελ. 214, Ε. Π. Παπανούτσου: «Σίβυλλα» ἔφημ. «Τὸ Βῆμα» 25-10-1962.

9. Ἡ ἀνάγνωση ἔγινε στίς 2-11-40 μὲ τὴν παρουσία ὑπουργῶν, ἀκαδημαϊκῶν καὶ πολλοῦ κόσμου. Ἡ τραγωδία αὐτή, ὅπως σημειώνουν οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς (βλ. ἔφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» 3-11-1940), εἶχε βαθεῖαν ἀπήχηση στὸ ἀκροατήριον, πού τὴν καταχειροκρότησε.

10. Ἄγγελου Σικελιανοῦ: «Θυμὲλη ἔκδ.

παρακαλεῖ τὸ Θεὸ ὁ ὄσιος Νίκαντρος. Κι ὁ πρῶτος Ἄγγελος σὲ μιὰ στιγμὴ φρονιάζει:

Λαὲ τῶν Ἑλλήνων αὔριο ξημερώνει
ἢ πὺ τρανὴ σου αὐγή, ἢ αὐγὴ τοῦ κόσμου!

Τὸ θάρρος καὶ ἡ περηφάνεια, ξεπηδοῦν μὲς ἀπ' τὴν ψυχὴ τῆς Σίβυλλας, καθὼς ἀντιμετωπίζει κατὰ πρόσωπο τὸ βάρβαρο καὶ ἀδυσώπητο κατακτητὴ, τὸ Νέρωνα, καὶ αὐτὴ ἡ ἱερὴ ἀγανακτισή τῆς καὶ ἡ ψυχικὴ τῆς ῥώμη, δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο, παρὰ αὐτὸ τὸ αἰώνιο ἑλληνικὸ πνεῦμα, στήν πύ ἡρωϊκὴ ἔκφρασή του:

Νότος, Βοριᾶς, Ἀνατολὴ καὶ Δύση
μέγας Σταυρός, καὶ ἀπάνω τοῦ τοῦ Ἀνθρώπου
τὸ πνεῦμα, βλέπω, τώρα καρφωμένο.
Μὰ θὰ λυθεῖ, καὶ ὁ ἀγέρας π' ἀνασαίνω
μὲς στήν ψυχὴ μου ἐγὼ τὴν ὥρα τούτῃ
γιὰ ὅλες θὰ πνεύσει τίς ψυχές...

Μὲ τὴ συντριβὴ τῆς βαρβαρότητας καὶ τὴν κατάλυση τῆς βίας καὶ τῆς ἀδικίας, ὁραματίζεται, μ' αἰσιοδοξία πάλι, ἕναν καλύτερο κόσμον:

Ἄ, πῶς φουσκώνει ξάφνου ὁ νοῦς μου πάλι
σὰ ζωντανὸς κατακλυσμός, νὰ σβῶσει
τὰ μάτια χνάγια τοῦ καιροῦ μπροστά του
καὶ νὰ βάλε τὰ νέα τρανὰ σημάδια
μιᾶς νέας γενιᾶς!

Ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας φωληάζει μέσῃ στήν ψυχὴ τῆς Σίβυλλας καὶ γι' αὐτὸ ξεσπάει σ' ἕναν ἐξαισίο ὕμνον τῆς:

Κι ἄ! νάτη, νάτη

τῆς Λευτεριάς ἡ θάλασσα, π' ὀλοένα
κυλάει τὰ σημάραγά τῆς. Νάτα, νάτα
στίς ὄχθες τῆς, τίς ἄφθαρτες, τὰ δλάσπρα
τρανὰ πουλιὰ πού φτερουγᾶνε, νάτα
τὰ θεῖα ψηλά λουλούδια πού τὴν αἰώνια
φρουροῦνε ἀδάμαστη ἄνοιξη, τοῦ θάρρους
ψυχὴ, πέρ' ἀπ' τοῦ θάνατου τὸ σκιάχτρο,
κι ἄ! νά τὴν ἡ ἴδια ἡ Λευτεριά...

Ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ἀλλοῦ ἐκφράζει τὴν πίστη του, γιὰ τὴν συμπαράσταση τοῦ Θεοῦ:

«Γαλλικῶ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν» 1950 καὶ περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. ΛΕ 1944 σελ. 8,134 καὶ 199.

Σ' ὅποιον ἀλήθεια ν' ἀνεβεί θελήσει
αὐτοῦ τοῦ δίνει κι ἄλλα ὁ Θεός.

Κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ λαός, ἀναζητᾷ τὸν
Ὅρθιο Σκοπὸ, πὸν τὸν προανακρούουν μὲ
μεγαλοπρέπεια οἱ μουσικοὶ τοῦ Ἀπόλλω-
να, καὶ πὸν ἀποτελεῖ πεποίθηση καὶ παρό-
τρυνση καὶ προφητεία:

Τὸ γένος βουλιαγμένο μὲς στὸν αἰῶνα
νὰ λυτρωθεῖ μονάχο του μπορεῖ.
Μὰ νὰ ξεπνήσει πρέπει ἡ πλέρια Μνήμη
βαθειά του, ἀδάμαστη καὶ τρομερή.
Κανείς δὲν θὰ ξεφύγει τὴ γενιά του
Τὸ βάρος τῆς θὰ σκώσει, ὡς τὴ στιγμή
πού, βγαίνοντας ἀπὸ τὴ λησμονία του,
στὸ φῶς πὸν πιά δὲ στέκουν διαταγμοὶ
τῆς ζωῆς θὰ νὰ ντυθεῖ τὴν πανοπλία
καί, μ' ἀκέριο τὸν ἄγιο σκελετὸ
τῶν περασμένων, θὰ στηθεῖ στὴ γῆ του,
μὲ τὸ κεφάλι ἀλύγιστο κι ὀρθό!

Ἔτσι ἀκριβῶς «στήθηκαν στὴ γῆ τους»
οἱ Ἕλληνες τοῦ 40, ἀπὸ τοὺς μαχητὲς τοῦ
Μετώπου ἕως τὸν τελευταῖο πολίτη, «μὲ τὸ
κεφάλι ἀλύγιστο κι ὀρθό», ὅπως ἐνορατι-
κὰ τὸ συνέλαβε, δυὸ μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν
ἐκρηξ ἠτοῦ πολέμου, ὁ ποιητής.

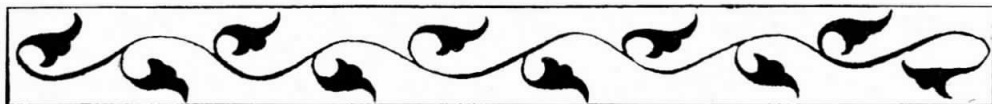
ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ φωνές πὸν ἀ-
κούστηκαν, εὐθύς μετὰ τὴν ἠρωϊκὴ ἀπό-
φραση γι' ἀντίσταση, πὸν ἤθραν ὄλοι οἱ
Ἕλληνες, σὰν ἕνας ἄνθρωπος, τὸ ἀξέχα-
στο ἐκεῖνο προῖνό, ἦταν καὶ ἡ πολυσέβα-
στη φωνὴ τοῦ Κωστή Παλαμᾶ. Ζοῦσε, τό-
τε, ἀκόμα σὲ προχωρημένα γηρατειά, στὸ
σπίτι του τῆς ὁδοῦ Περιάνδρου, στὴν Πλά-
κα, κι ἐνίωσε στὴν καρδιά του μέσα, κά-
ποιο νεανικὸ φτερούγισμα. Ἡ Μεγάλῃ ἐ-
κείνη μέρα, πὸν ξημέρωσε γιὰ τὸ ἔθνος,
ποῖς ξέρει, τί ἀναμνήσεις θᾶφφερε στὸν
ποιητὴ, ἀπὸ κάποιες ἄλλες μέρες πὸν ἔζη-
σε λίγα χρόνια πρὶν, μὲ τὴ λύρα στὸ χέ-
ρι. Θὰ μποροῦσε καὶ τώρα νὰ ἐπαναλά-
θει ἐκεῖνο τὸ «Ἐμπρός» ἀπ' τὴν «Πολι-
τεία καὶ Μοναξιά» πὸν εἶχε γραφτεῖ γιὰ
τοὺς μαχητὲς τῆς ἐλευθερίας τοῦ 12-13.

Ἄλλὰ ὁ ποιητὴς παρ' ὅλο τὸ βάρος τῶν
χρόνων του, θέλει κάτι καινούργιο νὰ πεῖ,
καὶ σὲ μιὰ συντροφιά φοιτητῶν πὸν τὸν

ἐπισκέφθηκε στὸ κελί του, τὸ ἴδιο ἐκεῖνο
πρωτὶ, πὸν κηρύχθηκε ὁ πόλεμος, διατύπω-
σε σ' ἕνα τετράστιχο τὴν παραίνεση πὸν
ἤθελε νὰ κάνει στὰ ἑλληνικὰ νεῖατα, κι
οἱ τέσσερεις αὐτοὶ στίχοι, βγαλμένοι αὐ-
θόρμητα τὴ Μεγάλῃ ἐκείνῃ Μέρα, ἀπὸ τὸ
στόμα τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ, δημοσιεύονταν,
ὅστερ' ἀπὸ λίγες μέρες, στὴν πρώτη σελί-
δα ὅλων τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημεριδῶν:

Αὐτὸ κραταίε ἀνάλαφρο μὲς στὴν ἀνεμοζάλῃ
τὸ ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴ βοή πρεσβυτικὸ κεφάλι.
Αὐτὸ τὸ λόγο θὰ σᾶς πῶ, δὲν ἔχω ἄλλο κανένα:
Μεθύστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ Εἰκοσιένα.

Ἡ παραίνεση τοῦ ποιητῆ ἀκούστηκε ἀ-
πὸ τὰ ἑλληνικὰ νεῖατα, γιατί πραγματικά,
ἀπὸ τὸ πρωτὶ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, κά-
θε ἀτομικὴ φιλοδοξία εἶχε παραμεριστεῖ,
κάθε ταπεινὴ ἐπιδίωξη εἶχε πάψει νὰ ὑ-
πάρχει, καὶ εἶχαν παραχωρήσει τὴ θέση
τοὺς σ' ἕνα ἀπαράμιλλο πνεῦμα θυσίας
καὶ ἠρωϊσμοῦ. Γιατί ὅπως οἱ Ἕλληνες τοῦ
21, ἔτσι καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ 40 συνειδη-
τοποίησαν ὅτι ἀγωνίζονται γιὰ τὰ ὅσια καὶ
τὰ ἱερά τους, γιὰ τὴν ἐλευθερία τους, γιὰ
τὴ θρησκεία τῶν πατέρων τους, γιὰ τὴν
Πίστη τοῦ Χριστοῦ. Τὸ «ἀθάνατο κρασί
τοῦ εἰκοσιένα» εἶχε εὐλογηθεῖ ἀπ' αὐτὸν
τὸν ἴδιο τὸ Θεό, εἶχε μεταβληθεῖ σὲ θεία
μετάληψη καὶ εἶχε φλογίσει τοὺς Ἕλλη-
νες καὶ τοὺς εἶχεν ἐμπνεύσει νὰ περιφρο-
νοῦν τὸ θάνατο, πὸν τὸν ἀντάλλαζαν μο-
νάχα μὲ τὴν ἐλευθερία. Ἡ πεποίθηση αὐ-
τὴ εἶναι πὸν χάρισε τὴ νίκη καὶ τὴν ἐλευ-
θερία στὴν Ἑλλάδα. Καὶ τότε καὶ τὸ 40.
Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πίστη, πὸν χαρακτή-
ριζε τοὺς Ἕλληνες μαχητὲς τῶν Ἀλβανι-
κῶν βουνῶν καὶ πὸν τοὺς ἔκανε νὰ περι-
φρονοῦν τὸ θάνατο, κι αὐτὴ τὴν πεποιθη-
ση, ὅτι πολεμοῦν γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴν ἀ-
λήθεια, τὴν ἔκλεισε καὶ πάλι ὁ Παλαμᾶς
στοὺς ἀκόλουθους στίχους του, πὸν εἶναι
καὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους πὸν ἔγραψε στὴ
ζωή του. Μ' ὅλα τὰ γηρατειά του, ἔζησε
κι αὐτὸς τὸν ἱερὸ ἐνθουσιασμό, πὸν φλό-
γιζε τὰ στήθια ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ
πεποίθηση γιὰ τὴ νίκη, ἀσφαλῶς θὰ ἦταν
καὶ δική του.

ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Α΄. ΑΝΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΟΣ ΤΑΞΙΔΕΥΤΗΣ

Τοῦ κ. Ι. ΕΡΜΩΝΙΚΟΥ

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953) εἶναι μιὰ ζωὴ καὶ ἓνα ἔργο. Γιὰ τὸ ἔργο του, τὸ καθαρὰ λογοτεχνικὸ, ἔχουν μιλήσει πολλοί. Μὲ τὴν ζωὴ τοῦ—σωστότερα τὴν ψυχικὴν του ὁδύσεια—θὰ ἀσχοληθοῦμε τώρα ποὺ συμπληρῶνεται δέκα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του.

Ὁ Οὐράνης ἔζησε στὸ μεσοπόλεμο, σὲ μιὰ ἐποχὴ, ποὺ ἦταν γύρω του χρεωκοπημένες ὅλες οἱ ἰδέες, κατεβασμένη πολὺ χαμηλὰ ἡ ἀξία τῆς ζωῆς καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα καὶ καταθλιπτικώτερη ἀπὸ κάθε συμφορὰ ἢ ἀπιστία. Τὰ ἑλληνικὰ νειάτα πέρασαν μιὰ μεγάλη κρίσι. «Ζοῦσαν μιὰ ζωὴ χωρὶς ἔρμα, χωρὶς ἠθικὴ». Τὸ κλίμα ἐκεῖνο ἐπέδρασε πολὺ πάνω στὸ ποιητὴ. Νωρὶς ἔσβησε ἀπὸ μπρῶς του τὸ θεῖο ὄραμα, «τὸ ἄστρο τῶν Μάγων» κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τῶν Edgar Poe, Swinburne, Baudelaire, Laforgue κ. ἄ. Ἡ πύλη τῆς καρδιάς του διπλοσφραγίσθηκε καὶ τὸ Φῶς τοῦ οὐρανοῦ, τῆς πίστεως τὸ φῶς, ποὺ εἶχε γνωρίσει, ἔμεινε ἔξω. Ὁ ποιητὴς θυθίστηκε στὴν ἀπιστία τοῦ καιροῦ του. Ἡ κοσμοθεωρία του ἔγινε ἀντιπνευματικὴ, χωρὶς βέβαια νὰ κείφουν καὶ τὰ φωτεινὰ διάμεσα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ δράμα τῆς γενιᾶς μας. Ἄρνεται κάθε Πίστι, σβήνει ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῆς τὸ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν νοιώθει τὴν πληρότητα ποὺ ποθεῖ. Στὰ κατάβαθα τοῦ εἶναι τῆς κλαίει. Μέσα στὸ κλάμμα αὐτὸ ἔρχονται στιγμὲς ποὺ ἡ ψυχὴ νοιώθει πῶς ὁ δρόμος ποὺ πῆρε ἦταν λανθασμένος. Ἐπιχειρεῖ τότε νὰ ξανανοῖξη τὰ προτεινὰ τῆς φτερά.

Ὁ ποιητὴς Σαχτούρης εἶπε:

«Ἄς μὴ τὸ κρύβουμε
διψᾶμε οὐρανὸ».

Κάπου-κάπου καὶ ὁ Οὐράνης αὐτὸς ὁ «ἄπιστος, μὲ τὴν ἄδεια ἀπὸ κάθε χριστιανικὸ περιεχόμενον ψυχῆ», ὅπως σημειώνει ἓνας μελετητὴς του, ἐνοιῶθε τὴ γύμνια καὶ γι' αὐτὸ γύριζε τὸ μάτι του μὲ πόνο στὰ χρόνια ποὺ πίστευε. «Ὅταν συλογίεμαι τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ποὺ πίστευα στὸ ἄστρο τῶν Μάγων, ἔγραφε, νοιώθω τὸν ἑαυτό μου σὰν ἀπογυμνωμένο ἀπὸ μιὰ βασιλικιὰ πορφύρα, σὰν ἓνα ζητιάνο μπρῶς στὴν ἀτάκλειστη πύλη ἐνὸς γιορταστικοῦ ἀνακτόρου...». Νοσταλγοῦσε τότε τὸν οὐρανὸ, ποὺ εἶχε ἀπολησμονήσει καὶ ξαναζητοῦσε τοὺς «χαμένους δρόμους» τῆς ζωῆς του.

«Ὁ πόνος μου δὲν στάθηκε ποτὲς ἀνθρώπου πόνος
τὸν Οὐρανὸ ἐγὼ νοσταλγῶ ποὺ κάποτε
εἶχα ζήσει...».

Καὶ στὸ λυρικότατο ποίημά του «Δέηση στὸν παραστάτη Ἄγγελο» τοῦ λέει:

«Σὰν περιστέρι νὰ σὲ βρεῖ στέλνω τὴν
τὴν προσευχή μου,
γιὰ νὰ ῥθεις παραστάτης μου καὶ πά-
λι στὴ ζωὴ μου»

μὲ τὸν πόθο νὰ τοῦ δώσει, ὅ,τι τοῦ μάρανε ὁ ἄνεμος τῆς ἀπιστίας:

«Ἄγγελε, στείλε, μου ξανά τὰ παιδικά
μου χρόνια,
ὅπως γυρνοῦνε στὶς παλιὲς φωλιὲς τὰ
χελιδόνια,
καὶ στόλισέ μου τὴ ζωὴ τὴν ἄχαρη μὲ
μάγια,
ὅπως στολίζουν μιὰ ἐκκλησιὰ μὲ σμύρτα

καὶ μὲ βάγια,
λευτέρωσέ με, Ἄγγελε, ἀπ' τῆς Ζωῆς
τοὺς νόμους
καὶ ὁδήγησέ με γιὰ νὰ βρῶ τοὺς ξεχα-
σμένους δρόμους».

Μὰ αὐτὴ ἡ προσπάθεια τῆς ἐπανευρέ-
σεως «τῶν χαμένων δρόμων» στάθηκε μά-
ταιη. Δὲν ξαναγυρίζει στὸ χαρούμενο σπι-
τι τοῦ Πατέρα. Δὲν ξαναλάμπει στὸ χέρι
τὸ δακτυλίδι τῆς υἱοθεσίας. Δὲν τρέχει
τῆς εὐφροσύνης τὸ κρασί στὸ πανηγύρι
τοῦ γυρισμοῦ. Μένει στὸ σκοτάδι τῆς ἀπι-
στίας καὶ ζητάει μὲ πάθος ἐναγώνια τὴ
γαλήνη, τὴν εὐτυχία μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀ-
νώτερη Ζωή, πού Ἐκεῖνος ἐμπνέει.

Οἱ ἄνθρωποι εἶναι οἱ κνηγοὶ τῆς εὐ-
τυχίας. Ἡ ἐπιθυμία νὰ τὴν ἀποκτήσουν
εἶναι πολὺ βαθειὰ ριζωμένη μέσα τους καὶ
δὲν σβήνει ποτέ: Ἄν κάποτε σβῆση, θὰ
πῆ πὼς ὁ ἄνθρωπος πέθανε. Ὁ Πασκάλ
ἔλεγε πὼς «ὄλοι ἀγωνίζονται νὰ κατακτή-
σουν τὴν εὐτυχία. Ὅσο διαφορετικὰ κι
ἂν εἶναι τὰ μέσα, πὺν μεταχειρίζονται, γιὰ
νὰ πετύχουν αὐτό, πάντοτε ἀποβλέπουν σ'
αὐτήν».

Ο Κ. ΟΤΡΑΝΗΣ ΣΤΑΘΗΚΕ θεομό-
τερος ἀναζητητῆς τῆς χαρᾶς ἀπὸ τὸν Κα-
ρουωτάκη, τὸ Λαπαθιώτη κι' ἄλλους. Ἀνα-
ζήτησε τὴ χαρά, ὅπως ἡ πυρωμένη γῆ τὴ
βοοχή. «Μὲ πόση θέρμη κινήγησε τὴν
εὐτυχία, μὲ πόση λαχτάρα περιέμενε τὸ ἀ-
νείπωτο θαῦμα!», σημειώνει ὁ Π. Καρα-
βίας (*).

Καὶ τὴν ἀναζήτησε σ' ὅλα τὰ μέσα πὺν
ἄφθονα τοῦ χάριζε ἡ ἐποχὴ του. Πλού-
σιος γύριζε ἀκατάπανστα, ζητώντας στὴ
φυγή, στὴν ἀλλαγὴ, στὸ πολυδάπανο τα-
ξίδι τὴ χαρά, τὴν εἰρήνη, τὸ γέμισμα τῆς
ψυχῆς του.

Τὸ ταξίδι γιὰ τὸν Οὐράνη καὶ γι' ἄλ-
λους, δὲν εἶναι ἀπλὴ μετακίνησι, πὺν τὴν
προκαλεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀναζήτησι ἢ ἐμ-
πορικὸι λόγοι, ἢ ἀκόμα ἢ περιέργεια. Παίρ-
νουν τὸ πλοῖο ἢ τὸ σιδηρόδρομο ἢ τὸ ἀ-
εροπλάνο κινούμενοι ἀπὸ β α θ ὕ τ ε ρ η
ἀνάγκη τῆς ψυχῆς. Ξέρουν πὼς ὅσο κι'
ἂν γνωρίσουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ Ζωή,
ὅσο κι' ἂν τοὺς εἶδαν σὲ ποικίλες μορφές,
κάποιοι ἄλλοι ἄνθρωποι τοὺς περιμένουν
πάντα κι' ἔχουν νὰ τοὺς ποῦν πολλά, ἔ-

χουν νὰ τοὺς δώσουν ἀπειρες πληροφορί-
ες. Δὲν εἶναι οἱ ταξιδιωτῆς πὺν θ' ἀγα-
πήσουν καὶ θὰ δεθοῦν μ' ἕναν τόπο, ἀλλ'
οἱ ἐρευνηταί, πὺν ψάχνουν, πὺν κνηγοῦν
πάντα τὶς νέες, τὶς ἀγνωστες μορφές τῆς
ζωῆς, τὶς πλησιάζουν, τὶς ἐξετάζουν, τὶς
γνωρίζουν καὶ τὶς ἀφήνουν γιὰ νὰ συνε-
χίσουν τὸ κνήγι τους σ' ἄλλα γεωγραφικὰ
πλάτη, μὲ ἄλλες προσδοκίες, μὲ ἄλλες
ἀναζητήσεις.

«Οἱ ἄλλοι θερίζουν, οἱ ἄλλοι θησαυρί-
(ζουν,

τοκίζουν τὶς στιγμές, κλέβουν τὸ χρόνο...
Κι' ἐγὼ πηγαίνω δρόμο σὺνναλλάζοντας,
τὴ Ζωὴ σπαταλώντας δίχως πόνο».

(Μαρίνος Σιγούρος).

Ἐνας τέτοιος καὶ ὁ Οὐράνης ὑπῆρξε
ἀπὸ τοὺς πῶν πολυταξιδευμένους διανοη-
τῆς τοῦ μεσοπολέμου. Μέσ' στὸ αἷμα του
εἶχε τὸ πόθο νὰ γυρῆ παντοῦ. Ζητοῦσε
νὰ γεμίση τὴν καρδιά του ἀλλάζοντας τό-
πους, γνωρίζοντας νέους ὀρίζοντας, ζών-
τας μιὰ κοσμοπολιτικὴ Ζωή. Δὲν λείει ποτέ:
ἀρκεῖ ἄς ξεκουραστῶ πιά. Μετὰ ἀπὸ κά-
θε ταξίδι, νέα σχέδια καταστρώνει. Με-
τὰ κάθε περιπλάνησι, νέα περιπλάνησι ἀ-
ναζητάει.

«Νὰ φύγω! Ποῦ; Ἄδιάφορο τὸ ποῦ.
Μόνο νὰ φύγω!

Νὰ πλανηθῶ σὲ μακρινούς πὺν δὲν τοὺς
ξέρω τόπους,

τὸ κάθε τι στὰ μάτια μου πάντα και-
νούργιο νᾶναι,

νὰ κυλιστῶ μέσ' στὴ Ζωὴ καὶ μέσα
στοὺς ἀνθρώπους.

Νᾶμαι, ὁ ἀλήτης πὺν περνᾷ στὶς σκο-
νισμένες στοράτες

ὁ ταξιδιωτῆς πὺν ἔρχεται καὶ φεύγει
ἀπὸ μιὰ χώρα,

νὰ χύνωμαι, μέσ' στὴ Ζωὴ σὺν τὸ θολὸ
ποτάμι,

πὺν ἀπ' τὰ βουνὰ μιὰν ἄξαφνη τὸ κα-
τεβάζει μπόρα...

Κι' ὅσο εἶμαι νέος καὶ μέσα μου σα-
λεύουνε φτερά,

νὰ πλανηθῶ, ν' ἀγωνιστῶ, νὰ κλάψω,
ν' ἀγαπήσω,

(*) Π. Καραβίας: «Κώστας Οὐράνης, τὸ
πρόσωπο, τὸ προσοπεῖο καὶ ἡ σιὰ», Ἀθῆναι
1958.

χαρές και πόνο ως τὸ βυθὸ τὸ κύπελλο
να πιῶ,
πρὶν πέσει ἀπὸ τὰ χέρια μου καὶ πιά-
σει, Ὁϊμέ! Νὰ ζήσω!»

Καὶ ζῆ στὴ Γαλλία, στὴν Ἰσπανία,
στὴν Πορτογαλλία, ὅπου ἔκανε καὶ πρόξε-
νος, στὴ Μέση Ἀνατολή, στὶς Βόρειες πο-
λιτείες. Ἀλλάζει τόπους καὶ χώρες μὲ πά-
θος ζητώντας μὲ τὴ μετακίνησι νὰ ξεδι-
ψάσῃ τὴ διαρασμένη του ψυχῆ, πού θέλει
—ὅπως κάθε ψυχῆ—κάτι ἀνώτερο, κά-
ποια ἱκανοποίησι, λίγη γαλήνη.

Μὰ μάταια ἀναζητεῖ στὴν ἀλλαγὴ καὶ
στὸ θόρυβο τῶν κοσμοπόλεων, τὸ γέμισμα
τῆς ψυχῆς του. Βρίσκει στὸ φανταχτερό,
στὸ κοσμοπολιτικὸ στρόβιλο λίγο ξέχασμα,
ἀπολησιμοναίει γιὰ μιὰ νύχτα, γιὰ λίγες ἡ-
μέρες, γιὰ λίγους μῆνες, τίς ἐσωτερικὲς
τὸν ἀγωνίες.

Ἡ ὁμορφὴ φύσι, ἓνα ταξεῖδι, μιὰ ἐκ-
δρομὴ τοῦ χάριζαν μιὰ κάποια εὐτυχία.
Ἐγραφε ἀπὸ τὴν Κόρδοβα στὰ 1931:
«Ἐδῶ στὴν Ἀνδαλουσία βοῆκα φῶς, ἀ-
σβεστομένα σπίτια, δρόμους ἐλικοειδεῖς,
παράθυρα μὲ γεράνια, καὶ τὰ περίφημα
Patios τῶν σπιτιῶν πού εἶναι χάριμα ἰδέ-
σθαι. Περιπατάει κανεὶς σάν μέσα σὲ ἀν-
θῶνες. Εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ εὐτυ-
χῆς...». Κάποτε ἄλλοτε, ἐμπνευσμένος ἀπὸ
μιὰ ἐκδρομὴ μὲ τὸν Joao de Barros (Πορ-
τογάλλο ποιητὴ) καὶ τὸν Σικελιανὸ στὴν
Πελοπόννησο, ἔγραφε στὸ «Ὁραμα Ἐλ-
ληνικό»:

«...σκιροῦσε μέσα μας ὡσάν πουλὶ ἢ
χαρά,

Ἑλλάδα, Ἑλλάδα, Ἑλλάδα,
γιατί ἐφύλαξες γιὰ μᾶς τὸ θαῦμα αὐ-
τό: νὰ ἰδοῦμε

τὴν τελευταία Δουάδα».

Τὴν ἱκανοποίησι αὐτὴ φανερόνουν καὶ
οἱ ταξιδιωτικὲς του ἐντυπώσεις, καὶ κυρί-
ως τὰ βιβλία, πού ἀφιέρωσε στὴν Ἰσπα-
νία, στὴν Ἰταλία, στὴν Ἑλλάδα, πού γοη-
τεύουν καὶ σὲ κρατοῦν κοντὰ τους γιὰ πάν-
τα. Κάπου μᾶς μιλεῖ γιὰ τὰ θάμβος, πού
ἔνοιωσε στὴν Ἰταλία καὶ τονίζει: «Ἐγρα-
ψα ὅτι ἡ Ἰταλία μ' ἔκανε νὰ αισθανθῶ
—κι' ὄχι ὅτι εἶδα ἢ ὅτι πρέπει νὰ ἰδῆ
κανεὶς στὴν Ἰταλία. Δὲν εἶναι ἐπομένως
ἓνα βιβλίον γιὰ ὄσους πηγαίνουν στὴν Ἰτα-

λία, ἓνα βιβλίον χρήσιμο. Γράφτηκε ὅπως
ἓνας πού ὁδοιπορεῖ μέσα σὲ μιὰ ἀνθισμέ-
νη φύσι, γεμάτη φῶς καὶ εἰρήνη, ἀρχίζει
ἄξαφνα νὰ τραγουδάει: γιὰ νὰ δώσει μιὰ
διέξοδο στὴ χαρὰ πού τὸν πλημμυρίζει».

Τοῦτα μοναδικὰ φανερώματα, ἔσθηναν
γρήγορα καὶ ἄφηναν στὴ θέσι τους τὸ ἀ-
νικανοποίητο. Μένει σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ὁ
«περιπλανώμενος ἀναζητητής», πού ἔνοιω-
θε μυστικὲς ἀγωνίες καὶ λαχτάρες. Ἄσκο-
πα γύριζε σχεδὸν κάθε χρόνο σ' ὅλα τὰ
μεγάλα κοσμοπολιτικὰ κέντρα τῆς Εὐρώ-
πης, ἀναζητώντας τὴ χαρὰ του. Γράφει ὁ
Γιώργος Πράτοικας: «Ὁ Κώστας Οὐρά-
νης ὑπῆρξε ὁ αἰώνιος νοσταλγός, ὁ ἀνικα-
νοποίητος αἰώνιος ταξιδευτής», στὸν ὁποῖο
πολὺ ταιριάζει ὁ μελαγχολικὸς στίχος τοῦ
Μωρίς Μάγκρ, ἐνὸς λησιμονημένου σήμερα
Γάλλου λυρικοῦ: «Τόση ἀπέραντη θλίψις ὑ-
πάρχει μὲς σ' τὰ ταξίδια». Μὲς σ' τὴ μόνωσι
καὶ στὴν ἀνία πού ζοῦσε, τὸ ταξεῖδι δὲν ἀ-
ποτελοῦσε πάντα τὸ ἀντίδοτο, πού χρειαζό-
ταν. Δὲν γιαιτρενόταν ἀπὸ τὴν πλήξι του,
ὅπως τόσο μεγαλολογικὰ τὸ ἐκφράζει στοὺς
ἐπόμενους στίχους:

«Στὶς Φλάντρες τίς ὀμιχλερὲς καὶ στὰ
λαμπρὰ Παρίσια,

στὸ φωτεινὸ τὸ Βόσπορο, στὴν πένθυμη
Ἀγγλία,

στὶς γαλανὲς Ἑλβετικὲς λίμνες, στὶς
χιονισμένους

τίς Ἀλπεις καὶ στὴ φλογερή, ἀσύγχρι-
τη Ἰσπανία,

σὲ ὅλα τὰ ἐξωτικὰ καὶ πλάνα μέρη ὅπου
τὸ κουρασμένο σέρνεται τὸ βῆμα τοῦ

ἄνθρωπου,
ἔχω κι' ἐγὼ τὴ νιότη μου δάλακρη γυ-
ρίσει

μὰ ἡ πλήξι πάντα ἀνήλεη μὲ εἶχε ἀ-
λουθήσει,

γιατί, σ' αὐτὴ τὴν ἄσκοπη, πλανητικὴ
ζωή μου,

χλωμὴ ἢ ψυχὴ μου κι' ἄρρωστη, ταξί-
δενε μαζί μου».

ΠΑΝΤΑ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ τοῦ ἀν-
θρώπου προβάλλει ἔντονα στὴ σκιανὴ τῆς
ζωῆς. Καὶ στὴ μετακίνησι καὶ στὶς χαρὲς
τῆς, ἢ μοναξιά, ἢ λαχτάρα, ἢ πλήξι συνο-
δεύουν τὸν καθένα, πού δὲν κατάλαβε πὼς

ὄλα αὐτὰ ἔχουν βαθύτερες ρίζες, πηγάζουν ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμου. «Ἔχουμε ἓνα ἄρρωστο παιδί μέσα μας, γράφει κάποιος ὁ I. M. Παναγιωτόπουλος, τὸ κρατοῦμε στὴν ἀγκαλιά μας, τὸ πηγαίνουμε ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, μολονότι τὸ ξέρομε δὲν πρόκειται νὰ βοῆ τὴν υἰεία του. Ἡ ὀριστικὴ ἴαση δὲν ὑπάρχει πουθενά. «Νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμὲς» εἶναι ὄλα. Καταδικασμένα μὲ θέβαιη ἀποτυχία».

Εἶναι ἀνώφελο καὶ τὸ πιὸ πολυδάπανο ταξειδί, ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἄδεια ἀπὸ ἰδανικά, ὅταν ἡ ψυχὴ μένη πεισματικά μακρὰ ἀπὸ τὸν Δημιουργό της. Γράφει ὁ Οὐράνης στὸ φίλο του Π. Καραβία πρὶν ἀπὸ ἓνα καινούργιο ταξειδί: «Τὸ πιστεύεις; ἄρχισα κι' ὄλας νὰ διερωτᾶμαι, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ ταξειδί θὰ μοῦ δώσει τις χαρές, πὸν πλάθει ἡ φαντασία μου ἢ θᾶναι μιὰ ἀκόμα *désillusion* (ἀπογοήτευσις) μέσα στίς ἄλλες...» Καὶ σ' ἓνα του ποίημα λέει:

«Μὰ κουρασμένη ἀπ' τὸ μακρὸν καὶ ἀνώφελο ταξειδί,
γυρνάει ἡ ψυχὴ μου σέρνοντας τὴ σκόνη τῶν τριστράτων,
καὶ τῶν μεγάλων ὠκεανῶν τὴν μάταια τὴν πάλη
καὶ πέφτει μ' ἀναφυλλητὰ στοὺς τάφους τῶν ἐλπίδων».

Τὸ ἴδιο κλίμα ζοῦμε καὶ στίς καλογραμμένες καὶ τόσο λυρικές ταξειδιωτικὲς του ἐντυπώσεις. Οἱ μελετηταὶ τοὺς ὑπογραμμίζουν «πὸς μέσα στὸ ἀδιέξοδο πὸν τὸν τυραννοῦσε ἡ πολυπλόθητη περιπλάνησις δὲν τὸν λύτρωνε, δὲν τὸν γαλήνευε. Ἡ θλίψις του ἔμενε πάντα θλίψις, τὸ ἀνικανοποίητο τῆς ψυχῆς του ἔμενε πάντα ἀνικανοποίητο, τὸ ἀδιέξοδο πάντα ἀδιέξοδο».

Ἔτσι συχνὰ συμβαίνει. Ἔτσι συνέβη

καὶ στὸν Α. Ρεμπὸ καὶ στὸν Λαρμπὸ, στοὺς πολυταξειδεμένους ἀναζητητὰς τῆς ἐσωτερικῆς εὐτυχίας. Δὲν βοῆκαν στὴν ἀσκοπη πλανητικὴ ζωὴ τους τὸ ἰδανικὸ πὸν κυνήγησαν. Πέθαναν μὲ τὴν ψυχὴ ἄδεια. Μὲ «κενὴ» τὴν καρδιά ἐκλείσει τὰ μάτια καὶ ὁ Οὐράνης. Ἡ φυγὴ σὰν μέσο πληρώσεως τοῦ πόνου τῆς εὐτυχίας δὲν τελεσφόρησε καὶ στὴν περίπτωσί του. Μάταια ἀναζήτησε στοὺς κάμπους καὶ στίς θάλασσες «κάποια Ἰθάκη». Δὲν βοῆκε τὸ ἰδανικὸ του στὴν πλανητικὴ ζωὴ ἀπὸ πόλι σὲ πόλι, στίς μεγάλες πρωτεύουσες καὶ στὰ λαμπρὰ κοσμοπολιτικὰ κέντρα. Ἡ ἐλευθερία του ἔγινε ἡ δυστυχία του στὸν εὐρωπαϊκὸ κόσμο τῶν ματαιοτήτων. «Ἡ ψυχὴ μου... πέφτει μ' ἀναφυλλητὰ στοὺς τάφους τῶν ἐλπίδων», μᾶς τραγοῦδησε. Θάφτηκαν οἱ ἐλπίδες πὸν εἶχε στηρίξει στὴν μετακίνησι καὶ στὴν πολυτάραχη ζωὴ.

Καὶ τοῦτο γιατί τὸ ἀναζητούμενο ἢ σωστότερο τὸ ποθούμενο βρῖσκεται σ' ἄλλη σφαῖρα: ἐξωλυκὴ. Ἄν ἦταν τόσο εὔκολο νὰ γεμίση ἡ καρδιά, θὰ γέμιζε καὶ μὲ τὰ «κεράτια ὧν ἦσθιον οἱ χοῖροι». Μὰ δὲν γεμίζει μ' ὄτι τῆς προσφέρουμε. Θέλει τὸ θεῖο μᾶνα: τὴν πίστι, πὸν ἐμπνέει τὴν μεγάλη εὐθύνη καὶ τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τοῦ καθήκοντος. Αὐτὰ οὔτε τὰ πολύχρονα ταξειδία, οὔτε οἱ πιὸ πολυδάπανες κρουαζιέρες δὲν μποροῦν νὰ δώσουν. Αὐτὰ πὸν κάνουν τὴν ζωὴ ἄξια νὰ τὴ ζῆ κανεῖς, μιὰ καὶ τὴν μεταβάλλουν σὲ δημιουργία καὶ θυσία γιὰ τοὺς ἄλλους, τὰ δίνει ἡ πνευματικὴ ζωὴ, εἴτε ἀσάλευτη μένει, εἴτε ποντοπορεῖ στοὺς τέσσερεις ὠκεανούς.

(Συνεχίζεται)

ΤΑ ΠΡΟΙΚΙΣΜΕΝΑ ΠΑΙΔΙΑ

Τοῦ κ. ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΤΕΛΕΙΩΣ ιδιαίτερον πρόβλημα παρουσιάζουν τὰ ἐξαιρετικῶς προικισμένα παιδιὰ (enfant doué, gifted child, superior child, genius).

Ἐννοοῦμεν μὲ αὐτὸν τὸν ὅρον παιδιὰ τῶν ὁποίων τὸ διανοητικὸν πηλίκιον (I. Q.) εἶναι ἀπὸ 130 καὶ ἄνω.

Τὸ πρόβλημα τῶν προικισμένων παιδιῶν κυρίως ἐμελετήθη ἀπὸ τὸν Terman καὶ τοὺς συνεργάτας του εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Ὁ Terman τὸ ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἀπλὴν μορφήν: Ποῖα εἶναι τὰ φυσικὰ καὶ ψυχικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν διανοητικῶς ἀνωτέρων παιδιῶν; Ποῖοι εἶναι οἱ ιδιαίτεροι χαρακτήρες τῆς προσωπικότητός των; Τί εἶδους ἐνήλικος γίνεται τὸ τυπικῶς προικισμένον παιδί;

Ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία ἐρωτήματα ἐγεννήθη ἡ μνημειώδης ἔρευνα ἢ γνωστὴ ὡς Genetic Studies of Genius, οἱ 4 τόμοι τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ τοῦ 1925 - 1947.

Τὰ συμπεράσματα τοῦ Terman καὶ τῶν βοηθῶν του ἐξήχθησαν ἀπὸ τὴν ἐπιμελῆ παρακολούθησιν 1444 προικισμένων παιδιῶν καὶ ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ ἄλλας προσφάτους μελέτας.

Αἱ στατιστικαὶ ἔρευναι τοῦ Terman ἔδωσαν τὸ πορτραῖτο τοῦ προικισμένου παιδιοῦ. Ἀπεδείχθησαν πρῶτον ἀδάσιμοι προκαταλήψεις ὡς πρὸς τὴν σχέσιν génie - folie. Ὡς πρὸς τὴν πάλιν κληρονομικότης - περιβάλλον, ὅλαι αἱ παρατηρήσεις καθιστοῦν ἐμφανῆ τὸν ρόλον καὶ τῶν δύο παραγόντων. Ὡς πρὸς τὸ ποῖος ἐκ τῶν δύο ἐξηγεῖ τὴν φύσιν τῆς «ἄωρεας τοῦ πνεύματος», εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν. Αἱ σημεριναὶ μας γνώσεις εἰς τὴν βιολογίαν δὲν δίδουν τὸ κλειδί τοῦ προβλήματος.

Ἡ φυλὴ δὲν φαίνεται ὅτι παίζει σπουδαῖον ρόλον.

Ἀντιθέτως, φαίνεται ὅτι τὸ περιβάλλον, τῆς πόλεως ἢ τῆς ὑπαίθρου, ἢ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν γονέων παίζουν σημαντικὸν ρόλον. Τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα τῶν γονέων π.χ. προσέφεραν τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν προικισμένων παιδιῶν. Γενικῶς οἱ γονεῖς αὐτῶν τῶν παιδιῶν εἶχον καλυτέραν μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των καὶ σχεδὸν ὅλοι εἶχον μίαν βιβλιοθήκην. Αἱ ἀπολαυαὶ των ἦσαν μεγαλύτεραι. Οἱ ὅροι κατοικίας καλυτέροι ἀπὸ τὸν μέσον ὅρον. Καὶ ἦσαν ὀλιγώτερον συχνὰ διεξευγμένοι ἢ χωρισμένοι.

Μεταξὺ τῶν προγόνων τῶν προικισμένων παιδιῶν τῆς ομάδος ἐρεύνης τοῦ Terman, ὀνομασθείσης California group, ὑπάρχουν πρόεδροι καὶ ἀντιπρόεδροι τῶν Η.Π.Α., ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῆς Ἀνεξαρτησίας, διάσημοι συγγραφεῖς, πολιτικοί, ἐφευρέται, καλλιτέχναι κ.λ.π.

Σωματικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ὑγεία.

Αἱ ἀνθρωπολογικαὶ μετρήσεις εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθησαν ἐπανεληγμένως τὰ προικισμένα παιδιὰ τῆς ομάδος ἐρεύνης τοῦ Terman εἰς τὸ σύνολον παρουσιάζουν αὐτὰ τὰ παιδιὰ σωματικῶς ἀνώτερα ἀπὸ τὸν μέσον ὅρον τῶν συνήθων παιδιῶν τῆς χώρας των μὲ τὰ ὅποια τὰ συνέκριναν Ἡ ὑγεία των ἐπίσης ἐμφανίζεται καλυτέρα.

Ἐπίδοσις εἰς τὸ σχολεῖον.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεγαλύτερα ἀπὸ τῶν ἄλλων παιδιῶν καὶ συνήθως εἰς ὅλα τὰ μαθήματα. Δὲν ἐπαληθεύει ἢ μᾶλλον εὐρέ-

ως διαδεδομένη πίστις ὅτι τὸ διανοητικῶς προικισμένον παιδί, ἐάν ἐμφανίζεται ἀνώτερον εἰς ὄρισμένους τομεῖς, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ εἶναι κατώτερον εἰς ἄλλους, τὴν συναισθηματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀποψιν τῆς προσωπικότητός του. Ἡ ὑγεία π. χ. καὶ ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις δὲν μειονεκτοῦν τὸ ἴδιον καὶ μὲ τοὺς διαφόρους κλάδους τῶν μαθημάτων.

Τὰ ἐνδιαφερόντα.

Δὲν ἀληθεύει ὅτι ἀγαποῦν τὴν μόνωσιν, ὅτι δὲν ἀγαποῦν τὰ πολὺ ζωηρὰ παιγνίδια κ.λ.π.

Χαρακτὴρ καὶ προσωπικότης.

Τὰ προικισμένα παιδιὰ, συγκεντρωμένα εἰς εἰδικὰς τάξεις, εἶναι περισσότερο περιεργα, εὐφάνταστα καὶ εὐγενικὰ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῶν συνήθων τάξεων. Ἐκδηλώνουν καλύτερον πνεῦμα συνεργασίας. Ἔχουν τὸ αἶσθημα τοῦ χιούμορ. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς προκαταλήψεις δὲν εἶναι οὔτε δεσποτικά, οὔτε ἐγωῦσταί. Ὑποκύπτουν ὀλιγώτερον εὐκόλα εἰς τὰς παρακινήσεις. Σέβονται τοὺς ἀνωτέρους καὶ τὴν σχολικὴν πειθαρχίαν. Τὸ μόνον πρόβλημα πειθαρχίας εἰς τὰς εἰδικὰς τάξεις προικισμένων παιδιῶν εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἄτακτον συζήτησιν.

Τὸ προικισμένον παιδί ὡς ἄτομον.

Ἡ στατιστικὴ μελέτη ὁμάδων προικισμένων παιδιῶν δεικνύει ὅτι τὰ περισσότερα χαρακτηριστικά, τὰ ὅποια θεωροῦνται ὡς εὐνοϊκά, συναντῶνται εἰς αὐτὰ συχνότερον καὶ ἐντονώτερον παρὰ εἰς τὰ μέσα παιδιὰ. Ἄλλ' ὅτι εἶναι ἀληθὲς διὰ τὴν ὁμάδα, δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως καὶ διὰ κάθε μέλος τῆς ὁμάδος. Εἶναι δυνατόν τὰ ἀτομικὰ χαρακτηριστικά, σωματικά, διανοητικά, χαρακτηριστολογικά, ἠθικά κ.λ.π. νὰ ποικίλλουν τόσον πρὸς τὰ ἐπάνω ὅσον καὶ πρὸς τὰ κάτω τοῦ μέσου ὄρου.

Κάθε προικισμένον παιδί θέτει ἀτομικὸν πρόβλημα. Ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων, ἄλλοτε ἢ διανοητικὴ ἐξέλιξις εἶναι ταχύτερα, ἄλλοτε δραδυτέρα, ἄλλοτε ἢ πρόωρος διέγερσις ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος

δὲν φαίνεται νὰ φέρῃ δυσάρεστα ἀποτελέσματα, ἄλλοτε ὅμως ἢ ὑπερβολικὴ ἐργασία φέρει πρόωρον κάμψιν ἢ μονομερῆ ἐξέλιξιν. Ὅπως περιπτώσεις παιδιῶν, τὰ ὅποια παρακινούμενα ὑπερβολικῶς ὑπὸ τῶν γονέων των, ἐπιτυγχάνουν λαμπρὰν ἐπίδοσιν εἰς τὸ σχολεῖον, ἀλλὰ μένουσιν σωματικῶς καὶ κοινωνικῶς κατώτερα ἀπὸ τὰ συνομηλικὰ των παιδιὰ.

Διαπιστώνομεν ἐπίσης ὅτι ὄρισμένα ἄτομα κατέχουν ἀνωτέρας εἰδικὰς ἱκανότητας. Εἰς τὴν μουσικὴν, τὰ μαθηματικά ὑπάρχουν μικροὶ καλλιτέχναι ὑπάρχουν παιδιὰ προικισμένα διὰ τὴν μηχανικὴν, μικροὶ λογοτέχναι καὶ πρώϊμοι ῥήτορες ὑπάρχουν ἄλλα τὰ ὅποια ἐκδηλώνουν εἰδικὰς ἱκανότητας διὰ τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κ.λ.π. Ὅλα τὰ σχολικὰ μαθήματα, ὅλαι αἱ ἀνθρώπινοι δραστηριότητες ἔχουν τὰ προικισμένα παιδιὰ των.

Εἰδικαὶ ἱκανότητες εἶναι δυνατόν νὰ ἐκδηλωθῶν καὶ ἀπὸ ἄτομα ὀλίγον προικισμένα διανοητικῶς. Ἐν τούτοις διὰ νὰ φθάσῃ ἓνα ἄτομον εἰς ἐξαιρετικὴν ἀπόδοσιν εἰς κάποιον κλάδον πρέπει αὐτὴ ἢ ἱκανότης του νὰ συνδυάζεται μὲ ἀνωτέραν ἐφυῦσιν.

Ἡ Hollingworth, ἢ ὅποια ἀφιέρωσε πολλὰς ἐργασίας εἰς τὴν μελέτην παιδιῶν μὲ διανοητικὸν πηλίκον πολὺ μεγάλο, παρατηρεῖ ὅτι ἢ δυσκολία προσαρμογῆς εἰς τὸ οἰκογενειακὸν καὶ τὸ σχολικὸν περιβάλλον εἶναι μεγαλυτέρα ὅσον τὸ διανοητικὸν πηλίκον εἶναι ὑψηλότερον. Ἐὰν αὐτὰ τὰ παιδιὰ συχνὰ προσαρμόζονται πολὺ κακῶς εἰς τὸ σὴνθετον σχολεῖον, εἶναι διότι αὐτὸ δὲν εἶναι κατάλληλον διὰ τὰς ἀνάγκας των. Ἐὰν γνωστοὶ σοφοὶ ὑπῆρξαν μέτριοι ἢ καὶ κακοὶ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον, αὐτὸ συνέβη ἴσως διότι τὸ περιβάλλον τοῦ σχολείου των δὲν διήγειρεν ἐπαρκῶς τὰς ἱκανότητάς των. Συμβαίνει μάλιστα κάποτε, ἓνα μέρος αὐτῶν τῶν παιδιῶν εἰς τὸ γυμνάσιον ν' ἀποδίδουν μόλις ἱκανοποιητικῶς. Ὅμοίως, ἀργότερον εἰς τὸ ἐπάγγελμα, ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ προικισμένα παιδιὰ κατακτοῦν ἐπαγγελματικὴν θέσιν καθαρῶς κατωτέραν ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τῶν ἱκανότητων των. Ποῖα εἶναι τὰ αἴτια αὐτῶν τῶν ἀποτυχιῶν; Εἶναι δυσκολώτερον ν' ἀποκαλυφθῶν ἀπὸ τὸ νὰ διαπιστωθῇ ἢ ἀποτυχία. Ἡ ἀνα-

ζήτησις τῶν αἰτίων ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀνά-
λυσιν τῶν ἀτομικῶν περιπτώσεων.

Ὁ Coy τὸ 1923 πρότεινε νὰ περιορί-
σων τὴν ὄνομασίαν «προικισμένα παιδιὰ»
εἰς τὰ παιδιὰ τῶν ὁποίων τὸ I.Q. ὑπερβαί-
νει τὸ 130. Ἐκτοτε ὁ ὅρισμὸς χρησιμο-
ποιεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν
πράξιν.

Ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι ὁ τρόπος
αὐτὸς διαχωρισμοῦ ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς κρι-
τήριον τὸ I.Q. δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι πλή-
ρης. Ψυχολόγοι καὶ παιδαγωγοὶ συμφωνοῦν
ὅτι τὸ I.Q. δὲν προσδιορίζει πλήρως τὸ
προικισμένον παιδί. Τὰ tests εὐφυΐας δὲν
συλλαμβάνουν παρὰ μερικὰς ἐξωτερικεύ-
σεις αὐτοῦ ποῦ καλεῖται «γενικὴ εὐφυΐα».
Δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ συλλάβουν τὴν εὐφυΐαν
ἐξ ὁλοκλήρου, ἢ ὅποια δὲν ἀπομονοῦται ἀπὸ
τὰ ἄλλα χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικό-
τητος. Ὁλόκληρος ἢ προσωπικότης θὰ ἔ-
πρεπε νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν διότι τὸ
ἄτομον ἀπαιτεῖ σεβασμὸν τῆς ἰδιαιτέρας
του προσωπικότητος καὶ σπάζει τὸ ἄκαμ-
πτον πλαίσιον εἰς τὸ ὅποιον προσπαθοῦν
νὰ τὸ κάμουν νὰ εἰσέλθῃ. Ἐν τούτοις, βλέ-
πομεν, ὅτι ἕνας τέτοιος ὅρισμὸς τοῦ προ-
ικισμένου παιδιοῦ, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει
ὁλόκληρον τὴν προσωπικότητα, εἰς τὴν
πράξιν εἶναι δύσκολον νὰ δοθῇ.

*Ἐνέργειαι διὰ τὴν προώθησιν τῶν προ-
ικισμένων παιδιῶν.*

Ἐχομεν χρέος νὰ προσφέρωμεν τὴν εὐ-
καιρίαν νὰ ἐπιτύχῃ, εἰς κάθε ἄτομον τὸ ὁ-
ποῖον ἐκδηλῶνει μίαν ἀνωτερότητα.

Πρῶτον πρόβλημα εἶναι τὸ πρόβλημα
τῆς ἀνακαλύψεως τῶν προικισμένων παι-
διῶν ἄλλὰ σήμερον ὑπάρχουν τελειοποιη-
μένα tests.

Πολλοὶ κίνδυνοι παραδοκοῦν ὅταν δὲν
ἀναγνωρίζεται ἡ ἰδιαιτέρα εὐφυΐα τῶν προ-
ικισμένων παιδιῶν. Ἐνα ἀγόρι 13 ἐτῶν
ἀπὸ πολὺ πτωχὴν οἰκογένειαν εἶχε ὁδη-
γηθῆ εἰς τὸ Ἰατροπαιδαγωγικὸν Κέν-
τρον διὰ ὄνειροπόλησιν καὶ νοσηροῦς φό-
βους. Ἐφοῖτα εἰς ἕνα δημοτικὸν σχο-
λεῖον τὸ ὅποιον προσέφερε πολὺ μικρὸν ὀ-
ρίζοντα ἀκόμη καὶ διὰ παιδιὰ μέσης εὐ-
φυΐας. Τὸ παιδί μετὰ τὴν ἐξέτασιν εὐρέθη

νὰ ἔχῃ I.Q. 148, ἢ δὲ κατάστασις του ἐ-
βελτιώθη κατὰ πολὺ ὅταν μεταφέρθη εἰς
καλύτερον σχολεῖον μετὰ μεγαλύτερας ἀξι-
ώσεις.

Πρέπει κατόπιν νὰ καταβάλλεται προσ-
πάθεια διὰ τὴν ἐπιλογὴν τῶν καταλληλο-
τέρων παιδαγωγῶν. Δὲν πρέπει νὰ ὑστε-
ροῦν εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ διανοητικὴν
ἀνάπτυξιν.

Ἀκολουθεῖ τὸ πρόβλημα τοῦ σχολεῖου.
Φαίνεται ὅτι τὸ σύνθηρος σχολικὸν τύπη-
μα ἔχει δυσμενῆ ἀποτελέσματα δι' αὐτὰ
τὰ παιδιὰ. Ὑλικὸν γνῶσεων τὸ ὅποιον θὰ
κατέκτων εἰς διάστημα 3 ἢ 4 μηνῶν εἶ-
ναι ὑποχρεωμένα νὰ τὸ ἀναμασσῶν ἐπὶ
ἕν ἔτος. Ἐπὶ πλέον, πολλὰ ἀνώτερα παι-
διὰ δὲν ἐνθαρρύνονται νὰ κάνουν ὅ,τι θὰ
ἔμποροῦσαν, ἀφοῦ μετὰ μικρὰν ἢ καθόλου
προσπάθειαν κατορθῶνουν ἀρκετὰ, καὶ ἐὰν
ἐπροχώρουν περισσότερον θὰ ἐγίνοντο ὀ-
λιγώτερον ἀποδεκτὰ ἀπὸ τοὺς συντρόφους
των.

Τὸ δίλημμα εἶναι τὸ ἐξῆς: Πρέπει τὸ
προικισμένον παιδί νὰ προχωρῇ μετὰ ὅσην
ταχύτητα ἔμπορεῖ μέχρις ὅτου εὐρεθῇ νὰ
συμβαδίσῃ μετὰ ἄλλα ὠριμώτερα ἢ πρέπει
νὰ δηματιάζῃ μετὰ τὸ κοινὸν δῆμα, μαζί μετὰ
παιδιὰ κατωτέρου διανοητικοῦ ἐπιπέδου,
καὶ ν' ἀφομοιώνεται ἐξωσχολικῶς εἰς δια-
φόρους μορφὰς καλλιέργειας; Ν' ἀφήνεται
δηλαδή τὸ πνεῦμα του νὰ περιφέρεται εἰς
τὸν κόσμον τῶν γνῶσεων κατευθυνόμενον
ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του θέλησιν, τὰ ἐνδιαφέρον-
τα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν;

Ὅπως εἶναι σήμερον ὀργανωμένα τὰ
σχολεῖα τίποτε τὸ συστηματικὸν δὲν γίνε-
ται διὰ ν' ἀντιμετωπισθῇ τὸ θέμα τῶν προ-
ικισμένων παιδιῶν. Ὅποιαδήποτε ἀντιμετώ-
πισις ἀπαιτεῖ ἐξατομικευμένην διδασκαλίαν
καὶ πλουσίας δυνατότητας τὰς ὁποίας τὰ
περισσότερα σχολεῖα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ
προσφέρουν.

Ἐν τούτοις, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ περα-
σμένου αἰῶνος, πρὶν υἱοθετηθῶν ὁ ὅρος
gifted καὶ αἱ μέθοδοι μετρήσεως τοῦ δια-
νοητικοῦ ἐπιπέδου, εἶχαν γίνῃ ὠρισμένοι
ἐνέργειαι εἰς τὰς Η.Π.Α. διὰ τὴν προώθη-
σιν τῶν προικισμένων παιδιῶν (δημιουργία
εἰδικῶν σχολείων, πλουτισμὸς τῶν
προγραμμάτων κ.λ.π.).

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἀργότερον, καὶ ἰδίως κατὰ τὸ διάστημα τοῦ μεσοπολέμου, ἡ ἰδέα διὰ τὴν προώθησιν τῶν προικισμένων παιδιῶν τῶν μὴ προνομιούχων τάξεων κατέστη ἀντικείμενον κοινωνικῶν διεκδικήσεων. Ἀπὸ τὰ πρῶτα μέτρα ὑπῆρξαν ἡ διευκολύνσεις τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν διὰ τοὺς καλοὺς μαθητὰς τῶν πτωχοτέρων τάξεων. Ἐπιδόματα εἰς τοὺς καλοὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διὰ νὰ συνεχίσουν κ.λ.π.

Αἱ μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν εἰς διαφόρους χώρας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαναν προσιτὴν τὴν μέσσην καὶ τὴν ἀνωτέραν ἀκόμη ἐκπαίδευσιν εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις.

Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τῶν προικισμένων παιδιῶν δὲν λύεται μὲ τὸ νὰ προσφέρωνται εἰς αὐτὰ τὰ παιδιὰ τὰ ὑλικά μέσα διὰ νὰ συνεχίζουσιν τὰς σπουδὰς των. Πρέπει, ἐκτὸς αὐτοῦ, νὰ κάνωμεν διὰ τὰ προικισμένα ὅ,τι οφείλομεν καὶ διὰ τὰ καθυστερημένα καὶ τὰ ἀνώμαλα, νὰ τοὺς προσφέρωμεν δηλαδὴ, μὲ εἰδικὰ παιδαγωγικὰ μέτρα, τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτύξουσιν εἰς τὸ maximum τὰς ἰκανότητάς των.

Αἱ ἐξεταστικαὶ ἐπιτροπαὶ σημειῶνουν πάντοτε τὴν ἀνάγκην νὰ προχωροῦμεν πέραν τῆς ὑλικῆς βοήθειας. Σημειῶνουν τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ προικισμένου παιδιοῦ παράγοντες ὅπως τὰ προγράμματα καὶ αἱ μέθοδοι διδασκαλίας, τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, ἡ παρουσία εἰς τὰς τάξεις μεγάλου ἀριθμοῦ μετρίων μαθητῶν κ.λ.π.

Τὰ προικισμένα παιδιὰ ταπεινῆς καταγωγῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ βοηθηθοῦν νὰ εὐρύνουν τοὺς ὀρίζοντάς των καὶ νὰ υπερπηδήσουν τὴν συχνὰ ἀνασταλτικὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος (1).

1) Τὸ 1905, ἕνας γερμανὸς παιδαγωγός, ὁ Petzoldt, ἀφιερώνει ἐργασίαν εἰς τὴν ὁποίαν ζητεῖ τὴν ὁργάνωσιν εἰδικῶν σχολείων διὰ τὰ προικισμένα παιδιὰ (10 ο) τοῦ συνόλου τῶν μαθητῶν). Αὐτὴ ἡ ἐργασία εἶναι ἀξιοσημείω-

Τὰ προικισμένα παιδιὰ καὶ τὸ κοινωνικὸν σύνολον.

Εἰς τὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα τὸ προικισμένο παιδί θεωρεῖται «προικισμένον» ἐφ' ὅσον εἶναι χρήσιμον διὰ τὴν πολιτείαν, εἰς τελευταίαν ἀνάγκην, διὰ τὸ κόμμα. Ἰκανότητες τῶν ὁποίων δὲν διαφαίνεται ἡ ὠφελιμότης δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, ὁποιαδήποτε κι' ἂν εἶναι ἡ ἀξία των.

Εἰς μίαν δημοκρατικὴν κοινωνίαν ὅμως, τὸ πρόβλημα τῶν προικισμένων παιδιῶν γίνεται περισσότερο πολὺπλοκον λόγῳ τῆς ἀναποφεύκτου ἀντινομίας ἀτόμου-κοινωνίας. Κατὰ ποῖον μέτρον ἡμποροῦν αἱ κοινωνικαὶ ἀπαιτήσεις νὰ εἶναι ἐμπόδιον εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου ν' ἀναπτύσῃ ὅσον τὸ δυνατόν πληρέστερον τὰ φυσικά του δῶρα καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιῇ ὅπως αὐτὸ ἐννοεῖ; Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἔχει τὰς ἀπαιτήσεις τῆς, ἀλλὰ τὸ ἄτομον ἔχει τὰ δικαιώματά του (2).

Ἴδου ὅτι καὶ τὸ πρόβλημα τῶν προικισμένων παιδιῶν γίνεται ἀκόμη ἕνα ἄλυτον πρόβλημα διὰ τὸ ὅποιον κάποια ἰδιαιτέρα φροντίς ἀπαιτεῖται, μάλιστα εἰς τοὺς καιροὺς μας, διὰ τὸ καλὸν τῶν ἰδίων τῶν παιδιῶν καὶ διὰ τὴν προκοπὴν τοῦ συνόλου. Τὰ προικισμένα παιδιὰ πρέπει νὰ βοηθηθοῦν ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν, τὸ σχολεῖον, τὴν κοινωνίαν νὰ ἐξελιχθοῦν κανονικῶς ἐπ' ὠφελεία τοῦ συνόλου καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν παιδιῶν νὰ ἐνθαρρύνωνται οἱ αὐριανοὶ ἡγήται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ. Θὰ εἶναι τοῦτο μία προσφορά εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν δημοκρατίαν.

τος διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν φυσικὴν, ψυχικὴν, διανοητικὴν καὶ κοινωνικὴν ἰσορροπίαν τοῦ προικισμένου παιδιοῦ. Εὐρίσκομεν τὰς συγχρόνους ἀρχὰς διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν προικισμένων παιδιῶν.

2) R. D. Graecker: «Les enfants intellectuellement doués» Presses Universitaires de France, Paris 1951.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

H. N. V. TEMPERLEY

Διευθυντού του 'Επιστημονικού Τμήματος της Βρετανικής 'Υπηρεσίας 'Ατομικής 'Ενεργείας

ΠΟΙΑ ΥΠΗΡΕΕΝ ή αντίδρασις τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ πεδίου κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα; Ἦμπορεῖ νὰ συγκριθῆ μετὰ τὴν ἀντίδρασιν ἢ ὁποία ἐσημειώθη κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα; Τότε οἱ ἄνθρωποι ἀντελήφθησαν ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι ἠδύνατο νὰ ἔχουν ἀποτελέσματα παρόμοια μετὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν οἱ νόμοι τῆς ἐνσυνειδήτου δημιουργίας καὶ ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν ἀκόμη καὶ νὰ δοθῆ ὀρθολογιστικὴ ἐξήγησις καὶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῶν ἐπικρατουσῶν θρησκειῶν. Ὁ Μάρξ ἀντελήφθη τὴν θρησκείαν ὡς κοινωνικὸν φαινόμενον πολὺ πρὶν οἱ ψυχολόγοι τὴν θεωρήσουν ὡς ἱκανοποιήσιν τῶν ἐνδομύχων ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου οὕτως ὥστε ἡ τελευταία αὐτὴ ἀντίληψις εἶχε μικροτέραν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὴν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἔχη.

Ἦμποροῦμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν ἐρώτησιν τὴν ὁποίαν ἔθεσε ὁ Δρ. J. N. Figgis πρὸ πενήντα ἐτῶν: «Γνωρίζομεν ἀρκετὰ τὴν πραγματικότητα ὥστε νὰ θεωρήσωμεν a priori μὴ πιστευτὰς τὰς διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων;» "Ἄν καὶ τὰ σύγχρονα ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης ὑπερέβησαν πᾶσαν προσδοκίαν, ἢ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν εἶναι ἀκόμη ἓνα σταθερὸν «ἔχι». Διότι ἂν τὰ ὅρια τοῦ κύκλου τῆς γνώσεώς μας ἔχουν ἐπεκταθῆ, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὰ ὅρια τῆς ἀγνοίας ἢ ὁποία τὴν περιβάλλει. Ἄς ἐξετάσωμεν ἐδῶ μερικὰς ἀπὸ τὰς πλέον θεαματικὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος καὶ τῶν quanta μᾶς ἀποκαλύπτουν σαφῶς ὅτι ἀπλάι ἔννοια ὅπως ἡ «ταχύτης» καὶ τὸ «αἴτιον» χρήζουσι προσεκτικῆς ἀναθεωρήσεως. Ἐκ τῶν θεωριῶν τούτων τὸ σπουδαιότερον

συμπέρασμα εἶναι ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι πλήρως γεγονότων ποὺ δὲν δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ ὅτι ὑπάρχουν σταθερὰ ὅρια εἰς τὴν ἔκτασιν εἰς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τοὺς ἐπιστημονικοὺς νόμους διὰ νὰ συναγάγωμεν συμπεράσματα περὶ τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ μέλλοντος. Ὁ ἀντίκτυπος τῶν ἀποκαλύψεων αὐτῶν δὲν ὑπῆρξε μεγάλος εἰς τὴν φιλοσοφίαν, δεδομένου ὅτι καὶ ὁ Ζήνων καὶ ὁ Hume εἶχαν ἤδη ἀποφανθῆ ὅτι αἱ ἀπλάι αὐταὶ ἔννοια δὲν ἦσαν καὶ τόσον ἀπλάι. Ἡ δὲ κατὰ τῆς ἐννοίας τῆς αἰτίας κριτικὴ τοῦ Hume πλησιάζει πολὺ τὴν «ἀρχὴν τῆς ἀβεβαιότητος» τοῦ Heisenberg.

Ἐσχάτως οἱ ἐπιστήμονες κατώρθωσαν νὰ κάμουν μίαν ἀναπαράστασιν τῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπεκράτουσι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ νὰ δείξουν εἰς τὸ ἐργαστήριον ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς θὰ ἦτο δυνατόν τὰ ἀμινοξέα, οἱ βασικοὶ παράγοντες τῆς ζωῆς ὕλης, νὰ σχηματισθοῦν αὐτομάτως. Τοῦτο ὠδήγησεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπηκολούθησε μία σύνθεσις τῶν παραγόντων αὐτῶν κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέχρις ὅτου τέλος καταστῆ δυνατόν νὰ σχηματισθοῦν συνθέσεις αἱ ὁποῖαι θὰ εἶχαν τὴν ιδιότητα τῆς ἀναπαραγωγῆς. Καὶ τότε ἡ ἐπέκτασις τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῆ τὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἐχρησιάσθησαν διὰ νὰ ἐμφανισθῆ αὕτη αὐτομάτως.

Ἄλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν δὲν εὐρίσκομεν τίποτε ποὺ νὰ συγκρούεται μετὰ τὴν βασικὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Θεὸς χρησιμοποιοῖ ἐν τῷ ἔργῳ Του μέχρις ἐνδὲς σημείου τοὺς φυσικοὺς νόμους. Διότι

δὲν ὑπάρχουν λόγοι διὰ νὰ γίνωνται συχνὰ θαύματα.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἔχει μίαν ἔμμεσον σπουδαιότητα. Ἀποδεικνύει δηλαδὴ τὸ ἐπισημὸν τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ ὁποῖα βασίζονται ἐπὶ τῆς «ἀντιστρόφου πιθανότητος».

Πολλάκις λέγεται ὅτι αἱ τελευταῖαι πρόοδοι εἰς τὴν κοσμολογίαν ἔχουν σπουδαιότητα διὰ τὴν φιλοσοφίαν. Μερικοὶ ἐκ τῶν ὑλιστῶν εὐρίσκουν εὐκολώτερον νὰ πιστεῦσιν εἰς σύμπαν τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε πάντοτε σχεδὸν τὸ ἴδιον, καὶ ὅπου αἱ μεταβολαὶ θὰ ὀφείλοντο εἰς τὴν διαρκῆ δημιουργίαν τῆς ὕλης, παρὰ εἰς σύμπαν τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα μιᾶς κατακλυσμικῆς ἐκρήξεως. Ὡς γνωρίζομεν, εἶναι πολὺ εὐκολώτερον εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ ὑποθέσῃν ὅτι τὸ σύμπαν διαμορφώνεται ἀκόμη, παρὰ νὰ σκεφθοῦν ὅτι ὑπῆρξε μία μόνον πρῶξις δημιουργίας εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθόν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἴμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ ν' ἀποφασίσωμεν ποῖα ἀπὸ τὰς κοσμολογικὰς θεωρίας εἶναι ἡ ὀρθή.

Ἐὰν ἀναφέρω καὶ πάλιν τὸν Figgis. Ἐπετέθη κατὰ «τοῦ δογματισμοῦ ἐκείνου ὁ ὁποῖος καίτοι παραδέχεται τὴν περὶ τοῦ μυστηρίου τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὸν κόσμον ἄγνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ἰσχυρίζεται ἐν τού-

τοις ὅτι γνωρίζει ἀρκετὰ ἀπὸ τὸ μυστήριον αὐτὸ ὥστε νὰ διακηρύττῃ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ γνωστὸν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Αὐτὴ ἡ ἐπίθεσις δὲν ἔτυχε ἀκόμη ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῶν ἀγνωστικιστῶν. Καὶ ἡ μόνη προσπάθεια διὰ νὰ δοθῇ τοιαύτη ἀπάντησις εἶναι, καθὼς γνωρίζω, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀκούεται ἀκόμη ἀπὸ μερικοὺς ἀρνητὰς, ὅτι τὸ σύμπαν, ὅπως τὸ γνωρίζομεν, εἶναι «τόσον πολὺπλοκὸν καὶ φαντασιῶδες, ὥστε δυσκόλως θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἔχη ἕνα νοήμονα δημιουργόν». Βεβαίως εἶναι ἀπολύτως ἀληθὲς ὅτι καὶ αἱ ἀπλούστεραι ζωῆκαὶ ἐνέργειαι ὅπως ἡ σύσπασις ἐνδὸς μυδῶς εἶναι εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν περίπλοκοι. Ἀλλὰ ὅσον καὶ ἂν εἶναι περίπλοκοι, ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια τὰς ἐξιχνιάζει μὲ ἐντυπωσιακὰ ἀποτελέσματα. Ἀρχίζομεν νὰ καταλαβαίνομεν ἀκόμη καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ κύτταρα διαιροῦνται καὶ ἀναπαράγονται. Καὶ ἐὰν ἤμποροῦμεν νὰ προχωρήσωμεν τόσον πολὺ εἰς σχετικῶς τόσον ὀλίγα ἔτη, ἐπὶ ποίας βάσεως θυνάμεθα δογματικῶς ν' ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπαρξίν ἀνωτέρας διανοίας ἢ ὁποῖα, ἐφωδιασμένη μὲ τὴν γνῶσιν τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν καὶ τοῦ τί δύναται ἢ δὲν δύναται νὰ γίνῃ δι' αὐτῶν, ἀπεφάσισε τὴν δημιουργίαν Ἀνθρώπου προικισμένου μὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς;

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Τὸ κατ' ἔτος ὀργανούμενον φροντιστήριον ἀγωγῆς θὰ λειτουργήσῃ ἐφέτος ἀπὸ τῆς 6ης Νοεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτός» (Γριβαίων 3, πάροδος Σκουφᾶ 62 τηλ. 624.600) καθ' ἑκάστην Τετάρτην 7 - 9 μ.μ.

Τὸ ἐφετεινὸν φροντιστήριον εἰς δύο τριμηνιαῖα τμήματα διὰ τὴν περίοδον 1963 - 64 θὰ ἔχη ἀντιστοίχως ὡς θέματα:

- 1) Ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ τοῦ παιδιοῦ
- 2) Τὸ παιδί καὶ ὁ χαρακτήρ

Τὸ φροντιστήριον τοῦτο, προοριζόμενον κυρίως διὰ τὰς μορφωμένας μητέρας, ἠμποροῦν νὰ παρακολουθήσουν καὶ ὅσοι ἀσχολοῦνται, λόγῳ τοῦ κλάδου των, μὲ τὰ θέματα τῆς ἀγωγῆς.

Αἰτήσεις συμμετοχῆς διὰ τοὺς συνδρομητὰς τοῦ περιοδικοῦ, ἀπαραίτητως γραπταί, ὑποβάλλονται εἰς τὴν γραμματεῖαν τοῦ «Ἑλληνικοῦ φωτός».

Ἡ σκοπιὰ τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Ο Ὀκτώβριος τοῦ 1963 ἔχει δύο σημαντικά γεγονότα, τῶν ὁποίων ὁ ἀπολογισμός ἐνδιαφέρει μίαν στήλην σχολιάζουσαν ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῆς πνευματικῆς θεωρήσεως τῶν πραγμάτων. Τοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς ποιότητος τῆς προεκλογικῆς ἐκστρατείας εἶναι ὁ πρῶτος ἀπολογισμός. Ὀλιγοὶ δυνάτω! Ἐνῶ, εὐλόγως, θὰ ἐπερίμενε κανεὶς μίαν ἄνοδον, ὁ πολιτικὸς κόσμος ἐπροτίμησε τὴν κατιούσαν. Καὶ ἴσως εἰς τὰς ἐκλογὰς αὐτάς νὰ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χαμηλότερον ἐπίπεδον τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου. Ἐνδεικτικῶς εἶναι ἀρκετὸν νὰ σημειωθοῦν μερικὰ ἀπὸ τὰ πλέον χαρακτηριστικά. Τὸ γεγονός τῆς πνευματικῆς γυμνότητος καὶ τῆς ἐλλείψεως σοδαράς καὶ μελετημένης ἀντιμετωπίσεως τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς χώρας ἠθέλησαν νὰ τὸ καλύψουν ὅλοι οἱ πολιτικοὶ μὲ ἕνα ἄκρατον πολιτικὸν μεσσιανισμόν. Ἀκόμη καὶ καθ' ἕνα ἀπὸ τοὺς ὑπερχιλίους ὑποψηφίους, κατηνάλωσε τὰς δυνάμεις του διὰ νὰ προβάλλῃ ὄχι ἰδέας, προγράμματα, σχέδια, ἀλλὰ τὸ πρόσωπόν του ὡς μοναδικὸν μοχλὸν τῆς ἀνορθώσεως τῆς χώρας, ὡς ἀποκλειστικὸν ἐγγυητὴν τῆς δημοκρατίας καὶ τόσα ἄλλα κενά. Συναφῆς πρὸς τὸν ἄκρατον μεσσιανισμόν εἶναι καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀναπόφευκτος κατάπεισις εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν ὑβρεων καὶ ἀπειλῶν ἀμέσων ἢ ἐμμέσων, κατὰ τῶν ἀντιπάλων των, πράγμα πού ἀπετέλεσε τὸ μοτίβο καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν προεκλογικῶν συγκεντρώσεων. Κάτι καλύτερον ἀσφαλῶς θὰ ἐπερίμενε κανεὶς τουλάχιστον ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν. Ἐνα τρίτον δεῖγμα τῆς ποιότητος τῆς προεκλογικῆς ἐκστρατείας ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἔντυπα μὲ τὰ ὅποια ἐδομάρδισαν τοὺς ἐκλογεῖς οἱ ὑποψήφιοι (μὲ τὸ ἀδάπανον ταχυδρομικὸν οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν). Πληθωρικὰ φιλοφροσύναι πρὸς τὸν ἀποδέκτην ψηφοφόρον μαζί μὲ μίαν ἀπίθανον ὑποτίμησιν τῆς νοημοσύνης του.

Ἐξοργιστικαὶ ἀπλοϊκότητες αἱ ὁποῖαι... μαύρισμα μόνον τοῦ ἀποστολέως ἡμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν καὶ ὄχι ὑπερψήφισίν του. Εἶναι θλιβερόν νὰ διέλθῃ κανεὶς κείμενα ἀνθρώπων, πού ἀποκαλύπτουν χαμηλὸν πνευματικὸν ἐπίπεδον.

Ἡ πνευματικὴ παρακμὴ τοῦ πολιτικῶν κόσμου τῆς χώρας, εἰς τὴν συντριπτικὴν πλειοψηφίαν του, εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ ἀνησυχητικὴ. Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι ἡ δρῶσα ἡγεσία τοῦ τόπου καὶ ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀνασυνταχθῇ, νὰ προσανατολισθῇ, νὰ αἰσθανθῇ τὸ χρέος μιᾶς στοιχειώδους συνεπειᾶς πρὸς τὰς ἀντικειμενικὰς ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ὁποίας τὸν ἐπιφορτίζει ἡ ἰδιότης του, διὰ νὰ ἀνταποκριθῇ ἔστω καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἐλπίδας τοῦ «πονεμένου αὐτοῦ λαοῦ».

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Καὶ τοῦ δευτέρου γεγονότος τοῦ μηνὸς ὁ ἀπολογισμὸς εἶναι ἐξ ἴσου ἀποκαρδιωτικὸς. Πρόκειται περὶ τῆς ἐτησίως συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ εὐκαιρία αὐτὴ κατ' ἔτος θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελῇ σταθμὸν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ τὴν ὄλην πορείαν τοῦ τόπου. Θὰ ἐπερίμενε κάθε πιστὸς ἡ σύναξις 50 Ἱεραρχῶν νὰ διδῇ τὴν μαρτυρίαν τῆς παρουσίας τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν κόσμον μας, νὰ ἀναπτέρωνῃ τὸ φρόνημα τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, νὰ προκαλῇ ὄχι μόνον τὴν προσοχὴν ἀλλὰ καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν ἀκόμη κάθε καλοπίστου ἀνθρώπου, νὰ ἀντιμετωπίζῃ μὲ τὴν σοφίαν τῆς θεολογίας σπουδαιότατα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου τῶν ἡμερῶν μας, νὰ ἀνανεώσῃ αὐτὴ ἑαυτήν, νά... νά...

Καὶ εἰς τὴν ἐφετεινὴν Σύνοδον ἐστηρίχθησαν, ὕστερα ἀπὸ τὸν θλιβερόν Ἰανουάριον τοῦ 1962, ἀρκετὰ ἐλπίδες, αἱ ὁποῖαι ὁμως διεφύεσθησαν παταγωδῶς. Τὸ «Χριστεπώνυμον πλήρωμα» ἀντίκρουσε ὄχι μίαν... «κοιμωμένην Ἐκκλησίαν», ἀλλ' ἔτι πλέον μίαν προκλητικὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐλαβε μαθήματα περὶ τῆς ἐν χριστιανικῇ πράττει καὶ εὐπρεπείᾳ συζητήσεως θεμάτων, ἀντελήφθη τὸν ἀνιδιοτελεῖ πόνον διὰ τὴν θεοφιλῆ διαποιμάνσιν τῶν μεγάλων μητροπόλεων ὑπὸ... ἰκανῶν μητρο-

πολιτών, διεπίστωσε πόσον οι υπεύθυνοι απεχθάνονται την πεισματώδη κωλυσιεργίαν, ἐπληροφόρηθη μὲ πόσην ἐμβρίθειαν μελετοῦν διὰ νὰ λάθουν ἀποφάσεις εἰς σπουδαία ζητήματα χωρὶς οὐδόλως νὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἢ ἄλλους ἐξωγενεῖς παράγοντας, ἔλυσε τὸ πρόβλημα πῶς 15 ἡμέραι ἐξισοῦνται τῷ μηδενί!

Λυπούμεθα θαύτα διότι θαυτάτα νέφη προσετέθησαν εἰς τὸν κλειστὸν ὀρίζοντά μας, ἐνῶ ἀνεμέναμεν κάποιο φῶς.

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

Καὶ ἐνῶ ἡμεῖς, ἡ ἀμικῶς σχεδὸν ὀρθόδοξος χώρα, τὸ μόνον Ὀρθόδοξον βασίλειον ἀνὰ τὸν κόσμον, ἀπογοητευομεν κατὰ ποικίλους τρόπους ὀλόκληρον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ἔρχονται εὐτυχῶς ὀλίγοι ὀρθόδοξοι νὰ δώσουν εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον μίαν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας καὶ νὰ ἀποκαλύψουν τοὺς ἀναξιοποιήτους θησαυροὺς τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς. Τὸν θαυμάσιον αὐτὸν ρόλον ἐπὶ δεκαετίας τώρα τὸν παίξουν οἱ Ρῶσοι τῆς διασποράς. Καὶ ἀναγνωρίζεται ἀνεπιφυλάκτως ἡ προσφορά των. Εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς Χιλιετηρίδος τοῦ Ἁγ. Ὁρους πού ὀργανώθη τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Βελγικὴν μονὴν τῆς Chevetogne (καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο ἴσως ὁ ἀξιολογώτερος «ἑορτασμὸς» τοῦ γεγονότος τῆς Χιλιετηρίδος), ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς καὶ διακεκριμένος συγγραφεὺς π. Ὀλιβιέ Ρουσσὼ εἶπε μεταξὺ ἄλλων: «...Χρυστᾶμε στοὺς Ρώσους πρόσφυγες τὸ ὅτι μᾶς ἐμήσαν στὸν θρησκευτικὸ πλοῦτο τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, τὸ ὅτι μᾶς ἔκαναν νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν ἀσύγκριτη ποιότητα τῆς λατρείας του».

Ἐν μέσῳ πλείστων δυσκολιῶν καὶ πτωχείας ἡ ὀρθόδοξος ρωσικὴ διασπορὰ δίδει τὴν μαρτυρίαν τῆς καὶ κατὰ κάποιον τρόπον ἀποτελεῖ ἕνα ἀντίρροπον εἰς τοὺς πολλαχόθεν ἐκπορευομένους σκανδαλισμούς. Ὄνόματα ὡς τῶν Μπουλγακάωφ, Φλωρόφσκυ, Σμέμαν, Μάγιεντορφ κ. ἄ. ἀποτελοῦν δρόσημα εἰς τὴν σύγχρονον πορείαν τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ ὁ ὁποῖος καθημερινῶς καὶ περισσότερον στρέφεται πρὸς τὴν ἀρχέγονον ὀρθοδοξίαν. Ὅδηγοὶ του εἰς τὴν

στροφὴν αὐτὴν εἶναι καὶ οἱ ἀνωτέρω «πρόσφυγες».

ΑΠΙΣΤΕΥΤΟΝ

Ελλην δημοσιογράφος μεταδίδει τὴν κατωτέρω πληροφορίαν, ἡ ὁποία ὅπως θεοδαιώνει εἶναι θετικὴ καὶ ἐξηκριθωμένη. «Τὰ ἑκατομμύρια μέτρα τῶν συρματοπλεγμάτων πού χρειάσθησαν γιὰ νὰ ἐνισχύσουν καὶ νὰ καταστήσουν ἀδιαπέραστο τὸ τεῖχος τοῦ Βερολίνου, τὰ προμήθευσε στοὺς Ἀνατολικούς μὴ διομηχανία τοῦ... Μονάχου! Τώρα, τὸ συρματοπλεγμα αὐτὸ τυλίγεται σὰν θρόχος στὸν λαϊμὸ 17 ἑκατομμυρίων «Ἀνατολικῶν» Γερμανῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἴσως τὰ ἐννέα δέκατα, μπορεῖ καὶ περισσότεροι, ἀτενίζου τὴν ἐλευθερία πίσω ἀπὸ τὸ κάγκελο τῆς φυλακῆς χτισμένης μὲ τὰ χέρια ἀδιστακτῶν ἀνθρώπων». Δικαιολογημένα δὲ ὁ ἴδιος δημοσιογράφος συσχετίζει τὴν ἀπίστευτην αὐτὴν ἐνέργειαν μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Λένιν λεχθέν: «Εἶναι τόσο κερδοσκοποὶ καὶ ἀδηφάγοι οἱ καπιταλισταί, ὥστε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ μᾶς πουλήσουν τὸ σχοινὶ πού θὰ τοὺς κρεμάσουμε». Δυστυχῶς εὐρίσκει μίαν τραγικὴν ἐπαλήθευσιν ὁ Λένιν μετὰ τόσα ἔτη. Ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς πνευματικῆς παραδόσεως ἔρχεται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι ἕνας ἀδίστακτος ἐκμεταλλευτὴς τῆς ἐλευθερίας πού τοῦ παρέχει ἡ δημοκρατία χωρὶς νὰ ἐνθυμῆται καθόλου τὸ κλίμα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ περιβάλλοντός του. Ἀκόμη ὅμως γεννᾶται καὶ τὸ πρόβλημα: Εἶναι ὄντως δημοκρατία αὕτη; Καὶ πού θαδίζει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει; Μήπως νὰ καταστήσῃ αὐτοσκοπὸν τὴν ἀσυδοσίαν; Ἄλλ' ἔτσι δὲν θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος τῆς; Ἀπορίαί.

ΕΠΙΜΗΘΕΙΣ

Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς νοοτροπίας μας νὰ ἀρκούμεθα εἰς τὴν συμπτωματικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναφουμένων προβλημάτων χωρὶς προγραμματισμὸν βασισμένον εἰς τὴν πραγματικότητά καὶ εἰς στοιχειώδεις ἀρχὰς πνευματικοῦ ἔρματος. Γινομένη δὲ τέλος εὐκαιριακοὶ ἐπιμηθεῖς κατὰ κανόνα. Ἔτσι καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀπασχολήσεως τῶν ἐργαζομένων ἀνθρώπων

δίδομεν ἄλλην μίαν φοράν... ἀρίστας ἐξετάσεις περὶ τῶν συνηθειῶν μας. Ἄνεργία εἰς τὴν χώραν μας ἐνδημική, στρέφομεν τὰς ἐργατικὰς χεῖρας πρὸς τὴν ἐν Γερμανία ζήτησιν, δὲν δημιουργοῦμεν ἐδῶ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν νέων ἀνθρώπων πού ζητοῦν ἐργασίαν, τὸ ρεύμα τῆς φυγῆς αὐξάνει (ὀλίγον καὶ ἀπὸ μόδαν) καὶ φθάνομεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἔχωμεν ἔλλειψιν ἐργατικῶν χειρῶν εἰς τὸν τόπον. Ἀνησυχοῦν οἱ βιομηχανοὶ καὶ οἱ ἔμποροι καὶ ἀρχίζου νὰ εἰσηγούναι μέτρα διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ ρεύματος τῆς φυγῆς. Ἡδὴ πολλὰ χωρία ἐρημώνονται, σημαντικαὶ ἀγροτικαὶ ἐκτάσεις παραμένουν ἀκαλλιέργητοι, «τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου χάνουν τὸν πληθυσμὸν των», καὶ ἴσως δὲν θὰ ἀργήσωμεν νὰ παρακαλοῦμεν τοὺς ἐργάτας τῆς Γερμανίας νὰ ἐπανέλθουν ἐδῶ διὰ νὰ κινήθωσιν τὰ ἐργοστάσια μας καὶ νὰ καλλιερῆθῃ ἡ γῆ πού μᾶς τρέφει.

Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα ἐργατικῆς πολιτικῆς ἢ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Κατὰ θάθος εἶναι πρόβλημα κοινωνικῆς δικαιοσύνης πού φανερώνεται μὲ τὴν ὑπαρξίν ἀπαρδέκτως χαμηλῶν εισοδημάτων διὰ μέγιστον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐνῶ ταυτοχρόνως τὰ μεγάλα εισοδήματα τῶν ὀλίγων φθάνουν εἰς δυσθεώρητα ὕψη. Θὰ θελήσωμεν νὰ τὸ ἀντιληφθῶσιν αὐτὸ οἱ 300 πού θὰ καταλάβουν τὰς ἔδρας τῆς νέας Βουλῆς;

Η ΑΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΤΟΣ ΔΙΟΓΚΩΣΙΣ

Ἐάν ὑποτεθῇ ὅτι καταστῆ δυνατὴ ἡ ἀνακοπὴ τοῦ ρεύματος φυγῆς τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν πρὸς τὰς χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀποφυγὴ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ εὐαριθμὰ μέγала ἀστικά κέντρα, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν πόλον ἑλξεως καὶ διότι ἡ ἐξεύρεσις πόρων ζωῆς θὰ εἶναι εὐκολωτέρα καὶ διότι αἱ προσφορὰὶ τῆς συγχρόνου ζωῆς (ψυχαγωγία κ.λ.π.) εἶναι πλουσιώτεραι. Ἀναποφεύκτως ἔχομεν τὴν διόγκωσιν τῶν μεγαλουπόλεων — πραγματικότης ἤδη — ἀπρογραμμάτιστον ὅμως. Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ

οἰκιστικοῦ προβλήματος δυστυχῶς εἶναι συμπτωματικὴ (κατὰ τὰ εἰωθότα) καὶ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ στέλλωμεν τὸν χωροφύλακα διὰ νὰ κατεδαφίσῃ κάποιον... παρανόμως ἀνεγερθεῖσαν τρώγλην εἰς τὰ πέρατα τοῦ ἄττικου λεκανοπεδίου.

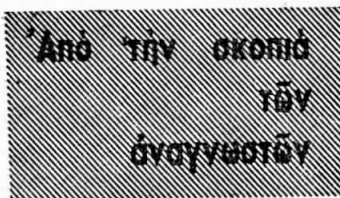
Μιὰ ματιὰ εἰς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 μᾶς πείθει πόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ αὐξήσις τῶν προαστείων εἰς τὰ ὅποια μὲ τὴν... παρανομίαν ἀρχίζει ἡ οἰκοδομησις.

Διατί ὅμως ἀδιαφοροῦμεν διὰ τὰς γενεὰς αἱ ὅποιαὶ θὰ ζήσουν εἰς αὐτὰ τὰ σπιτίασπιρτόκουτα; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ σοβαρὰ ἀντιμετώπισις ὥστε μέσα εἰς αὐτὴν τὴν διαρκῶς ἔρπουσαν πόλιν νὰ ἐξασφαλισθοῦν οἱ παράγοντες ἐκεῖνοι πού θὰ δογηθῶσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων ἀνθρώπων διὰ νὰ μὴ ἀφανισθοῦν μέσα εἰς τὸ ἀπέραντον «μέγεθος» τῆς πόλεως ἀλλὰ νὰ δημιουργήσωσιν μίαν αὐτόνομον προσωπικότητα.

ΣΕ ΚΑΘΕ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑΝ

Σ ἐ κάθε σχεδὸν πολυκατοικία στεγάζεται καὶ μία γυναίκα ἐλευθερίων ἡθῶν. Ἐτσι ὑπεστήριξε ὁ τύπος ἐξ ἀφορμῆς προσφάτου θλιθερᾶς δίκης. Ὅσον καὶ ἂν ὑπερβάλλῃ δὲν φαίνεται ἡ πραγματικότης νὰ ἀπέχη καὶ πολὺ. Τὸ θέμα δὲν εἶναι πρόβλημα δημοσίας ὑγείας μόνον, ἀλλὰ πρὸ παντὸς πρόβλημα πνευματικόν. Καὶ κάτι πρέπει νὰ γίνῃ. Δὲν ξεύρομεν ἂν θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένη ἡ δημιουργία καμῖς «Ἐπιτροπῆς Ἐπαγρυπνήσεως», ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν Ἀγγλίαν (!), ἢ ὅποια θὰ εἶναι ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν καταπολέμησιν τοῦ φαινομένου. Ἐκεῖνο πού ξεύρομεν εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ἀνησυχήσωμεν. Καὶ ἡ ἀνησυχία μας νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς μίαν τιμίαν αὐτοκριτικὴν. Νὰ ἀφήσωμεν τὰς υποκριτικὰς μεγαλοστομίας καὶ τὰ κροκοδείλια δάκρυα διὰ... τοὺς κινδύνους τῶν παιδιῶν μας. Ὅσον θὰ ὑποκρινώμεθα τοσοῦτον καὶ τὸ κακὸν θὰ αὐξάνῃ.

Ἄν ἀρχίσωμεν ἔτσι, ἀσφαλῶς θὰ εὑρεθοῦν καὶ λύσεις διὰ τὸ δύσκολον αὐτὸ θέμα.

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΝΑΡΔΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Στά τεύχη 242 και 243 των «Ακτινών» δημοσιεύονται δύο εμπνευσμένα άρθρα της δ. Ε. Κούσκου για τον Ιωάννη Γαβριήλ Έυνάρδου, τον φίλον της Ελλάδος, που προκαλούν τη συγκίνησι κάθε Έλληνα αναγνώστη.

Ο Έυνάρδος προτού γνωρίση και αγάπησῃ τὴν Ἑλλάδα εἶχε γνωρίσει σὲ κάποιο συνέδριον τῆς Βιέννης τὸν κόμητα Καποδίστρια, πληρεξούσιον ὑπουργὸν τότε τῆς Ρωσίας, τὸν ὁποῖον ἀγάπησε καὶ μετὰ τὸν ὁποῖον συνεδέθη μετὰ ἀδελφικὴν φιλίαν. Τὰ αἰσθηματὰ του αὐτὰ πρὸς τὸν Καποδίστρια ἀπετέλεσαν τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἐνδιαφέροντός του γιὰ τὴν σλαβωμένη Ἑλλάδα.

Ἡ γνωριμία τὸν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν, ἦτο ἔργον τῆς θείας Προνοίας. Χωρὶς τὸν Καποδίστρια ἢ Ἑλλάς θὰ ἔστερειτο τὸν πολυτίμων ὑπηρεσιῶν τοῦ Έυνάρδου. Αἱ ὑπηρεσίαι ποὺ προσέφεραν στὸ ἔθνος οἱ δύο αὐτοὶ ἄνδρες εἶναι ἀνυπολόγιστοι. Δὲν γνωρίζω κανένα ἄλλον ποὺ νὰ προσέφερε ἀνιδιοτελῶς τόσα πολλὰ στὴν Ἑλλάδα ὅσα προσέφερε ὁ εὐγενὴς αὐτὸς φιλέλληνας. Δὲν περιορίζετο μόνον στὴν ἀποστολὴ χρημάτων καὶ ἄλλων ἐφοδίων ἀπαραιτήτων γιὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος ἀλλὰ συχνὰ ἀπηύθυνε ἐθνουσιώδεις καὶ ἐδέλιπιδες ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἀγωνιστάς, ἐνθαρρύνοντάς τους στὸν σκληρὸν ἀλλὰ ἱερὸν ἀγῶνα τους. Χάρις δὲ στὴν πολύτιμη συμπαράστασι τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ τέκνου τῆς Ἑλβετίας ἕνας μεγάλος αὐθιμὸς Ἑλλήνων ἐπέζησε τῆς φοβερῆς ἐκείνης θνέλλης. Ἡ ἀγάπη καὶ οἱ θυσίαι τοῦ Έυνάρδου γιὰ τὴν Ἑλλάδα θὰ συγκινοῦν βαθύτατα κάθε ἐλληρικὴ ψυχὴ. Δικαίως ἢ Ἑλλάς αἰσθάνθηκε τόσο βαθεῖα καὶ ἔλαψε τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τῆς Ἰωάννου Γαβριήλ Έυνάρδου, τὸν ὁποῖον ἔχει συγκαταλέξει μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν τέκνων τῆς.

Ἦτο καὶ αὐτὸς ἕνα δῶρον τοῦ Κυβερνήτου καὶ μεγάλου τέκνου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδίστρια πρὸς τὴν φιλιάντην του Πατριδα, γιὰ τὴν ὁποίαν στὸ τέλος ἔδωσε καὶ τὴν ζωὴν του.

Ὁφείλομεν χάριτας στὴν ἀκούραστη δ. Ε. Κούσκου ποὺ μετὰ τίς ἀλλεπάλληλες ἐργασίαι τῆς γιὰ τὸν Καποδίστρια καὶ τώρα γιὰ τὸν φιλέλληνα Έυνάρδου μᾶς ὑπενηθύνει τὸν χρέος ποὺ ἔχομεν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀπάναντι τῶν πρωτοεργατῶν αὐτῶν τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας.

Μετὰ τιμῆς

Π. Κ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

«ΙΣΤΟΡΙΚΑ»

Ἀγαπητές μου Ἀκτίνες,

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Ὀκτωβρίου 1963, ὁ «ἱστορικὸς» μᾶς θύμισε παλιὰς μέρες χαρᾶς καὶ δημιουργίας. Μᾶς ξύπνησε, σὰν νυχτοφύλακας, ἀπὸ κάποιο ἀφόρισκο ἔθνος ἀβεβαίωτος μέσα στὴ σκοτεινιά, καὶ μᾶς εἶπε πὼς κοντεύει νὰ ξεμερώσῃ. Σὰν νὰ μᾶς προεῖπε πὼς θὰ βγῆ καὶ ὁ Ἀγγερινός, ποὺ εἶχε καιρὸ νὰ φανῆ, χαμένος στὰ νέφη τῆς βαρucheμωνιάς. Μιάς βαρucheμωνιάς ποὺ μᾶς κατατάσκει πότε μετὰ τὸ ξεροβόρι καὶ πότε μετὰ τὸ δρολάκι. «Περισσότερα ἀπὸ δέκα χρόνια πέρασαν ἀπ' τὴ δύσκολη καὶ ὠραία ἐκείνη ἐποχὴ. Ἦσαν χρόνια εἰρήνης ἀλλὰ ἀδρανείας πνευματικῆς».

Φαίνεται πὼς ὁ «ἱστορικὸς» μπῆκε βαθύτερα στὸ νόημα τῶν καιρικῶν καταστάσεων καὶ ἔδωκε προγνωστικὸ σῆμα, ἕνα σῆμα ἐλπιδοφόρο γιὰ πολλοὺς ποντοπόρους τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα. «Γιὰ ν' ἀνοίξῃ, ὄντως, ὁ δρόμος». Γιὰ νὰ πάρῃ πάλιν ἢ Πατριδα μᾶς μιὰ πρωτοπορεία στὴν πνευματικὴ ἀνέλιξι τῶν λαῶν.

Δὲν εἶναι ποτὲ ἀργά.

Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν «ἱστορικὸ» καὶ εἰςχομαι τὰ προγνωστικά του νὰ γίνουιν σύντομα πραγματικότητα.

Μὲ ἐκτίμησιν

Α. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΕΝΑ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Θὰ ἤθελα νὰ ὑπογραμμίσω τὸ μήνυμα ποὺ ἀπέστειλε τὸ διεθνὲς Συνδικαλιστικὸ κίνημα πρὸς τὸν Ἰσπανικὸ λαό. Ἡ Διεθνὴς Συνομοσπονδία τῶν Χριστιανικῶν Συνδικατῶν καὶ ἡ Διεθνὴς Συνομοσπονδία τῶν Ἐλευθέρων Συνδικατῶν ἔδωσαν στὸν τύπον τὴν 7-9-63 κοινὸ ἀνακοινωθέν σχετικὸ μετὰ τὸ μήνυμα αὐτό. Δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω ἔδῳ τὸ κείμενον τοῦ ἀνακοινωθέντος αὐτοῦ—ἔχει δημοσιευθῆ καὶ στὴν ἐφημερίδα «Ἐργατικὸν Φῶς», ὄργανο τῆς ΧΕΕΝ—ἀλλὰ θὰ ἤθελα νὰ τονίσω δύο ἀπόψεις ἀπὸ τὴ μεγάλη σημασία τοῦ μηνύματος αὐτοῦ.

1. Ἡ θαρραλέα διακήρυξις τῶν ἀρχῶν τῆς δημοκρατίας καὶ ἡ καταδίκη τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος τοῦ Φράνκο ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, μαζὶ μετὰ τὴ συμπαράστασι πρὸς τὸν Ἰσπανικὸ λαὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ποὺ γίνεται ἀπὸ ἐργατικὰς ὁργανώσεις δίνει μιὰ τιμητικὴ πρωτοπορεία στὸν ἐργατικὸν κόσμον, τὴ στιγμή ποὺ διάφορες κυβερνήσεις, καὶ δημοκρατικῆς, δὲν θέλουιν νὰ χαλάσουν τὸ κέφι τοῦ δικτάτορος.

2. Ἡ συνεχερασία καὶ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στίς δύο αὐτὲς μεγάλας διεθνεῖς συνδικαλιστικῆς ὁργανώσεις εἶναι πολὺ σημαντικὴ καὶ ἀξίζει τίς δυνατώτητες τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐλεύθερου καὶ δημοκρατικοῦ διεθνοῦς Συνδικαλιστικοῦ κινήματος στὴν πορεία καὶ ἐξέλιξι τοῦ σύγχρονου κόσμου.

Μετὰ τιμῆς

Δ. ΚΥΡΙΤΣΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΣΥΜΒΟΛΟ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΖΩΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ἐνάντια στις πολλές φωτογραφίες ἀπὸ τὴν τρομακτικὴν καταστροφὴν στὴν κοιλιάδα τοῦ Πιάβε τῆς Ἰταλίας, οἱ ὁποῖες δημοσιεύθηκαν στὶς Ἀθηναϊκὰς ἑφημερίδες, ἦταν καὶ μιὰ ἰδιαίτερα συγκλονιστικὴ, ποὺ παρουσίαζε μιὰ δραματικώτατην εἰκόνα ἀπὸ τὸν ὀλοκληρωτικὸν ἀφανισμὸν καὶ τὴν πλήρη ἐρήμωση τοῦ χωριοῦ Πιράγγο. Μόνον στὸ βάθος τῆς εἰκόνας ὑψωνόταν ὄρθια καὶ ἀκέραιη μιὰ μικρὴ ἐκκλησία μὲ τὸ ψηλὸν καμπαναριὸν τῆς. Κάτω ἀπὸ τὴν φωτογραφία μιὰ ἐφημερίδα—καὶ μάλιστα ἀριστερῆ— ἔγραφε: «Μόνον ἡ ἐκκλησία ἀπέμεινε ἀπὸ τὸ χωριὸν Πιράγγο τῆς κοιλιάδας τοῦ Πιάβε στὴν Ἰταλία, ποῦ, ὡς γνωστὸν, τὸ νερὸ τοῦ φράγματος, ποῦ ξεχείλισε, ἐξαφάνισε κάθε ζωὴ».

Κι' ὅμως δὲν ἐξαφάνισε κάθε ζωὴ. Καθὼς ἔβλεπε ἐκεῖ στὸ βάθος τὴν μικρὴν ἐκκλησίαν νὰ ὑψώνη πάνον ἀπὸ τὴν φριχτὴν ἐρημιὰ τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θανάτου τὸ ψηλὸν καμπαναριὸν τῆς, γερό, στητὸ καὶ ἀνεγγιχτο, σὰν ὄρθιο κεφάλι ποῦ προβάλλει στὸν οὐρανὸν, ἔνωθε πὼς, ὄχι, δὲν μπορεῖ νὰ εἶχε σῆσει ἡ ζωὴ σ' ἐκείνη τὴν ἔστω καὶ νεκρὴν κοιλιάδα, ἀφοῦ μέσα στὴν ὑποβλητικὴν ἐκείνην παρουσία τῆς ἐκκλησίας καὶ στὴν θαυμαστὴν ἀνάταση τοῦ καμπαναριοῦ τῆς ζοῦσε ἡ ἐλπίδα κι' ἔσφυζε ἡ πίστη. Ἐνωθε πὼς μέσα ἀπὸ τὸ θαμνένον χωριὸν ἀναπνέουσε τὸ μῆνυμα τῆς ἀναστάσεως, καὶ πάνω στὴν νεκρὴν γῆ ὑψωνόταν τὸ σύμβολο τῆς ζωῆς. Κι' αἰσθανόσουν τὴν ἀνάγκη νὰ προσευχηθῆς.

ΜΙΑ ΓΕΝΝΑΙΑ ΚΑΙ ΟΡΘΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΑΙΝΙΩΝ

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐλέγχου Κινηματογραφικῶν Ταινιῶν ἔλαβε μιὰ γενναίαν ἀπόφασι: ἀπαγόρευσε τὴν προβολὴν στὴν Ἑλλάδα δυὸ ξένων ταινιῶν, ποῦ καὶ μόνον οἱ τίτλοι τοὺς χαρακτηρίζουν τὸ ἐφιαλτικὸν κι' ἐγκληματογραφικὸν περιοχόμενον τοὺς: «Τὸ σπαθὶ τῆς ἐκδικήσεως» καὶ «Τὸ σπαθὶ τοῦ Ζορρό». Ἄλλα ἐκεῖνον, ποῦ προκαλεῖ τὴν καλύτερην ἐντύπωσιν καὶ δίνει παρήγορον ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον, εἶναι τὸ αἰτιολογικὸν τῶν ἀπαγορεύσεων: «Κατὰ ποιότητος καὶ χαμηλοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐπίπεδο».

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔκαμε μιὰ καλὴ ἀρχή. Τὴν συγχάριουμε, ἀλλὰ καὶ ἐκφράζουμε τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ συνεχίσῃ ἀφοβα καὶ ἀποφασιστικὰ αὐτὴ τὴν καλὴν ἀρχήν, ἀποκλείοντας ἀδίστακτα, ἀπ' ὁποῦδήποτε κι' ἂν προέρχονται, τίς ταινίες μὲ «κακὴν ποιότητα καὶ χαμηλὸν καλλιτεχνικὸν ἐπίπεδο», χωρὶς, φυσικὰ, νὰ ἐξαιρῇ ὅσες Ἑλληνικὲς ταινίες—καὶ δὲν εἶναι δυστυχῶς λίγες— δὲν διακρίνονται φεῦ! οὔτε γιὰ καλὴν ποιότητα οὔτε γιὰ ἀνώτερον καλλιτεχνικὸν ἐπίπεδο.

ΕΝΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΕΡΓΟ

Τὸ «Μεγάλον Ἑλληνικὸν Βιογραφικὸν Λεξικόν»

Κάθε φορὰ, ποῦ τελειώνει ἕνας νέος τόμος τοῦ «Μεγάλου Ἑλληνικοῦ Βιογραφικοῦ Λεξικοῦ», τὸ ὁποῖον διευθύνουν οἱ ἀδελφοὶ Σπύρος καὶ Κωνσταντῖνος Βοβολίνης, αἰσθάνομαι αὐθόρμητα κι' ἐπιτακτικὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσω τὸν ὀλοένα πῦθ βαθὺν καὶ πῦθ μεγάλο θαυμασμὸν τοῦ γιὰ τὸ ἐξαιρετικὰ σπουδαῖον καὶ πολῦτιμον αὐτὸ ἔργον. Ὁ ἀναγνώστης, ποῦ δὲν ἔχει παρακολοθηθεῖ, ποῦ δὲν ἔχει ἔστω φυλλομετρήσει τὸ ἔργον, δὲν μποροῦσε νὰ παραπλανηθῆ ἀπὸ τὸν τίτλον τοῦ «Βιογραφικοῦ Λεξικοῦ» καὶ νὰ σχηματίσῃ τὴν ὀλοτέλα σφαλερῆ ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα συνειδητὸν λεξικόν, ποῦ ἀσχολεῖται εἰδικώτερα μὲ βιογραφικὰ σημεῖωματα. Καὶ ὅμως, στὴν πραγματικότητα καὶ στὴν οὐσία, οὔτε λεξικὸν οὔτε βιογραφικόν—μὲ τὴν καθιερωμένην ἔννοιαν τῶν ὕμων—εἶναι αὐτὸ τὸ ἔργον. Εἶναι ἡ σοβαρὴ, μελετημένη καὶ ὑπεύθυνη παρουσίαση πλήρων καὶ ὀλοκληρωμένων ἀπὸ κάθε πλευρὰ μονογραφιῶν γιὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δράσιν ἐξεχόντων Ἑλλήνων, ποῦ μὲ τὰ γόνιμα ἐπιτεύγματά τοὺς ἔχουν συμβάλει ἀποτελεσματικὰ στὴν οἰκονομικὴν, πνευματικὴν καὶ πολιτιστικὴν γενικὰ πρόοδο τοῦ ἔθνους. Καὶ ἡ παρουσίαση αὐτὴ γίνεται μὲ τέτοιον πρωτότυπον καὶ σοφὸν σύστημα καὶ μὲ τρόπον τόσο ἐμπεριστατωμένον, σαφὴ καὶ εὐγλωττον, ποῦ ἡ μελέτη τοὺς προσφέρει στὸν ἀναγνώστη ὄχι μόνον πλήρη κατατόπισιν γιὰ τίς δημιουργικὰς προσωπικότητες καὶ δυνάμεις τῆς χώρας καὶ πλήρη σύνθεσιν τῆς συνεχοῦς καὶ πολῦπλευρου προόδου τῆς, ἀλλὰ καὶ πλατύτηρον καὶ βαθύτερον πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν ἱκανοποίησιν.

Καὶ εἶναι βέβαια φανερόν καὶ αὐταπόδεικτον πὸς πνευματικὴν κατάρτισιν καὶ πὸς συνθητικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ πὸς ἰσχυρὴ θέλησιν

και πόσος συγγραφικός μόχθος χρειάζονται για ένα τέτοιο πελώριο και βαρύτατο έργο. Και είναι εδύοχρημα που οι άδελφοί Βοβολίνη διαθέτουν πλούσιες και άστειρευτες όλες τις ικανότητες και τις άρετές αυτές και παρέχουν πλήρη τὰ ἐγγύγια διὰ τὰ χρoίςουν στὸ "Ἐθνὸς μιὰν πολὺτιμην πνευματικὴν προσφορά, ἕνα «κτῆμα ἐξ αἰεί, πὸν θ' ἀποτελεῖ ἕναν ἄξιον καὶ σοφὸν ὄδηγο, γὰρ νὰ ἐμπνέη καὶ νὰ ποδηγετῆ σὲ νέες ὁλοένα καὶ ἀνώτερες πολιτιστικὲς κατακτήσεις. Γι' αὐτὸ χαίρετιζομε τὴ συμπλήρωση τοῦ πέμπτου τόμου μὲ ἰδιαίτην ἐκτίμησιν καὶ θαυμασμό.

ΕΝΑΣ ΕΥΣΤΟΧΟΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Ἀξίζει νὰ συγχαροῦμε τὸ Κρατικὸ Θέατρο Βορείου Ἑλλάδος γιὰ τὴν πρωτοβουλία του νὰ προκηρῦξῃ διαγωνισμόν γιὰ τὴ συγγραφή θεατρικοῦ ἔργου, μὲ ἔπαθλο τὸ ἀνάθραμα του ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ Θεάτρου. Εἶναι ἀσφαλῶς τὸ πιὸ ταιριαστὸ καὶ πιὸ ἱκανοποιητικὸ ἔπαθλο γιὰ θεατρικὸν ἔργο, πὸν σκοπὸς του βέβαια δὲν εἶναι νὰ προσφέρῃ ἕνα χρηματικὸ βραβεῖο στὸν συγγραφέα του, ἀλλὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν εὐκαιρία νὰ δῆ τὸ ἔργο του νὰ παίζεται καὶ νὰ ἐκκληρώσῃ τὸν πνευματικὸν καὶ μορφωτικὸν προορισμὸν του.

Καὶ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ καιρὸ καὶ οὐσιαστικὸ σημεῖο βρίσκεται τὸ σφάλμα τοῦ Θεατρικοῦ Διαγωνισμοῦ τοῦ Ἑπουργείου Παιδείας, ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν παρουσίαν τοῦ βραβευομένου ἔργου στὴ σκηνὴ (τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου βέβαια προπᾶντα, πὸν ἀπὸ τὸν κύριον προορισμὸν του ἔχει αὐτὸ τὸ καθῆκον), περιορίζεται στὴ χρηματικὴ βράβευση τοῦ συγγραφέα. Καὶ εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἕνα ἔξοχο ἀπὸ κάθε ἄποψη ἔργο, πὸν βραβεύθηκε σ' αὐτὸν τὸν διαγωνισμό — «Τὸ Ἡφαίστειον» τοῦ Παντελεῖ Πρεβελάκη— δὲν εἶχε τὴν τιμὴν—τὸ σωστὸ εἶναι: δὲν ἔδωσε στὴν Ἑλληνικὴ Σκηνὴ τὴν τιμὴν—νὰ «διδασχθῆ» ὅπως ταιριάζει ἀπὸλυτα σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ἢ λέξῃ—ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ ἢ καὶ ἄλλου σοβαροῦ θεάτρου.

Γι' αὐτὸ ἐπιδοκιμάζομε θερμὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου Βορείου Ἑλλάδος νὰ προκηρῦξῃ διαγωνισμόν μὲ ἔπαθλο τὸ ἀνάθραμα τοῦ ἔργου. Μὲ μιὰ μονάχα ἐπιφύλαξιν: Γιατὶ ὁ περιορισμὸς τοῦ διαγωνισμοῦ «μεταξὺ συγγραφέων διαμενόντων μονίμως στὴν περιοχὴ τῆς χώρας, τὴν ὑπαγομένην στὸ Ἑπουργεῖο Βορείου Ἑλλάδος»; Δὲν περιφράσσει ὁ περιορισμὸς αὐτὸς τὸν διαγωνισμόν σὲ στενὰ τοπικιστικὰ πλαίσια; Δὲν περιορίζει τὴν ἀμίλλα σὲ κλειστὸ κύκλον θεατρικῶν συγγραφέων; Καὶ δὲν λιγοστεύει κατὰ πολὺ, μὲ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν συγγραφέων ἄλλης τῆς ἄλλης χώρας, τὰ ἐνδεχόμενα μιᾶς πὸν μεγάλης καὶ πιὸ ἱκανοποιητικῆς ἐπιτυχίας;

Νομίζομεν ὅτι, ἂν ἔλειπε—καὶ καλὰ θὰ ἦταν νὰ λείψῃ—ὁ περιορισμὸς αὐτὸς, ὁ διαγωνισμὸς θ' ἀνταποκρινόταν καλύτερα καὶ ἀποδοτικώτερα στοὺς πνευματικὸς σκοποὺς του.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδηλώσομε καὶ ἡμεῖς τὴ χαρὰ μας καὶ τὴ συγκίνησίν μας, γιὰ τὴν τιμητικὴ διάκρισιν, πὸν ἔγινε τῆς τελευταίας αὐτῆς ἡμέρας στὴν πνευματικὴ Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἀπονομὴν τοῦ Βραβείου Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας γιὰ τὸ 1963, σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἄξιους ἐκπροσώπους τῆς στὸν τομέα τῶν Γραμμάτων, τὸν ποιητὴ καὶ δοκιμιογράφον Γ. Σεφέρην.

Γιατὶ μὲ τὴν ἀπονομὴν τοῦ Βραβείου Νόμπελ στὸν Γ. Σεφέρην, δὲν ἐπιβραβεύεται μονάχα ἕνα συγκεκριμένον πνευματικὸν γεγονός, ὅπως εἶναι ἡ δημιουργία ἐνὸς ποιητῆ, ἀλλὰ ἀναγνωρίζεται ἡ συμβολὴ στὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα ἐνὸς Ἐθνους — τοῦ Ἑθνους στὸ ὅποιν ἀνήκει ὁ βραβευμένος δημιουργός. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι πὸν μᾶς γερμίζει ἀπὸ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν.

Ἐκφράζοντας τὴ χαρὰ μας γιὰ τὴ βράβευση τοῦ Γιώργου Σεφέρη, ἐπιφυλασσόμεστε γὰρ προβοῦμε σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ τεύχη τῶν «Ἀκτιῶν» στὴν ἀνάλυσιν καὶ τοποθέτησιν τοῦ ἔργου του.

E. N. ΜΟΣΧΟΣ

Η ΛΑΪΚΗ ΜΑΣ ΤΕΧΝΗ

Τὸν περασμένον Σεπτέμβριον ὁ Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας ὄργάνωσε μιὰ ἔκθεσιν στὴν μεγάλη αἴθουσα τοῦ στήν Ἀθήνα—Μητροπόλεως 9—μὲ θέμα «Ἡ φωτογραφία στὴν ὑπηρεσία τῆς χειροτεχνίας».

Ἡ αἴθουσα ἐκθέσεως ἦταν ὠραϊότατα διακοσμημένη ὥστε ὁ ἐπισκέπτης νὰ μορῆ νὰ κινηθῆ ἄνετα μέσα στὸν χώρο καὶ νὰ θαυμάσῃ τὰ διαλεκτὰ ἔργα λαϊκῆς μας τέχνης καὶ χειροτεχνίας πὸν σὲ μιὰ ποικιλία ἀπὸ χρωματιστὰ καὶ κοινὰς φωτογραφίας μᾶς παρουσίασε τὸ ἀπτικοακουστικὸν τμήμα τοῦ Ὄργανισμοῦ πὸν διευθύνει ὁ γνωστὸς ζωγράφος κ. Γ. Ἀσημακόπουλος.

Ὁ κ. Ἀσημακόπουλος κατόρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ ἕνα καταπληκτικὸν σὲ ὁμορφίαν σχεδίων συνδυασμὸν θεμάτων Ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἐνας πλούσιος καλλιτεχνικὸς θησαυρὸς ἀπὸ ἔργα τῆς λαϊκῆς μας τέχνης ἔχει συγκεντρωθῆ σ' αὐτὸ τὸ τμήμα καὶ προσφέρεται γιὰ ἀξιοποίησιν καὶ συνέχισιν τῆς παραδόσεως.

Θαυμάσαμε στὶς καλλιτεχνικὰς αὐτὰς φωτογραφίας διαλεκτὰ σχέδια καὶ χρώματα ὕφαντων ἀπὸ τὶς διάφορες ἑλληνικὰς περιοχάς, ἡπειρώτικα ξυλόγλυπτα, φαγεντιανὰ ἀπὸ τὶς λαογραφικὰς συλλογὰς τῆς Χίου, τῆς Μυκόνου, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Κύπρου, γλυπτὰ κοσμήματα ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον ἄκμα καὶ ὠραϊότατες βυζαντινὰς τοιχογραφίας ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἡ ἔκθεσις αὐτὴ πὸν ἦταν ἕνα μέρος μόνο τοῦ πλοῦσιου φωτογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ Ὄργανισμοῦ, σκοπὸν ἔχει νὰ διαδώσῃ τὸν καλλιτεχνικὸν καὶ παραδοσιακὸν πλοῦτον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, θέτοντάς τὸν στὴν διάθεσιν τοῦ κάθε βιοτέχνη πὸν θὰ θελήσῃ νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ στὸ ἔργο του σὰν πηγὴ ἐμπνεύσεως. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὑποβοηθεῖ σημαντικὰ τὴν ποιό-

τητα τῶν ἔργων τῆς χειροτεχνίας ὄχι μόνον ἀπὸ τεχνικῆς ἀλλὰ καὶ αἰσθητικῆς πλευρᾶς.

Ἔργο ὅμως καὶ προσπάθεια τοῦ Ὁργανισμοῦ αὐτοῦ δὲν εἶναι νὰ μαζέψῃ μονάχα τὴν τέχνη τοῦ λαοῦ μας πὸν κατώρθωσε νὰ σωθῆ ἀπὸ τὸ ρεύμα στοὺς ἐπαγγελματίες ἐκείνους πὸν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν παραγωγή καὶ τὸ ἐμπόριο τῶν προϊόντων τῆς χειροτεχνίας. Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ μελέτη πᾶν στίς συνθήκες παραγωγῆς καὶ διαθέσεως αὐτῶν τῶν προϊόντων εἶναι μέσα στὸ πρόγραμμά του ὅπως καὶ ἡ ἐκπαίδευσις χει-

ροτεχνῶν, οἱ ὑποτροφίες, τὰ φροντιστήρια καὶ ἡ μόνιμη ἐκθεσὶ τοῦ πὸν ἔχει σκοπὸ τὴν αὔξηση τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἔργων λαϊκῆς τέχνης καὶ χειροτεχνίας στὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ Ε.Ο.Ε.Χ. μὲ τὶς εὐκαιρίες αὐτὲς προσφέρει μιὰ μεγάλη ἔθνικὴ ὑπηρεσία στὸν τόπο γιατί ἐκτός τοῦ ὅτι συντελεῖ στὴν καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξη τοῦ καλλιτεχνικοῦ συναισθήματος ἀνάμεσα στὸν λαὸ προσφέρει ἀκόμα στὸν τόπο καὶ μιὰ σημαντικὴ οἰκονομικὴ ὠφέλεια πὸν προέρχεται ἀπὸ τὴν προαγωγή καὶ τὴν διάδοσιν τῶν ἔργων τῆς ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας.

Π. ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ
Ζωγράφος

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ὁ συνεργάτης μας κ. Κώστας Χαράλαμπίδης, Διευθυντὴς τοῦ Μουσικοῦ Τμήματος Π.Α. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐκτός τῆς συνεργασίας του διὰ τὸν σχολιασμὸν διαφόρων γεγονότων τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μουσικῆς, θὰ προσφέρῃ εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν τῶν «Ἀκτινῶν» καὶ καθαρῶς κ ρ ι τ ι κ ῆ ν συνεργασίαν τῶν ἀξιολογωτέρων ἐκδηλώσεων τῆς μουσικῆς κινήσεως.

Μὲ αὐτὴν τὴν προσφορὰν τοῦ κ. Χαράλαμπίδη ἀποσκοπεῖται ἡ δημιουργία μιᾶς ὁμοῦς, ἀντικειμενικῆς καὶ προπαντὸς γνησίας κριτικῆς τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτῶν γεγονότων, ὥστε οἱ ἀναγνώσται νὰ εὐρίσκουν μίαν ἔγκυρον καὶ εἰλικρινῆ γνώμην ἐπὶ τῆς ἀξιολογικῆς σημασίας των.

ΦΑΟΥΣΤ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου καλοκαιριοῦ ἡ Ἑθνικὴ Λυρικὴ Σκηνὴ παρουσίασε στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ τὴν ὄπερα τοῦ Γκουτὸ ὁ «Φάουστ», προσωμομένη σκηνοθετικῶς στίς συνθήκες τοῦ ἀνοικτοῦ χώρου.

Ἡ ἐκλογή εἰδικῶς τοῦ «Φάουστ» γιὰ παραστάσεις μελοδράματος σὲ ὑπαίθρο πιστεύω πὸς δὲν θὰ ἦταν ἐπιτυχῆς διότι διὰ νὰ προκλήθῃ ἡ ἐπιδικωμένη θεατρικὴ ἐντύπωσις ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦτο, χρειάζεται βασικῶς νὰ ὑπάρξουν ἐρισμένες προϋποθέσεις «κλίματος», οἱ ὁποῖες ἔμωσ γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ἀπαιτεῖται ὁπωσδήποτε ἡ συγκεντρωτικότης τοῦ κλειστοῦ χώρου καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα μιᾶς ἄφτια ὄργανωμένης σκηνῆς.

Κάθε ἄξιο θεατρικὸ ἢ μουσικὸ ἔργο περιλαμβάνει πάντα ἓνα ἰδιαίτερον ἐσωτερικὸν ψυχολογικὸ «κλίμα», μέσα στὰ πλαίσια αὐτοῦ ὁποῖου ὁφείλει νὰ κινηθῇ ἡ ὀρθὴ ἐμφάνεια. Ἡ ἀνεύ-

ρεσις καὶ ἡ σκηρικὴ πραγματοποίησις τῆς ἀτμοσφαιρᾶς αὐτῆς εἶναι βασικὴ φροντίδα τῆς καλῆς σκηνοθεσίας.

Ὅσο σαφέστερο, γνησιώτερο καὶ αὐθεντικώτερο εἶναι τὸ δημιουργούμενον «κλίμα» ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τόσο εὐὰ διαδραματιζόμενα δοῦν ἐπὶ τοῦ θεατοῦ ἀμεσώτερα καὶ ἀληθέστερα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀρθῇ ἡ θεατρικὴ συμβατικότης καὶ ὁ θεατῆς νὰ μεταφερθῇ ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἐπιδιώκει. Διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὅμως στὸ κάθε ἔργο τὸ εἰδικὸ αὐτὸ κλίμα, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ὑπαρξὶς ὀρισμένων βασικῶν συνθηκῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι ταυτισμένες μὲ τὴν ὅλη ὕφῃ τοῦ ἔργου.

Ἄλλο ἔργο π.χ. θέλει μεγάλη σκηνή, ἄλλο μικρὴ σκηνή, ἄλλο μεγάλῃ ὀρχήστρα, ἄλλο μικρὴ ὀρχήστρα καὶ φυσικὰ ἄλλο μπορεῖ νὰ παιχθῇ σὲ ὑπαίθρο καὶ ἄλλο ὄχι.

Ὁ Φάουστ, ὡς θέατρο, εἶναι πασίγνωστο ὅτι εἶναι θεμελιωμένος ἐπάνω στὴν εὐθρανοστὴ σύμβαση τῆς «Μαγείας» καὶ τῆς μεταφυσικῆς. Ἄν ἀφαιρεθῇ ἡ σύμβασις αὐτὴ ἢ ἀκόμη χειρότερα ἀποδοθῇ ἄτεχνα καὶ χλιαρὰ ἢ δὲν δημιουργηθῇ τὸ κατάλληλον κλίμα τῆς Μαγείας — ἄς τὸ ποῦμε τοῦ παραμυθιοῦ — τότε ὅλο τὸ ἔργο ἀπὸ σκηρικῆς πλευρᾶς καταρρέει καὶ ἡ παράστασις γίνεται ψεύτικη, συμβατικὴ, χωρὶς κανένα παλμὸ καὶ ἐνδιαφέρον. Καὶ στὸ θέατρο τὸ ψέμα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ φαίνεται πάντα ἰληθινό. Πῶς νὰ δημιουργηθῇ π.χ. «κλίμα» κατάλληλον γιὰ τὸ μεσαιωνικὸ ἀσκηρικὸ σπουδαστήριον τοῦ Μάγου «Ντόκτορος Φάουστ» στὸν ἀπέραντον χωρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἡρωδείου μὲ τὰ 2 - 3 σκοροπισμένα βιβλία ἢ πῶς νὰ συναρτάσῃ καὶ νὰ γοητεύσῃ ἡ δαμονικὴ μεταμόρφωσις τοῦ Φάουστ, ὅταν οἱ πλάινες κερκίδες διεσέδαζαν μὲ τὸν κ. Κατζηνικολάου πὸν γυνοῦνταν πίσω ἀπὸ τὰ ἠψωμένα χέρια τοῦ κ. Μοσχονά ἢ πῶς νὰ δημιουργηθῇ ἐντύπωσις «Βαλπούριας Νύχτας» μὲ τὸ ἐκτυφλωτικὸν φῶς τῶν προβολῶν καὶ τὰ χαμόγελα τῶν χορευτῶν;

Ἡ παράστασις ἦταν δυστυχῶς ἀτυχῆς καὶ τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν σκηνοθετικὴν προχειρότητα.

Ἄναφέρο ἔνα ἀκόμη παράδειγμα πού νομίζω ὅτι εἶναι καὶ τὸ πῶς χαρακτηριστικόν:

Στὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ ἔργου, τὴν στιγμή πού ἡ δύστυχη Μαργαρίτα σωφιάζεται χάμω νεκρῇ καὶ ὅλα βρίζονται — ὑποτιθεται — στὴ μεγίστη ἔντασί τους, ἀκοῦμε ξαφνικὰ ἔντρομοι ἀπὸ τοὺς βράχους ψηλὰ τῆς Ἀκροπόλεως κάτι τρομακτικὲς φάλτσες φωνάρες πού διὰ τῶν βραγνιασμένων μεγαφώνων κάποιας κακότεχνης ἐπιτοπίου λήψως, προσπαθοῦσαν νὰ ὑποδυθῶν τὰ δοξολογοῦντα ἐπουράνια Ἀγγελικὰ Τάγματα. Ἄλλὰ σὰν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτὴ ἡ δοκιμασία βλέπουμε σασισιμένοι μέσα στὸ πανδαμόνιο αὐτὸ τῶν βραγνοκόκκωρων Ἀγγέλων, νὰ σπρῶνεται «ἐκ θανάτου» ἡ Μαργαρίτα καὶ σὰν ὑπνωτισμένη νὰ προχωρῇ πρὸς τὴν πόρτα πού ὀδηγεῖ στὰ παρασκήνια. Ἡ στιγμή ἦταν ἀνυπόφορη... Οἱ ἄκροαταὶ ἔβλεπαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί νὰ ὑποθέσουν. Καὶ διερωτῶμαι: Στὶς γενικὲς δοκιμὲς δὲν βρέθηκε ἓνας ἄνθρωπος νὰ ἀκούσῃ τὰ μεγάφωνα ἢ τὴν κακὴ λήψη ἢ τέλος πάντων νὰ ἐκφρασθῇ μὲ κάποια παρορσία γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ κακόγούστα; Ἀντιλαμβάνομαι τίς προθέσεις τοῦ σκηνοθέτου κ. Σάμπλιτς καὶ τὰ «τρῦκς», τὰ ὅποια θέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ναι, ἀλλὰ τὸ «τρῦκς» στὸ θέατρο ἢ γίνονται ὅπως πρέπει νὰ γίνονται ἢ ἀποφεύγονται γιὰ νὰ μὴν δημιουργοῦνται αὐτὲς οἱ ἐντυπώσεις.

Ἀπὸ μουσικῆς πλευρᾶς τὸ ἔργο εὐτυχῶς δὲν εἶχε τὴν ἴδια τύχη. Ἡ παρουσία τοῦ κ. Μοσχονᾶ στὸν ρόλο τοῦ Μεφιστοφελὴ ἀπετέλεσε τὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κοινοῦ. Ὁ δύσκολος αὐτὸς ρόλος ἔδωσε πάλι τὴν εὐκαιρία νὰ ἀποκαλυφθῶν σ' ὅλη τους τὴν κλίμακα οἱ φωνητικὲς καὶ ἰδίως οἱ ὑποκριτικὲς ἱκανότητες τοῦ διασημοῦ Ἑλληνος Λυρικοῦ καλλιτέχνη. Ἡ εὐχέρεια μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ τὴ φωνή του καὶ ἰδίως ὁ ἔντεχνος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζει τίς τεχνικὲς δυσκολίες τὸν ἔχουν πλέον ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν συνεχῆ ἔγνοια τῆς τεχνικῆς καὶ ἀπερίσπαστος ἀφοσιώνεται στὴν ἐκφραστικὴ ἀπόδοση τοῦ ρόλου.

Ὁ κ. Χατζηνικολάου εἰς τὸν ρόλον τοῦ Φάουστ ἦταν μουσικώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ. Ἡ ἐλάττωσις τῶν φωνασκιῶν καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν κανονικῶν φωνητικῶν ἐντάσεων, ἰδιαίτερος δὲ ἡ χρῆσις τῶν «Πιάνο» τὸν κατέστησαν ἐκφραστικώτερον αὐτὴ τὴν φορὰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ὀρθὸς τρόπος μελέτης. Ἐὰν συνεχίσῃ νὰ μελετᾷ τοὺς ρόλους του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, συγχρόνως δὲ ἀποβάλλῃ τὴν ὑπερβολὴ ἀπὸ τὴν ὑπόκρισίν του, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ

προσφέρῃ πολλὰς ὑπηρεσίας καὶ στὴν τέχνην του ἀλλὰ καὶ στὸ θέατρο.

Οἱ φυσικὲς χάριτες καὶ ἡ μουσικὴ ἐπιμέλεια ἐβοήθησαν τὴν κ. Τ. Τσαχουρίδου νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ πολὺ πειστικὴ Μαργαρίτα. Ἡ ἀθωότητα, τὸ μοιραῖο ζῦπτημα καὶ ὅλη ἡ μέτεπειτα τραγωδία τῆς μικρῆς ἡρώιδος ἀπετέλεσαν μιὰ συναισθηματικὴ πρόοδο, ἡ ὁποία χωρὶς τίποτε τὸ ἐπιδεικτικὸν διετήρησε μέχρι τοῦ τέλους ἀξιόλογη ἐνότητα ἐκφράσεως, μουσικῆς καὶ ὑποκριτικῆς. Ἡ μικρὴ τονικὴ ἀστάθεια ἢ ὁποία παρετηρήθη εἰς τὸ τελικὸ «τρῖο» δὲν εἶναι κάτι πού μορεῖ νὰ ἐπηρεάσῃ τίς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ὥραία ἐργασία τῆς καλλιτέχνης. Ἐξ ἄλλου τὸ σημεῖο αὐτὸ παρουσιάζει ἀρκετὲς δυσκολίες γιὰ τὴν ὑψίφωνο λόγῳ τῆς θέσεως τῆς μελωδικῆς γραμμῆς.

Ἡ ὀρχήστρα ὑπὸ τὸν κ. Ἄντ. Εὐαγγελᾶτον ἀναμφισβητήτως ἐβοήθησε ἀρκετὰ τοὺς καλλιτέχνας τῆς σκηνῆς μὲ τὴν διακριτικὴν καὶ χωρὶς ἡχητικὲς ὑπερβάσεις συνοδείαν τῆς. Ἐν τούτοις ὡς ὀρχηστρικὸν σῶμα εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ περισσότερη λάμψη καὶ ζωτικότητα γιὰ νὰ ἐνισχυθῇ τουλάχιστον μουσικῶς ἢ δραματολογικῆς ὑποτονικότητος τοῦ ἔργου λόγῳ τῆς ἀναμικῆς σκηνοθεσίας.

Ἡ χορογραφία συγκεκριμένως τῆς «Βαλπούριας Νύχτας» δὲν εἶχε καμμιά ὀργανικὴ ἐνότητα μὲ τὴν ὑφὴ τοῦ ἔργου. Ἡ παρουσία τοῦ μπαλέτου ἦταν μιὰ ξένη καὶ διασπαστικὴ παρεμβολή. Λυποῦμαι διότι ἐγάρθῃ μιὰ εὐκαιρία ἢ ὁποία μπορούσε νὰ προσφέρῃ μιὰ ἐπιβλητικὴ καὶ συναρπαστικὴ ἐργασία.

Σήμερα, οἱ χορογραφικὲς παρεμβολὲς σὲ μιὰ ὄπερα χωρὶς κανένα συγκεκριμένον σκοπὸν, παρὰ μόνον τὴν παρουσίαν τοῦ μπαλέτου, κατὰ τὸ σύστημα τῆς χρυσῆς ἐποχῆς τῆς ὄπερας τῶν Παρισίων, δὲν ἔχουν πλέον νόημα, διότι ὁ σύγχρονος θεατῆς γιὰ κάθε σκηνοδὸν γεγονὸς ζητᾷ αἰτιολογία καὶ εἰσμό. Βέβαια, Βάλς καὶ Βαλπούρια Νύχτα ὅπως τὴν φανταζόμεθα ἴσως νὰ μὴ συμβιβάζονται. Πῶς ἄλλοιως ὅμως θὰ φανῇ ἡ πλοῦσια φαντασία καὶ ἡ ἐφευρετικὸτητα ἐνὸς ἀξιου χορογράφου;

Ἡ χοροδία ἐκπαιδευμένη ἀπὸ τὸν κ. Βούρτση ἦταν πολὺ καλὰ μελετημένη. Ἐπαναλαμβάνω τὴν παρατήρησιν τὴν ὁποία διέτύπωσα καὶ πέρου. Ὅταν ἡ χοροδία ἀπλώνεται καθ' ὅλο τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς τὰ ἀκρια σημεία τῆς ἀκούγονται ἄρρυθμα. Ἄς βρεθῇ κάποια λύσις γιατί εἶναι καίμια νὰ δημιουργοῦνται ἄσκημες ἀκουστικὲς ἐντυπώσεις χωρὶς λόγον.

Τὰ κοστοῦμα, μὲ τὴν ἀρμονικὴν χρωματικὴν τους ποικιλίαν προσέδωσαν ἓνα πολὺ ὥραιον καὶ θεαματικὸν τόνον εἰς τὴν παράστασιν.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ